STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02783

FUN ALTN KLOYSTER

Herman Solnik

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ה. סאָלניק

H. Salnik

פון אלטן קלויסטער

(לעגענדן און דערציילונגען)

Fun Alten Kloister

וואַרשע — 1932

דרוקעריי „ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין״.

PRINTED IN POLAND

FREE PUBLIC LIBRARY
TRENTON N.J.

„Legendy Starego Klasztoru“ H. Solnik 1932 r

Drukarnia „Wyd. Wileńskie“ B Kleckina, Wilno.

אינהאלט:

1) לייבושל דעם רבס 5 —12

2) דער אורח 13—24

3) דאָס געשמדטע פאָרל 25—43

4) אָן א שאָטן 44—62

5) דער קראַנקנוועכטער 63—81

6) די אלעאַנדערס 82—97

7) דער משוגענער ישראלעק 98—119

892.47
Sa3.3

ליבושל דעם רבס

די גרעסטע געביידע אין אונדזער שטעטל איז דער אַלטער קלויסטער.

אויף די קליינע קרומע געסלעך מיט די איינגעהויקערטע, משופּעדיקע, הילצערנע קליינע הייזער, מיט זייערע מאָכיגרינע, דאַרע פאַרשימלטע שינדלדעכער, קוקט ער, דער אַלטער קלויסטער פון אויבן אַראָפּ מיט שטאָלץ, מיט צוריקגעהאַלטענער גאווה. זיינע טונקלבּרוינע דעכער, וואָס הייבן זיך און זונקען, לויטן בּוי פון די מויערן, וואָס זענען נישט אומעטום גראָדליניק און מאַכן פון ווייטנס דעם איינדרוק ווי אַ זיגזאַג פון שווינדל טרעפּ, טראָגן אויף זיך פינף גרויסע קופּאָלן, אין יעדן פון זיי הענגט אַ גלאָק פון פאַרשידענער גרייס. פון די דעכער ווו נישט ווו קוקן אַרויס גרויסע צינקענע לעכער באַזעצט מיט גלאָז, ווי אויגן, וואָס גלאָצן, קוקן אין ווייטע מרחקים און ווילן ווי עפּעס אַ סוד בּאַהאַלטן...

עפּעס מיט אַ יחוסדיקער גאווה טאַקע קוקט דער קלויסטער, וואָס טראָגט אויף זיך אַן אַלטקייט פון הונדערטער יאָרן; מיט אומצייליקע לעגענדעס, וואָס וועבן זיך אויפן איינגעשרומפּטן שיטערן שטעטל און, ווי אַ בּאַרגריז צווישן ליליפּוטן שטייט ער אין מיטן די שטאָטישע הייזלעך, וועלכע ווייזן אָקעגן אים אויס ווי געצוויפּרגלעך. ווי ער וואָלט זאָגן: בּחנם אייער אַרויפקוקן צו מיר, אומזיסט אייערע נייגעריקע בּליקן. איך בּין צו הויך און צוריקגעהאַלטן, אַז איר זאָלט קאָנען מיינע סודות פון מיר

אַרויסלייענען, שטייט אייך קליינינקע און... דרך ארץ! פון מייגע מויערן קומט קיין סוד נישט אַרויס...

די דיקע גיגאַנטישע מויערן, וואָס קרייזן אַרום אין אַ נישט גלייכן עיגול דעם קלויסטער מיט דעם שוואַרצן גרויסן אייזערנעם טויער, צום מאַרק אַהינצו, וואָס איז באַזעצט מיט הייליקע סקולפּטור־בילדער אינם שפּיץ מיטן שוצפּאַטראָן — פאַרשטעלן דעם וועג פאַר די אַלע געהיימנישן, סודות פון דורות־לאַנגע געשעענישן, וואָס רייסן זיך אַרויס און פּרוון אין מענטשנס אויערן אַריינדרינגען.

זייענדיק נאָך קינדער, האט זיך אונדז שטענדיק געדוכט, אַז פון דעם אַקעגנאיבעריקן אַלטן קלויסטערס דאַכפענצטערל איבער וועלכן עס דערהייבט זיך אַ דעכעלע, ווי אַ אויגן־ברעם, ביים מיטלסטן גרויסן קופּאָל פון וועלכן עס שטייגט אַרויס אַ גאָלדענער גרויסער צלם און שפּיצט זיך בלאַנק אינדערהייך, אין דער בלויער לופט, פון אָט יענעם דאַכפענצטערל הערן זיך נאָך היינט משונהדיקע קולות, מעלאַדישע שטימען, אויסגעמישטע פון „אויטשע נאַש" מיט „כל־נדרי" נגונים; פאַר שרעק איילן מיר זיך תמיד, אפילו ביי טאָג דורכצולויפן, נישט אומקוקנדיק זיך אויפן קלויסטער. אין די אָוונטן האָט מען פשוט מורא אַ בליק אַהינצוואַרפן.

אין אַ ווינטערדיקן שבת־נאָכמיטאָק, וואָס איז נישט מער, ווי אַ לאַנגער פאַרנאַכט; פון דרויסן אין אונדזער שטעטל האָט זיך אַוועקגעלייגט אַזאַ אומהיימלעכקייט, אַזאַ בענקעניש און קאַלעמוטנעקייט אויף דער נשמה. די קליינע הייזער מיט זייערע פארהויקערטע שינדלדעכער, וואָס פאָרמען די שמאָלע, קרומע געסלעך, זענען געשטאַנען צונויפגעטוליעט פאַרזונקען און איינגעהילט אין אַ טונקעלן מרה־שחורהדיקן טרויער, צעשראָקן פאַרן אלטן פחד אָנגעוואָרפן פונם קלויסטער. דער ווינט דרויסן, האָט צעווייעט און אָנגעטראָגן בלישטשענדיקע, שפיציקע ווייסע שטערנדלעך, טאַנצנדיק ארויף און אַראָפּ, פאלנדיק געדיכט אויף דער ערד, זיך צו לאָזן טרעטן פון די זעלטענע פאַרבייגייער.

אינם איינגעהייצטן אויוון, אין אונדזער שטוב, האָט זיך צעיאָמערט אַ קלאָגנדיק פייפן פון בייזע רוחות, וואָס האָבן אַקאָמפּאַנירט מיט פאַרשידענע טרויעריקע קולות.

איך און מיינע צוויי יונגערע שוועסטערלעך זענען געזעסן אַרום אונדזער מוטער, וואַרעמענדיק זיך ביים ציגל־אויוון, צו־געטוליעט מיט אונדזערע קעפּעלעך, אַרויפגעלייגט אויף איר שויס און האָבן זיך ביי איר געבעטן אונדז עפּעס צו דערציילן פון אַלטן קלויסטער.

בטבע ליבהאבנדיק צו דערציילן האָט זיך די מאַמעשי אונדזערע דאָס מאָל נישט געלאָזט לאַנג בעטן. אַרויפגעלייגט אירע וואַרעמע הענט אויף אונדזערע קעפּלעך, מוטערלעך אונדז געגלעט און גענומען דערציילן מיט איר וואַרעם זאַפטיקן טאָן:

— געוועזן בין איך אַ כלה־מיידל, אַלט אַן ערך 16—17 יאָר, מיין פאָטער א נגידישער יוד אין שטעטל האט אויסגעזוכט פאַר מיר אַ לייטישן שידוך, אַ בחור דוקא אַ למדן.

מיינע חברטעס, מיידלעך אין מיינע יאָרן, האבן מיך אָפּט באַזוכט, און צווישן זיך דערציילט ווער ס׳איז שוין אַ כלה גע־וואָרן און, וועמען פון די אונדז באַקאַנטע מיידלעך מ׳רעדט דעם אָדער יענעם חתן, מ׳האט אויך אָנגערופן דעם נאָמען „ליבושל דעם רבס״ און נישט איינע פון אונדז איז רויט גע־וואָרן איבער די אויערן, וויסנדיק, אַז אויך מיר געהערן צו די מורינודיקע, וועלכע מ׳שדכנט אים...

ליבושל! ווער פון אונדזער שטאָט האָט נישט געקענט דעם איידעלן און שיינעם בחור ליבושל דעם רבס, אָדער ווי מ׳פלעגט אים רופן „דעם עלוי״. וועלכע מוטער פון אַ דערוואַק־סענער טאכטער האט זיך נישט געוווּנטשן אים צו באַקומען פאַר אַן איידעם? געוועזן שוין איינמאל אַ בחור, זייד און סאַמעט. אַ חוץ זיין וווּיל לערנען גמרא, האט ער אַלעמען פארוווּנדערט אויך מיט זיין קינציקן שפילן אויף דער פידל זיינער.

יעדן מוצאי־שבת, האט זיך פארן רבס פענצטער פאַר־זאמלט אַן עולם, צוצוהערן זיך און צו קלייבן נחת ווי ער, ליבושל שפּילט, ווי זיין פידל רעדט ווערטער. אַלע יודישע

נגונים, דעם רבס „המבדיל", דעם שטאָט-חזנס נייעסטע זאַכן, וואס נאר זיינע אויערן האבן צום ערשטן מאָל דערהערט, אַלץ האט זיין פידל אויסגעשפּילט זיס און מחיה-נפשות...

מיר, דערוואַקסענע מיידלעך זענען פון ווייטנס געשטאַנען, געשעמט זיך צו ווייזן נענטער. זיין פידעלע האָט אונדז אַלעמען פארכּישופט. די טענער, וואָס זיין שמיציק האט ציטערנדיק אַרויסגעבראכט האבן אונדז עלעקטריזירט, אין הארץ און אין נשמה איז עפּעס אזוי וואַרעם געווארן. עפּעס האט מען ווי דערוואכט פון א זיסן חלום, ווען זיין פידעלע האט זיך אָפּגעשטעלט פּלוצים.

באקומען „היתר הוראה", האט ליבושל שוין צו אַכצען יאָר, געקאָנט ווערן אַ רב, מפלפל זיין זיך מיט די גרעסטע לומדים אין לערנען. דער שטאָלץ געווען פון אונדזער שטאָט! יעדער גביר האָט זיך אים אָנגעמאָסטן פאר אן איידעם.

מאַכט זיך אָבער, אז ליבושלען פארגלוסט זיך דוקא צו לערנען שפּראכן; איז דער איינציקער גוישער לערער, אין אונדזער שטאָט פאר אים באלד געווען צו קליין. אזוי געשווינט האָט ער אַלץ באַגריפן.

טרעפט גראָד, אז דער פריץ פון שטעטל האָט א סכסוך ביים רב מיט די דאָזערעס וועגן עפּעס אַן עסק מכּוח האָלץ פון זיין וואַלד צו בויען אַ שחט-הויז; ליבושל איז דער טאָלמאַטש צווישן אים און זיין פאָטער דעם רב. דערהערט דער פריץ ליבושלס פּויליש רעדן פארחידושט ער זיך, לאָזט זיך מיט אים אריין אין א שמועס, ליבושל באקלאָגט זיך פאר אים, אז ער האט נישט אין שטעטל קיין לערער, ביי וועמען ער וואָלט זיך וועלן פאַרפולקומען. רעדט אים דער שורה צו זיך צו קומען לערנען ביי זיין זון א שטודענט.

מעשה-שטן: איז ליבושל טאָג נאָך טאָג געגאנגען צום פריצס זון, אין הויף אריין. דער פּאַלאַץ איז נישט ווייט געשטאנען פון שטעטל; געלערנט האט ער זיך דאָרטן אַלע לשונות. מאַכט זיך אָבער, אז נאָך די וואַקאַציעס איז דער שטודענט, דעם שררהס זונדל צוריקגעפאָרן אין אוניווערזיטעט

קיין קראָקע, און צוזאמען מיט אים איז נעלם געוואָרן דער עלוי, ליבושל.

ס'האָט נישט געהאָלפן קיין שום השתדלנות, נישט פון רב זכרונו-לברכה, נישט פון די גרעסטע גבירים. קיינער איז נישט געוואָר געוואָרן ווו ליבושל איז אַהינגעקומען, רחמנא-לצלן ווי אין וואסער אַריין. דער פריץ האָט געהאַלטן אין איין טענהן, אַז ער ווייסט נישט ווו דער „ראַבינס סין" איז.

אויף די חגאות, ווען דעם פריצס זון איז ווידער אַהיימ-געקומען, האָט מען גערעכנט, אַז אויך ליבושל וועט זיך באַ-וויזן. שתדלנים, דעם רבס מקורבים, האָבן זיך אַ לאָז געטון אין הויף אַריין, ווער מיט אַן אויסרייד עפּעס צו האַנדלען, ווער סתם אַזוי אויפצוכאַפּן אַ בליק, אַ וואָרט, אַריינלאָזן זיך אין אַ שמועס מיטן שטודענטל, אָבער — בחנם; אויך ער, דער שטודענט האָט געזאָגט, אַז ער ווייסט נישט ווו ליבושלס געביין איז אַהינגעקומען. בלויז די פּאַנע העלשטאַ, דעם פריצס שיין טעכטערל, האָט מיט אַ שמייכעלע אויף אירע ליפּן געזאָגט:

— האָטס נישט מורא יודן, וואָש לייבוש בענדזיע וויעלקים טשלאָוויעקיעם. — אייער לייבוש וועט זיין גאָר אַ גרויסער מאַן. אַלע אַנוועזנדיקע ביים פריץ האָבן זיך דערביי צעלאַכט.

— לא עלינו, אַ כשוף אים אָנגעטון — האָבן מענטשן געזאָגט — היתכון, אַזאַ פרום קינד, אַזאַ איידעלער בחור און, גיי שריי צום הימל!

די מאַמעשי האָט טיף אָפּגעאָטעמט, אַ ווײַלע גערוט און בענומען ווייטער דערציילן:

— אַוועק זענען זייט דעמאָלט אַ יאָר דריי אָדער פיר—פונם טרויעריקן צופאַל מיט ליבושלען. איך און מיינע פריינדינס זענען מיר שוין לאַנג געווען נאָך דער חתונה. אַ טייל פון אונדז אפילו — מאַמעס פון קינדער און, פון ליבושלען האָט מען זיך נאָך אַלץ דערציילט, נאָך אַלץ פון אים גערעדט... אַלע שפורן וועגן אים זענען אָבער געווען פאַרשוואונדן.

מאַכט זיך אָבער מיטאַמאָל ווידער מעשה-שטן.

געווען איז דאָס צו כל-נדרי ביינאַכט. דער עולם יודן

האָבן באַגלייט דעם רב, זכרונו־לברכה. נאָכן דאַווענען אַהיים. פאַרבייגייענדיק אָקעגנאיבער דעם אַלטן קלויסטער, פּלוצים, שאַ! עס דערהערט זיך פונם דאַכשטיבל אין קלויסטער, פונם אָפּע־נעם פענצטערל ביים קופּאָל אינדערהייך נאָענט ביים צלם, טע־נער פון א פידל. א האַרציקע מעלאָדיע, וואָס דרינגט אַריין אין דער נשמה, ציטערדיקע טענער, עפּעס ווײנט און בעט זיך דאָרט אַזוי טרויעריק, אַזוי מיטרייסנדיק, אַזש ס׳האַרץ צערינט; דאָס איז געווען דער כּל־נדרי־ניגון.

דער רב מיטן צולם יודן, זענען געבליבן שטיין ווי פאַר־גליווערט, ווי צוגעוואַקסן צום אָרט, נישט אַוועקצורייסן זיך, ווי פאַרכּישופט ממש. ווען די לעצטע טענער פון פידעלע זענען פאַרשוויגן, האָט דער רב אויסגעשריגן מיט אַ פאַרשטיקט גע־וויין, און אויפגעציטערט געבראָכן די הענט:

— אוי וויי איז מיר, מיין לייבושל!

און איז געפאַלן אין חלשות.

ביים רב אין הויז איז זייט דעם געוואָרן תשעה־באב. ווי־הינטער א שוואַרצן שלייער האָט אַלץ געגרוט דאָרט. א מרה־שחורהדיקעדערדריקונג, האָט זיך אַראָפּגעלאָזט ווי אַ נעפּל און איינגעוויקלט אין זיך דעם הייליקן צדיק, צוזעעדיק מיט די אויגן איז ער איינגעשרומפּן און איינגעדאַרט און נאָך אין זעלבן חודש איז ער נפטר געוואָרן. אויך די רביצן האָט נאָכן רבס טויט לאַנג נישט געלעבט.

מענטשן האָבן דערציילט, אַז אין טאָג פון רבס לויה האָבן זיי געזען דעם פּריצס בריטשקע פון הויף אַרויספאָרן, און וועלכער ס׳זענען געזעסן דעם פּריצס קינדער און עפּעס אַ יונגער גלח, שטאַרק ענלעך — ווי די וואָס האָבן זיי געזען, האָבן געזאָגט — צו לייבושלען און מ׳האָט טאַקע געקאָנט שווערן, אַז דאָס איז באמת געווען ליבושל אַליין.

פון דעמאָלט אָן האָט אים שוין קיינער נישט געזען מער.

מ׳זאָגט אפילו, אַז אין קלויסטער זענען פאַראַן אַזעלכע גלחים, „זאַקאָניקעס" רופט מען זיי, וועלכע ווייזן זיך באַר זעלטן אַמאָל אויפן ליכטשיין, צווישן וועלכע אויך ליבושל

געפינט זיך, נאָר יעדעס יאָר צו כּל־נדרי ביינאַכט הערט זיך זייט דעמאָלט פון קלויסטערס דאכפענצטערל שפּילן אויף אַ פידל „דער טרויעריקער כּל־נדרי”. יודן גייען דעמדאָזיקן אָוונט דאָרט נישט פאַרביי...

די מוטער האָט אויפגעהערט צו דערציילן. אַ שטומפּער קרעכץ האָט באַגלייט אירע לעצטע ווערטער.

פון דרויסן האָט זיך געהערט דאָס מאָנאָטאָנע קלונגען פון קלויסטער־גלאָק, זיין באַס־קול האָט אדורכגעשניטן דעם פּייפּנ־דיקן ווינט, אריינגעבּרומט האָט ער אינם קאַלטן טריבּן חלל ארום דעם ברייטן שטח, איבער דעכלעך און קאָמענס „בּום! בּום! בּום!”.

מיר קינדער האָבּן זיך נאָכמער איינגעטוליעט אין שויס פון דער מאמעשי, פאַרשטאָפּט די אויערן פאַרן מוראדיקן געריש פון קלויסטער־גלאָק, וואָס האט אלץ פאַרשטומט און איבּערגעשריגן, ווי די גאַנצע וועלט וואָלט פאַר פּחד פאַר אים פאַרשוויגן. מיר האָבּן די אויערן ־לעפעלעך פעסט אַריינגעשטופּט טיפער, טיפער אין די אויערן־לעכער און, דאָך פאַרנומען זיין אַריינדרינגענדיקן געבּרום „בּים! בּים! בּים!” אין וועלכן עס האָט אָפּגעשאָלט עפּעס אַ דערשטיקט געוויין אויסגעמישט מיט כּל־נדרי טרויעריקע טענער. געדוכט האָט זיך, אז אין דער לופט איז א בּהלהדיקע בּאוועגונג. עמעץ חלשט, דערשראָקענע מענטשן מונטערן אים, א געפּילדער, א געשריי. מענטשן אין ווייסע קיטלען טראָגן דעם פאַרחלשטן און ער פאַרגייט אויף זייערע הענט.

באַנג, קאַלעמוטנע ווערט אין אונדזערע קינדישע הערצלעך.

פון דרויסן אין שכנס פענצטער האָט א בּלישטש געטון, א שטראָל פון אן אָנגעצונדן ליכט, האָט זיך אַריינגעגליטשט צו אונדז דורכן פענצטער.

די מאמעשי איז פּאַמעלעך אויפגעשטאנען, מיר קינדער־לעך זענען איר נאָכגעקראָכן, אָנהאַלטנדיק זיך אָן איר קלייד. זי האָט אירע הענט געריבּן אָן די פענצטערשויבּן און מיט א פרומער מעלאָדיע מאָנאָטאָניש און הייליק, דערהייבּנדיק די

אויגן צום הימל, שטיל, הארציק ארויסגעזאָגט דעם „גאָט פון אברהם, יצחק און יעקב באהיט דיין פאָלק ישראל".

אין שטוב ביי אונדז איז געוואָרן ליכטיק און פון דער־בייאיקן אלטן קלויסטער־גלאָק, האָט זיך הייזעריק געריסן:

„בום! בום! בום!".

דער אורח

אַרום דעם טונקל ברענענדיקן יום-כּפּורן וואַקס-ליכט, טיף אַריינגעשטעקט אין זאַמד פון אַ לענגלעך הילצערן קעסטעלע וואָס איז געשטאַנען אויף אַ ווינקל-טישל ביי דער זייט פון אויוון, זענען מיר געזעסן זאַלבעדריט, איך און מיינע צוויי שוועסטערלעך.

אין שטוב איז שוין געווען האַלב-טונקל. די סטעאַרין-ליכט אויפן גרויסן טיש אינמיטן דער שטוב, וואָס ברענען געוויינטלעך אין די זילבערנע לייכטער האָבן זיך שוין אויסגעברענט. די מאַמעשי אונדזערע, האָט נאָר-וואָס אָוועקלייגט דאָס מחזור פון דער האַנט, ווו זי האָט נאָכגעדאַוונט די תחינות און די תפילות, וואָס זי האָט פאַרפעלט אין שול. אין האַלב-טונקלען האָבן זיך פאַר מיין בליק צעשפּילט די בלישטשענדיקע טרערן אין אירע אויגן. אַ וודאי געבעטן און תפילה געטון פאַר אונזער געזונט.

אין אירע ווייס-אַטלעס ברייט קליידל מיטן ווייסן זיידענעם שאַל וואָס האָט באַדעקט איר קאָפּ ביז פאַר די אויגן האָט זי, די מאַמעשי אויסגעזען ווי אַ הימלישע היילִיקייט עפּעס ווי אַ מלאך.

זי האָט געקוקט אויף אונדז מיט אירע ליבהאַרציקע, ווייכע פרומע אפּלען מיט אַזויפיל מילדקייט און צאַרטלעכקייט פון ליבע, אַז מיר האָבן דערפילט ווי גערן זי וואָלט אונדז אַרומגענומען און אונדז צוגעפּרעסט צו איר ברוסט.

ווי אַ שטילער מלאך האָט זי זיך באַוועגט אין שטוב און דאָס לאַנגע ווייס־זיידענע קליידל האָט ווי פאַרהוילן אירע באַשטרומפּטע פיס. מיר האָבן נישט געזען און ווי נישט פאַרנומען צומאָל אירע טריט. און מיט חידוש און פאַרוווּנדערונג האָבן מיר נאָכגעקוקט אונדזער פרומע, שיינע מוטער מיט אַ הייליקער שטילקייט.

— גייט, קינדערלעך שלאָפן! — האָט זיך אָנגערופן די מאַמעשי מיט אַ וואַרעמען מילדן טאָן אין וועלכן מ׳האָט פאַרנומען מער אַ בעטן ווי אַ באַפעל — גייט שלאָפן. דער טאַטעשי קומט סיי־ווי נישט היינט אַהיים. ער בלייבט אין בית־המדרש ווי זיין אַלטער מנהג איז, פון כל־נדרי ביינאַכט ביז מוצאי יום־כיפור. גייט, גייט קינדערלעך, שוין צייט צו שלאָפן.

דעריהערט, אַז דער טאַטער אונדזערער קומט היינט נישט אַהיים, פאַר וועמעס באַפעל מיר האָבן שטענדיק געציטערט און פּינקטלעך געפאָלגט, איז אונדז באַפאַלן עפּעס אַן עקשנות נישט אַזוי גיך צו לייגן זיך שלאָפן. ס׳האָט זיך אונדז פּשוט נישט געגלוסט אָפּצורייסן פון דער מיסטישער שטימונג וואָס האָט אונדז באַהערשט און זיך געפילט ביי אונדז אין דער שטוב, ביים טונקעלען פלעמעלע פון וואַקס־ליכט, אַרום וועלכן ס׳האָבן ווי געשוועבט עפּעס אַזעלכע דורכזיכטיקע מלאכים־אייגעלעך — נשמות אַרטלעות.

ווען די מאַמעשי איז צו אונדז נענטער צוגעטרעטן, גענומען אונדז גלעטן די קעפּלעך, געבעטן זיך ביי אונדז, מיר זאָלן דאָך גיין אין בעט אַריין האָבן מיר זי ליבלעך געצויגן ביים אַרבל, באַלייגט זי מיט קושן, געבעטן זיך ביי איר, זי זאָל זיך צוזעצן מיט אונדז אויפן בענקל נעבן בעט און אונדז עפּעס דערציילן. ביזן שלאָפן איז נאָך צייט גענוג.

די מאַמעשי האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטן. זי האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף אַ נידעריק ריטשקעלע (פוסבענקל) נאָענט צו אונדזער באַנק. פאַרקוקט זיך אויפן וואַקס־ליכט און לאַנג זיך פאַרטראַכט. מיר קינדער, זענען געבליבן זיצן שטיל, אָן באַוועגונג, דעם אָטעם צוריקגעהאַלטן, ווי נישט צו שטערן איר נאָכ־

קלערנדיקן געדאַנק. אונדזערע בליקן זענען געהאָנגען אָן דעם בליק פון די שוואַרצע באַחנטע פאַרחלומטע אָפּל פון אונדזער מו־טער מיט נייגעריקייט, וועלכע זענען געווען אָנגעשפּיצט אויפן ברענענדיקן וואַקס־ליכט. ווי זי וואָלט פון אַט דעם יום־כּפּור־ליכט געשעפּט און אָפּגערופן אַלטע זכרונות פון אַמאָליקע צייטן.

ווי זי וואָלט זיך אָן עפּעס דערמאָנט, האָט זי מיטן קאָפּ אונ־טערגעשאָקלט. אירע אויגן האָבן ווייס, ווייט זיך פאַרטראַכט דאַן געווענדט זיך צו אונדז און גענומען דערציילן:

— איך האָב מיך דעמאָלט געקליבן אין קימפּעט אריין מיט דיר, מיין זון. ביי די ווערטער האָט זי מיט איר וואַרעמער ווייַ־בער האַנט א גלעט געטון איבער מיין פּנים. — יאָ, גראָד דרייצן יאָר וועט ווערן, אייער זיידע, מיין פאָטער עליו־השלום, האָט נאָך דעמאָלט געלעבט, נאָך געווען ביי אונדז. געקומען איז ער געוואָר ווערן ווי ס׳האַלט מיט מיר. מיך האָט ער נאָך געטראָפן ארומגיין, ווייל ערשט ערב־סוכּות ביזטו געבוירן געוואָרן. עפּעס שטאַרק פאַרזאָרגט האָט ער, דער זיידע אייערער אויסגעזען. דעם טרויער האָב איך אים באַלד אראָפּגעלייענט פון זיין פּנים, איך האָב אים זייער שטאַרק ליב געהאַט און זייער בכּבוד געהאַלטן, בין איך גענוג דרייסט געווען אים איבערצופרעגן די סיבה פון זיין שלעכטן אויסזען.

— ס׳איז גאָרנישט, — איז געווען זיין ענטפער, געמיינט האָט ער מיך צו באַרויקן. דאָס האָב איך אָן אים דערקענט איך בין אָבער צו אים צוגעשטאַנען, מחמת זיין „גאָרנישט" האָט מיך אויפסניי באַאומרויקט. געווען איז דאָס געזאָגט עפּעס מיט א צו פאַרביטערטן יאוש־טאָן, ער האָט דערויף א מאַך געגעבן מיט דער האַנט, א שאָקל געגעבן מיטן קאָפּ ווי אייגער זאָגט: — לאָז געמאַך, בעסער אַז איך שווייג.

גראָד איז אַריינגעקומען אין שטוב אייער טאַטעשי, אים צו לענגערע יאָרן. דער זיידע עליו־השלום איז נאָך געווען אביסל פאַרטראַכט, א פּנים געהאַט מיט זיך אַן אינערלעכן קאַמף: „יאָ רעדן, נישט רעדן". דערנאָך זיך געווענדט צום טאַטעשי מיט דער פראַגע:

— האָסט געזען נעכטן, שמואל, דעם אָפּגעריסענעם אורח אין שול שטייענדיק דאָרטן הינטן נאָענט צו דער טיר ביים וואַקסענעם ליכט?

— געזען, נו איז וואָס? — איז געווען דער ענטפער פון אייער פאָטער.

— הערסט שמואל — האָט דער זיידע, ווי פאַרטרויט אים אַ סוד, ווייטער גערעדט, די אויגן ביי אים זענען ווי מיט אַ הייטל פאַרצויגן געוואָרן, דער שטערן ביי אים געגרינצלט, דאָס גאַנצע פּנים איז ביי אים אַנדערש געוואָרן, דאָס קול זיינס האָט געציטערט ביים דערציילן — הערסט, נאָך פאַראַיאָרן האָב איך אים געזען צו כּל-נדרי אויך צומאָרגנס דעם גאַנצן יום-כּיפּור-טאָג איז ער געשטאַנען אויף דעם אייגענעם אָרט, אין די אייגענע צעריסענע מלבושים ווי נעכטן, געהאַלטן אין דער האַנט אַ סידור אָדער אַ מחזור, די גאַנצע צייט איז ער געשטאַנען מיטן פּנים צו דער וואַנט-צו. דאָס הייסט צום וואַקסענעם ליכט דאָרטן אין ווינקל, אָן אַ טלית, אָן אַ קיטל אויף זיך, גראָד ווי נעכטן. גע-טראַכט האָב איך מיר: אוודאי עפּעס אַן אָרעמער געזעל ביי אַ שוסטער דאָ, אַן אַלטער בחור מיט אַ גלאַטיק פּנים, אָן באָרד, אָן וואָנסעס, מסתּמא אָנגעקומען פון דער פרעמד ערגעץ. אָבער הייַ-יאָר, אַז איך האָב אים ווידער דערזען אין דעם זעלבן „מעמד", אין דער שול און אפילו אויפן זעלבן אָרט אין די זעלבע מלבושים און אין שטעטל אַ גאַנץ יאָר נישט געזען אים פאַר די אויגן, איז עס מסתּמא אַ סימן, ווייזט אויס אַז ער איז אַ פרעמדער, כ'מיין אַן אורח. כּדאַי אים אַהיימצורופן, טראַכט איך מיר, אויף איבערצובייסן נאָכן פאַסטן. ווי דו ווייסט, שבת אָדער יום-טוב גיי איך אָן אַן אורח קיינמאָל נישט אַהיים. מילא, לאָז זיין דער, האָב איך מיר געטראַכט.

ס'איז צוגעפאַלן מנחה-צייט, דער נאָך-נעילה, איך האָב דעם אורח פון אויג נישט פאַרלוירן, די גאַנצע צייט אַהינגעקוקט צו אים ווי ער שטייט, אַז קיין אַנדערער זאָל זיך נישט פאַדערן פאַר מיר און אים בעטן אַהיים.

פאַר מערב נאָך, בין איך שוין געשטאַנען נעבן אים און אים אַ ווונק געגעבן:

— ר׳ ייד, איר וועט נאָך מעריב אַהיימגיין מיט מיר אי־בערבייסן.

ער האָט אַ זייטיקן בליק געוואָרפן, אויף מיר, דער אורח, און זיך צוריק אויסגעדרייט צו דער וואַנט.

באַלד נאָך מעריב, איך זוך דעם אורח, אָבער אומזיסט מיין זוכן, ער איז מיר פארשוואונדן פון די אויגן. איך האָב נאָכ־געשיקט דעם שמש אים אויפזוכן — ואיננו, ווי אין דער לופט אַריין פאַרטראָגן געוואָרן.

דורכן זוכעניש האָב איך מיך פאַרשפּעטיקט אויפצווזוכן עפּעס אַן אַנדערן אורח און בין מיט אַ באַטריבט האַרץ דאָסמאָל אַליין אָן אַ אורח אַהיימגעגאַנגען. דאָס עסן איז מיר נישט באַ־קומען. נישט געקאָנט די נאַכט איבערשלאָפן. דער אָפּגעריסענער אורח איז מיר אַלץ געשטאַנען פאַר די אויגן. שמואל גלויב מיר, ס׳איז נישט קיין פּשוטע זאַך, זייט איך בין אַ בעל־בית האָט ביי מיין טיש שבת צי יום־טוב נישט פאַרפעלט קיין אורח, בפרט נאָך מוצאי יום־כיפור.

טרויעריק האָט דער זיידע עליו־השלום אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, פאַרזונקען זיך אין פינצטערע נאָכגריבלענדיקע מחשבות און געקרעכצט.

די מאַמעשי האָט צוזאַמענגעלייגטביידע דלאָניעס פון די הענט ווי ביים ליכט־בענטשן, אָנגערירט מיט די שפּיץ־פינגער איר שטערן און נאָך אַ קליינער פּויזע ווייטער דערציילט:

— אַז מיר האָבן אים, דעם זיידן עליו השלום, געפּרוווט דאָס אויסרעדן, אַז ער, דער אורח, איז געוויס געוועזן אַ איינ־פאַכער אָרעמער הינטערשטעטלדיקער תושב און ס׳איז אַ פּשוטע זאַך, אַז אַ הונגעריקער נאָך אַ גאַנצן טאָג פאַסטן האָט ער זיך אונטערגעאיילט אַהיים און גיך זיך אַרויסגערוקט הינטער דער שטאָט און ממילא לויגנט זיך נישט צו שוואַכן דעם קאָפּ. האָט דער זיידע, אַ גוטער מליץ זאָל ער דאָרט זיין, פאַר אונדז אַלע, ווי נישט הערנדיק אונדזערע ווערטער, ווייטער געזאָגט:

— דוכט זיך מיר, אַז איך האָב קיין טעות נישט... נישט קיין פּשוטע זאַך, הלוואי, רבונו-של-עולם נישט, ווי יאָ. — — — איבעריקנס — — — אין גאָטס האַנט זענען מיר אַלע.

און אַזוי זיצנדיק דעם קאָפּ טיף געזונקען האָט זיך דער זיידע באַטריבט געשאָקלט, ווי ער וואָלט עפּעס פאַר זיך גע־רעדט אָדער מתפּלל געווען, זיינע ליפּן האָבן זיך שטיל באַוויגן.

פון דער צייט אָן, האָט דער זיידע עליו-השלום, אָנגעהויבן שלעכט אויסזען. ווייניקער ווי אַלעמאָל געגעסן, קנאַפּער געשלאָפן און נאָך ווייניקער גערעדט. דער שווערער ווינטער פון זעלבן יאָר, מיט דעם נישט געזונטן וועטער האָבן צוגעהאָלפן שלעכט צו ווירקן אויף זיין אַזוי אויך שוין אָפּגעשטאַנענער געזונטהייט. ער איז מער געלעגן אין בעט ווי אַרומגעגאַנגען. אָן אָפּגעצערטער און אויסגעשוואַכטער האָט ער זיך מיט זיין קראַנקהייט געשלעפּט ביז אסתר-תענית, נישט געוואָלט טועם זיין ביז נאָכן מגילה-לייענען. נאָך אין זעלבן אָוונט איז זיין נשמה אויסגעגאַנגען ווי ביי אַ צדיק. עטלעכע מינוט פאַרן טויט, האָט ער זיך אויפגעזעצט, אָנשטרענגענדיק זיך מיט אַלע כּוחות, אויסגעשטרעקט זיין רעכטע איינגעדאַרטע, ציטערדיקע האַנט און מיט אַ שוואַכער שטים געזאָגט: „ברוך הבא ר׳ אורח, זעצט זיך, עסט מיט”. זיין נשמה רוט געוויס אין גן-עדן.

די מאַמעשי האָט, מיד פון דערציילן, טיף אָפּגעאָטעמט, פאַרבעסערט דעם זיץ אויף דעם ריטשקעלע, געמאַכט הכנות צום המשך פון דער דערציילונג, מיר קינדערלעך האָבן זיך צו איר נענטער צוגערוקט, נישט אַראָפּנעמענדיק קיין אויג פון איר. זי האָט אין טונקעלן שיין אויסגעזען ווי אַ לעגענדאַרישע קעניגין אין די וואונדער-שיינע קינדער-מעשהלעך.

— די טרויעריקע שבעה-טעג זענען אַריבער — האָט די מוטער ווייטער דערציילט — דערנאָך די שלושים, נישט אַזוי לייכט האָבן מיר געקאָנט פאַרגעסן אונדזער אַלעמענס געליבטן און געאַכטן פאָטער. מיר האָבן צו זיך אַריבערגענומען די באָבע, מיין מוטער, ווייל אַליין צו בלייבן אין אירע שטובן, איינע אַליין, איז איר נישט ניחא געווען. ביי אונדז האָט זי זיך בעסער

געפילט. דיך, מיין זון, האָב איך דעמאָלט געגערט; זי, די באָבע האָט דיך געפּיצשטשעט, געצאַצקעט זיך מיט דיר, איר יונגסט אייניקל. אַזוי איז אַריבער דער פרילינג דערנאָך דער זומער. אָנגעקומען איז ווידער יום-כּפור.

דאָסמאָל איז די באָבע עליה-השלום, מיטגעגאַנגען מיט אין דער שול צו כּל-נדרי. א טרויעריקע דערמאָנונג האָט אונדז אַלעמען באַקלעמט דאָס האַרץ. יעדער פון אונדז האָט פאַר זיך געטראַכט וועגן פאַראָריקן טרויעריקן יום-כּפּור מיטן אורח, וואָס איז געווען די סיבה פון זיידנס טויט; קיינער פון אונדז האָט וועגן דעם נישט גערעדט.

אַרייַנקומענדיק אין די ווייבער-שול, איז מיין ערשטער בליק, געוויס אויך מיין מוטערס בליק, געפאַלן דאָרט אַהין, צו דער טיר ביים וואַקסענעם ליכט... מחמת פון אונדזערע ביידנס ברוסטן האָט זיך אין דער זעלבער רגע אַרויסגעריסן אַ שווער טיפער קרעכץ.

אין דער מענער-שול אונטן, זענען נאָך אַ סך פלעצער נישט געווען פאַרנומען.

מיר, איך און מיין מוטער, זענען מיר געשטאַנען ביי איין שטענדער.

אויפגעבלעטערט האָבן מיר די תפילות פאַר כּל-נדרי און מיט געבראָכענע געמיטער זיי געזאָגט.

דער עולם יידן, האָט פון מינוט צו מינוט אָנגעפילט די שול. דער רב מיט נאָך צוויי חשובע בעלי-בתּים זענען צו צום עמוד פון חזן, געזאָגט דעם „על דעת המקום״ מיר ביידע, איך און די באָבע האָבן זיך גוט צעוויינט, דערמאָנענדיק זיך, אַז מיט א יאָר צוריק, איז אָט דאָרט, ביים עמוד געשטאַנען צום לעצטן מאָל אייער זיידע.

דער חזן האָט שוין צום דריטן מאָל געזונגען דעם כּל-נדרי; פּלוצים, ווילט זיך מיר עפּעס אַ קוק טון אַהינצו צו דער טיר, ביים וואַקסענעם ליכט. ווי א געהיימער כּוח האָט עס מיינע אויגן אַהינגעצויגן. געפילט האָב איך, אַז איך קאָן מיך נישט אָפּזאָגן דערפון. ס'ציט, ס'רייסט זיך מיטגעוואַלט אַהינצוקוקן.

נישטווילנדיק האָב איך געמוזט נאָכגעבן. איך הייב אויף מיינע אויגן, ווארף אַהין אַ בליק און וואָס?

גאָט מיינער! וואָס זע איך? איז דאָס אמת?

דער אורח אין זיינע צעריסענע מלבושים, מיטן פּנים צו דער וואַנט צו, מיטן איינגעבויגענעם קאָפּ, גראָד אַזוי ווי דער זיידע עליו-השלום האָט אים אין יענע טרויעריקע טעג געשילדערט.

ווי פאַרשטיינערט בין איך געבליבן. דערפילט ווי די האָר שטעכן מיר אין קאָפּ, די קניען ציטערן מיר, מיינע אויגן שטאַרן אַהינצו צו דער טיר. די באָבע עליה-השלום, האָט מסתמא מיין שרעק באַמערקט און אויך אַהינגעווענדט איר בליק. אַ האַרצרייסנדיקער געשריי האָט זיך אַרויסגעריסן פון איר מויל, וועלכעס איז געבליבן אַזוי אויפגעשפּאַנט נישט קאָנענדיק עס מער צומאַכן. אין דער מענער-שול ווי אין דער ווייבער-שול איז אויסגעבראָכן אַ פּאַניק, אַלע זענען פאַרציטערט אויפגעשפּרונגען. איך האָב פאַרגעסן אָן מיין אייגענער שרעק, האָב די באָבע אַנידערגעזעצט, זי איז געבליבן אין חלשות.

— וואַסער! וואַסער! — האָבן ווייבער געשריגן, געקוויטשעט, געספּאַזמירט. מענער זענען זיך אָנגעלאָפן, אַ געדרענגעניש אַ געשריי, אַ געלויפעניש, אַ טייל האָבן גענומען מאַכן קולות:

— עס ברענט!

ווייבער האָבן זיך געריסן אַרויסצוקומען, מענער אַריינצוקריגן. אָבער קיין ביסל וואַסער צו דערמינטערן זעט מען נאָך אַלץ נישט. ערשט שפּעטער אין אַ פערטל שעה אַרום האָט זיך אַ מאַנספּערשוין אַהערבאַקומען און מיט שאַרפע יום-כּפּור-טראָפּן, דער באָבן אייגעריבן די שלעפן, געהאַלטן דאָס אָפּענע פלעשל פאַר איר נאָז. זי האָט געעפנט די אויגן, אַביסל געקומען צו זיך און מיט שרעק זיך אַרומגעקוקט, ווי זי וואָלט עפּעס זוכן. מיר האָבן זי אַרויסגעפירט אויפן שול-הויף אַרויס, אַנידערגעזעצט אויף אַ באַנק. זי האָט אויסגעזען אַ שטאַרק דערשראָקענע און נישט באַוויגן מיט די ליפּן צומאָל.

דער טאַטעשי אייערער, וועלכער האָט געדאַוונט אין בית-

המדרש, (דען זיים דעם זיידנס טויט איז ער אוועק דאָרטן דאַווענען) געוואָר ווערנדיק וואָס מיט דער באָבן איז פאָרגעקומען, איז געקומען צולויפן א דערשראָקענער. הערנדיק פון מיר די סיבה פון איר חלשן און, אַז דער אורח געפינט זיך נאָך אין שול, האָט ער אין דער געשווינטקייט אונדז באַרויקט און זיך געאײַלט אין שול אַריין. צוריקגעקערט צו אונדז איז ער נאָכן דאַווענען, ווען דער עולם האָט שוין גענומען אַהיימגיין.

— וואָס, שמואל, — האָב איך אים געפרעגט — האָסט אים געזען?

— געזען, געקוקט אים אין פנים אַריין, — איז געווען דעם טאַטעשיס ענטפער — א יונג אַן אָרעמאַן, מיט א גלאַט ראַזירט פנים, און גאָרנישט מער. מיך האָט ער אָפּגעמאָסטן מיט אַ בייזן בליק, א שטייגער פאַרוואָס איך קוק אים אַזוי אין פנים אַריין און זיך מער צוגעבויגן צו דער וואַנט צו.

מיר האָבן קיין צייט נישט געהאַט לענגער זיך אָפּצושטעלן איבער דעם משונהדיקן אורח. גענומען האָט מען בײַדע, איך און דער טאַטעשי, די באָבע אונטער די אָרעמס און שריט-בײַ-טריט זי אַהיים געפירט. כדי אָבער צי פאַרקירצן דעם וועג און נישט אָפּהאַקן זיך די פיס אויף די גרויסע, נישט גלײַכע ברוקשטיינער, האָבן מיר גענומען גיין דעם נעענטסטן וועג אויפן טראָטואַר אַקעגן איבער דעם אַלטן קלויסטער.

געדוכט האָט זיך אונדז, אַז פון דריבן בײַם מויער פון קלויסטער דערגייט צו אונדז דאָ אַהער אַ מעלאָדיע. ווען מיר זענען נענטער צוגעקומען און געקאָנט גלײַך אַריבערקוקן, האָבן מיר דערזען אַ בילד, גאָטעניו טײַערער! דער אָרעמער אין די צעריסענע מלבושים, דער אורח, גייט זיך הצרט נעבן קלויסטער-מויער, שריט-בײַ-טריט און זינגט פאַר זיך, שטיל אומהיימלעך, ווי פון א קבר אַרויס מיט אַזאַ רירנדיקער טרויעריקע מעלאָדיע דעם כל-נדרי-ניגון...

מיר האָבן אַזש פאַרלוירן די חושים, נישט מער געוווסט וואָס אַרום אונדז טוט זיך, וואָס דאָ קומט פאָר; דאָס בלוט אין די אָדערן איז אונדז פשוט פאַרגליווערט געוואָרן, האָר און נעגל

האָבן זיך אונדז אויפגעשטעלט. מיט דעמזעלבן פּאַמעלעכן טריט ווי מיר, האָט זיך יענער דריבן געשלעפּט, געזונגען זיך די ווערטער פון כּל־נדרי און אונדז האט געריסט אין מוח און דאָס האַרץ געצאַפּלט. ערשט ביים עק פון קלויסטער, ווו די אייזער־נע טירן פון גרויסן טויער זענען אָפּגעשטאַנען איז ער פאַר־שוווּנדן.

אונדזערע בליקן, מיינע און דעם טאַטעשיס האָבן זיך שטאַר און שרעקעדיק באַגעגנט, איינער ביים צווייטן האָט די שרעק פון די אויגן אַרויסגעלייענט און ביידע האָט מען באַטראַכט די באָבע, אויב זי האָט דאָס אַלץ געזען און געהערט. מיר האָבן עס נישט געקאָנט וויסן, מחמת פאַר שרעק האָט מען דעם גאַנצן וועג צווישן זיך גאָרנישט גערעדט.

פירנדיק אַזוי די באָבע אונטער די אָרעמס האָט מען דער־פילט ווי זי ווערט וואָס אַמאָל שווערער. קוים מיט שרעק און מיט גרויס מי האָט מען זי אַהיימגעבראַכט, איר אין בעט אַריין געלייגט. אויף אונדזער פראַגע ווי זי פילט זיך, האָבן מיר קיין ענטפער נישט באַקומען. דער באַלד גערופענער דאָקטאָר האָט פעסטגעשטעלט א שווערע האַפּנונגסלאָזע לעמינג.

די קראַנקהייט האָט צוגענומען מיט יעדער שעה. די קראַנקע האָט נישט גערעדט, גאָרנישט פאַרשטאַנען און צוויי טעג נאָך סוכּות, האָט זי איר פרומע נשמה אָפּגעגעבן דעם הימל. דאָס האָט אונדז דעמאָלט שיער דאָס לעבן נישט געקאָסט. מיר זענען נאָך איר געבליבן אין אַ שווערן, שווערן טרויער און לאַנג, לאַנג נישט געקאָנט קומען צו זיך.

ווי נאָך א שווערער אַרבעט, זייער מיד, האָט זיך די מאַ־מעשי געמוזט אָפּרוען, דעם שטערן אירן האט זי אָנגעלענט אויף ביידע דלאָניעס, וועלכע זענען מיט די עלנבויגנס געשטיצט גע־ווען אויף אירע קני. מיר אַרום איר זענען נאָך געזעסן טרויע־ריק איינגעקנוילט אין זיך. אַרום אונדז אַלע האָט געהערשט אַ טויטע שטילקייט.

פאַר מיינע אויגן האָט זיך געפלאָנטערט ווי אין א נעפּל דאָס בילד פון זיידנס און דער באָבעס טויט, ווי אויך דער־

רעטזעלהאַפּטער אורח אין די צעריסענע מלבושים. ביים לעצטן האָט זיך מיין פאַנטאַזיע צעשפּילט: — א טונקעלער נישטגוטער עפּעס, אַ שליח פון מלאך־המות. א שוואַרצער באַוועגלעכער פלעק וואָס וואָגלט צווישן קלויסטער און שול. ווי א שוואַרצע קראָ, וואָס פליענדיק שטעלט זי זיך אָפּ אויף די הויכע שאַרפן פון די דעכער, אויפן צלם פון קלויסטער, קומט צו פליען אויפן הויכן טורעם פון אונדזער שול, נידערט אַמאָל אַראָפּ צו די מענטשן, זיי א שלעכטע בשורה צו ברענגען, אַן אָנזאָגער פון טויט.

געוואָלט האט זיך מיר מיין מוטער נאָך עפּעס פרעגן וועגן דער געהיימנישפולער פיגור — דעם אורח. די טרויעריקע שטיל־קייט וואָס האָט זיך אָנגעוועבט אין אונדזער טונקעלן צימער, ווו ס׳האָט זיך בולט געשפּירט עפּעס ווי טויטע שאָטנס שוועבן אַרום, דערנענטערן זיך צום וואַקסענעם ליכט און פאַרייניקן זיך מיטן פלעמל וואָס ברענט אַזוי שפּ־ינגענדיק טונקל־געל, פלאַמט אויף און ווערט ווידער קליין ווי צום אויסגיין, האָבן מיך דערפון אָפּגעהאַלטן.

די מאַמעשי האט זיך אויסגעגלייכט און ווי שוין צום אויפשטעלן זיך, האט זי נאָך צוגעגעבן.

— יאָ קינדערלעך, כ׳האָב אייך פאַרגעסן צו דערציילן, אַז צומאָרגנס פונם דעמאָלטיקן כל־נדרי, דאָס הייסט, דעם גאַנצן יום־כפורדיקן טאָג, האט זיך דער פרעמדער אין די צעריסענע קליידער נישט מער באַוויזן אין שול.

פון דעמאָלט אָן זענען שוין אַריבער דרייצן יום־כיפּורס און אים האט קיינער מער נישט געזען.

מענטשן אָבער דערציילן, אַז יעדעס יאָר צו כל־נדרי ביי־נאַכט, פליען דורכגייער נישט ווייט פון קלויסטער, דאָרטן ביים הינטערן אַלטן קלויסטער, טיילמאָל ביים פעלד וואָס גרענעצט זיך מיטן קלויסטער הערן זינגען שטילע נגונים פון כל־נדרי. ר׳ בער, דער אַלטער שמש פון שול האט געזאָגט, אַז דאָס איז דער רוח, די פאַרשאָלטענע נשמה פון עפּעס א משורר, וואָס וואָגלט אַרום און געפינט נישט קיין רו. געזונגען האָט ער, דער משורר, אַמאָל

ביי א היגן שול-חזן, שוין גאַנץ לאַנג איז דאָס געווען, ר׳ בער אַליין איז נאָך דעמאָלט א קליין יונגעלע געווען. ער, ר׳ בער דערקענט אָבער נאָך איצט זיין שטים. דאָס איז דער משורר. וואָס האָט זיך דעמאָלט געשמדט און זוכט איצט זיין תיקון. אַנדערע ווידער דערציילן, אַז דאָס איז אַ לעבעדיקער משומד, וואָס זוכט לעבעדיקערהייט א תיקון צו זיין געשמדטער נשמה... ווער דאָס איז, וויל איך איבער מיין מויל נישט ברענגען... באַהיט מיך רבונו-של-עולם, דעם צדיקדיקן רב אין קבר זאָל עס צו קיין גנאי נישט זיין...

דאָס ברענענדיקע וואַקסענע ליכט איז שוין אויף אַ שטיקל קלענער געוואָרן, דאָס קניטל צאַנקט, צאַפּלט ווי צום אויסגיין און פלאַמט ווידער אויף. אויף דער קעגנאיבערדיקער וואַנט, באַוועגן זיך און היפּען אונדזערע שאָטנס, לויטן באַוועגן זיך פונם פלעמעלע. די מאַמעשי זיצט נאָך אַ שטילינקע פאַרטראַכט. זי לעבט איצט מסתמא נאָך איבער יענע פּאַטאַלע נעכט.

הינטערן פענצטער פון אונדזער שטוב הערן זיך ווייכע טריט פון אַ פאַרבייגייער. ווי אין פילצענע פאַנטאָפל און א ציקלען זיך שטיל הינטערן נאָז פאַר זיך פונם כל-נדרי-נגון, אונדז דוכט זיך, אַז אָט, אָט, הערט זיך דאָס פונם דריבנדיקן אַלטן קלויסטער.

דאַן איז געוואָרן שטיל.–שטיל אויפן גאַס, שטיל אין דער שטוב און שטיל טרויעריק אויף דער נשמה.

דאָס פֿאַרשמדטע פּאַרל
(ל"ג-בעומר שפּאַציר)

אונדזער גאַנץ שטעטל מיטן רבין אין דער שפּיץ, ר' בעריל שווייגער, ווי מ'האָט אים גערופֿן (די רביצן האָט פֿאַרקויפֿט מילך. האָט אונדזער רבי דעריבער באַקומען דעם צונאָמען „שווייגער") זענען מיר דאָסמאָל אין ל"ג בעומר אַרויס הינטערן שטאָט אויף אַ שפּאַציר.

געווען איז עס אַ הערלעכער מאַי-טאָג. אַ מילדע זון האָט פֿאַרשווענדעריש געשפּרייט און געזייט בינטלעך וואַרעמע שטראַלן, געלאָקט און גערופֿן אַרויס אויפֿן פֿעלד.

אַ דערקוויקנדיקע לופֿט האָט אונדז, אַ מאַן צוועלף חדר-יונגלעך אַרומגענומען, ווען מיר זענען אַרויס הינטערן שטעטל. די פֿעלדער מיט די יונגגעבקע, גרינע גרעזלעך, האָבן אַזוי גע-גלאַנצט אַקעגן דער זון, אונדז באַגריסט מיט זייער שטיל שאָקלען זיך: סקאָצל קומט הערציקע חברים, אויך מיר קריכן ערשט וואָס אַרויס נאָכן ווינטער שלאָף. קומט קונדייסים, שטי-פֿערס. מיר וועלן צוזאַמען זיך שפּילן.

אַ הערציקע פֿרייד האָט אונדזערע פֿאַרשמאַכטע הערצער אָנגעפֿילט, דערשפּירנדיק דעם ריח פֿון די צעגאָסענע דופֿטן, וואָס דאָס לייכטע, וואַרעמע מאָרגן-לופֿטל האָט אָנגעיאָגט פֿון די גרויסע סעדער און גערטנער, וואָס האָבן אונדזערע פּנימער געגלעט. דער בלויער הימל מיט די צעוואָרפֿענע שטיקער ווייס-זילבערנע פּאַסן, האָט געהאַט אַ אין-סופֿיקע טיפֿקייט, וואָס מיר

האָבן אין שטעטל קיינמאָל נישט אָנגעזען. דאָרטן אין שטעטל איז דער הימל נישט גרעסער געווען ווי דער מאַרק... צווישן די צונויפגעטוליעטע הייזלעך, אין מיטן, וואָס שיידט פאַנאַנדער די קירך פון בית-המדרש.

דער רבי אַליין האָט אפילו אויסגעזען יום-טובדיק, אינם שבתדיקן מלבוש מיטן סאַמעטענעם קאַשקעט, וואָס ער האָט זיך פאַרגינען אָנצוטון היינט צוליב דעם יומא-דפגרא, ל״ג-בעומר. דאָס שוואַרצע שיטערע בערדל זיינס, עטוואָס לענגלעך, די האָר אין גלייכע רייען, נישט צעקרומט און צונויפגעקנוילט פונם קלאַמערן און דרייען צווישן די פינגער, בשעתן קנעלן מיט אונדז דעם שיעור. זיין כמאַרעדיק פנים, וואָס האָט שטענדיק אַ אַש-גרוי קאָליער, זעט אויס אויפגעפרישט אויף דער קיל-בלעכער לופט. די קנייטשן, וואָס פאַרלויפן פון זיין שטערן ביז איבער די באַקן, דוכט זיך, זענען היינט פלאַכער און גלאַטיקער ווי שטענדיק. אַלץ, אַלץ פרייט זיך און לאַכט מיט אונדז, אפילו דעם רבינס פנים, וואָס איז אייביק אָנגעבראָגזט, דוכט זיך, שמייכלט היינט יום-טובדיק אַקעגן...

פאַר די געלע זאַמד-בערגלעך נעבן בית-עולם, פון וואַנען די שטאָט נעמט געלן זאַמד צו באַשיטן די אָפגעשאַרטע פאָדלאָגעס לכבוד-שבת און יום-טוב און אַמאָל אויך אין אַ וואָכעדיקן טאָג, ווען געסט דאַרפן קומען, – האָבן מיר געמאַכט די ערשטע סטאַציע, אַ קילאָמעטער ווייט פון שטאָט אַוודאי...

מיר האָבן זיך צעטיילט אויף צוויי לאַגערן, אָנגעפירט אַ מלחמה צווישן זיך, באַלד זענען מיר אַרויף אויפן באַרג, אָפּגעשטויסן דעם שונא, באַנוצנדיק זיך מיט אונדזערע הי צערנע פיילאונבויגנס און שווערטן, וואָס מיר האָבן מיטגענומען מיט זיך, ספּעציעל אויסגעאַרבעט לכבוד ל״ג-בעומר; שפּעטער ווידער, האָט דער צווייטער צד גובר געווען, אונדז פון דער פאַרנומענער פּאָזיציע פאַרטריבן. אונדזער רוישן, שרייען און געפילדער האָט אָנגעפולט די לופט. די פייגעלעך אויף די ביימער און אין דער לופטן האָבן מיט אונדז מיט געיובלט, מיד געוואָרן שוין אַ ביסל פון דער „מלחמה״, האָט מען גענומען מאַכן קאָזשאָל-

קעס בארג-אראפ, אָן שום פחד פאַרן רבין, וועלכער איז דאָס-מאָל געווען מילדער צו אונדז ווי א גאַנץ יאָר...

— אהין צום וועלדל! — איז געווען די קאָמאַנדע פון רבין.

ווי זעלנער אין רייען, האָט מען זיך אויסגעשטעלט און אָפּמאַרשירט.

דער רבי אין מיטן, מיר אַרום אים. צוערשט איז מען געגאַנגען באַשיידן, שריט ביי שריט, איבער די שטעגלעך צווישן פּאַרזייעטע פעלדער, וואָס האָבן זיך געשלענגלט און געקרומט אַרום וואַסער-ראָוון און גראָבנס, ביז מיר זענען אַרויס אויפן פרייען גראָז-פעלד. דאָס וועלדל איז שוין נאָענט, די גרינע געדיכטקייט שיקט אונדז שוין צו זיין וואַלד-ריח. דער ריח-השדה, מיטן סאָסנאָוון אַראָמאַט פאַרשיכורן אונדז און רייצן אונדז אָן צום לויפן. ס'העלפט נישט דעם רבינס קולות. ווי ווילדע זשרע-בעקלעך האָט מען זיך אַלאָז געטון. דער שאָטן פון וואַלד האָט אונדז פריינטלעך און שמייכלדיק אויפגענומען.

דער רבי איז א פאַרשוויצטער, א ביסל א פאַרייטלטער נאָכגעקומען, אויפן גראָז אין שאָטן זיך אַוועקגעזעצט אָפּרוען. מיר האָבן זיך געלאָזט ווייטער אין וואַלד אריין.

דיביימער האָבן נאָך געהאַלטן פאַרבאָרגן אין זייערע אויסגעשפּרייטע, געדיכטע צווייגן די נאַכט קילקייט פון טוי. מיר האָבן זיך מחיה געווען און טיף אָנגעפילט אונדזערע לונגען מיט קילער לופט.

— א וויעוויורקע! א וויעוויורקע! — האָט איינער פון די חברים, שפּרינגענדיק פאַר שמחה אויסגערופן און, אָנגעוויזן מיטן פינגער אויף א בוים. אַלע האָבן מיר זיך א לאָז געטון אהינצו. דער קליינער, לוסטיקער געל-ברוינער שטיפער, האָט שעלמיש אויף אונדז אַראָפּגעקוקט, זיינע גרויסע טונקעלע אויגן אויף אונדז אָנגעשטאַרט ווי מיט א פראַגע:

— הע, וואָס טוט איר דאָ. איר פאַרחושכטע א גאַנץ יאָר אין ענגן דושנעם חדר, דאָ גאָר, ווו פרייקייט שפּראָצט און וואַקסט ?

און מיט אַ „ציפּ ציפּ" איז ער פאַרקראָכן אין אַ בוימלאָך, ערגעץ אינדערהייך. נאָכאַמאָל אַרויסגעשטעקט זיין קאָפּ מיט די געשפּיצטע שטייפע אויערן. אַ בייג זיך געטון אַהין אַהער, אַ דריי אויס מיטן רוקן, בעת זיין אַרויפגעבויגענער עק, ווי אַ האַלבער בויגן, האָט עטלעכע מאָל געמאַכט אַ ציטערנדיקע באַוועגונג ווי אַ לילוב ביים בענטשן און — הוש! דאָס ביסנקנאַקערל איז פאַרשוווּנדן.

מיר האָבן דאָס וואַלד-חיהלע באַדויערט, וואָס איז פון אונדז אַזוי געשווינט אַוועק. אויף אונדזער רוישיק זיך שפּילן האָט דער וואַלד אָפּגעענטפערט מיט זיין עכאָ. מיר האָבן גענומען אויסשרייען פאַרשידענע קולות, געפּרוווט דעם וואַלד, אויב ער קאָן אונדז אַלץ נאָכשרייען; קיין איינציק מאָל האָט ער זיך נישט טועה געווען.

די פייגעלעך אויבן אויף די ביימער, היפּנדיק, שפּרינגענדיק פון צווייג אויף צווייג, האָבן פאַרגרעסערט אונדזער שמחה מיט זייער טרילערייַ. דער גאַנצער וואַלד, די גאַנצע בריאה אפילו, די פאַרשידענע ווערעמלעך, וואָס זענען דאָ און דאָרט אַרומגעקראָכן, האָבן אָנטייל גענומען אין אונדזער ל"ג-בעומר שמחה.

אָנגעקומען די מיטאָק-שעה. מיד פון אַרומלויפן און פון שפּילן זיך אין „יאָגעלעכץ". די ריינע, פרישע לופט האָט אונדז גוט אויסגעהונגערט; האָבן מיר זיך אויסגעזוכט אַ פּאַסיקן פּלאַץ צווישן הויכע ביימער מיט געדיכטע צווייגן, וואָס האָבן מיט שטאָלץ איבער אונדז זיך געשאָקלט, אָפּקילנדיק די לופט איבער אונדזערע פלאַמיקע באַקן, ווי מיט אַ פעכער איבער אונדזערע קעפּ געפאָכעט.

מיר האָבן זיך גענומען צו פאַרצערן אונדזערע מיטגענומענע מעדנים: זעמל מיט פּוטער, קעז און אייער. אַרויסגעזויגן פון די פלעשלעך ווער — מילך, ווער — קאַווע, אָדער טיי. דער רבי האָט אונדז דערציילט פון רבי-עקיבא מיט זיינע תלמידים, ווי זיי זענען אין די טויזנטער אויסגעשטאָרבן במשך די ספירה-טעג, אין וועלכע — מיר האַלטן נאָך זיי ביז היינט נאָך

טרויער; פונקט לג־בעומר האָט זיך די מגפה אָפּגעשטעלט, דעריבער איז דער טאָג פאַרבליבן אַ „יומא־דפגרא", אַ יום־טוב, בפרט פאַר חדר־תלמידים.

זער רבי האָט געקאָנט שיין דערציילן, דערפאַר טאַקע האָבן מיר אַלע געבעטן דעם רבין, ער זאָל אונדז נאָך עפּעס דערציילן. דער רבי האָט לאַנג נאָכגעקלערט.

— דערציילט אונדז עפּעס פון אַלטן קלויסטער — האָב איך דעם רבין פאָרגעלייגט.

מיין פאָרשלאַג איז דעם רבין געפעלן. ער האָט עטלעכע מאָל מיט דער האַנט געריבן זיין שטערן, וואָס האָט צובאַקוּמען נאָך אַ פּאָר בויגנפאָרמיקע פאַלבן. איבערגעגלעט זיין שוואַרץ־שפּיציק בערדל. אַנידערזעצנדיק זיך אויפן גראָז, האָבן מיר זיך ארום אים אויסגעזעצט אין אַ האַלב ראָד. דער רבי האָט אַראָפּגעלייגט זיין קאַשקעט פון קאָפּ און געבליבן זיצן אין זיין נייער יאַרמלקע.

— פּאַסירט האָט דאָס — האָט דער רבי אָנגעהויבן די דערציילונג מיט אַ שטיקל כּוונה — מיט אַ יאָר צוועלף—דרייצן צוריק. געוווינט האָט אויפן דאָרף אַ וויאָרסט זעקס פון אונדזער שטעטל אַ יוד מיטן נאָמען ר׳ לייזער דינהס. נישט קיין גרויסער למדן, אָבער דערפאַר אַן אמתער יראי־שמים, א יוד, אַן אָפּגעהיטענער. געהאַלטן האָט ער אין אָרענדע די דאָרפישע קרעטשמע. פאַרמאָגט א סך געלט און א גוטן שם, אָבער מער נישט געהאַט ווי נאָר אַן איינציקע טאָכטער, מ׳זאָגט זי איז געווען אַ יפת־תואר, ווי אַמאָל אונדזער מוטער שרה. איז אים, ר׳ לייזערן, לא־עלינו דאָס וויב אָפּגעשטאָרבן און די טאָכטער איז אויסגעגאַנגען לתרבות־רעות, דהיינו, געטאַנצט האָט זי אויף גוישע חתונות, און מיט וועמען נאָך דאָרטן געטאַנצט?...

אַרויסקומען אין דאָרף אַריין צו די חתונות פלעגן יודישע מוזיקאַנטן, כּלי־זמרים פון אונדזער שטעטל, שמעיה דער כּלי־זמר מיט זיינע צוויי בנים. דער עלצטער זון זיינער, האָט געהייסן עפּעס אַ גוישן נאָמען. איך געדענק נישט מער ווי אַזוי, נאָר גערופן האָט מען אים „טראָמפּייט", מסתמא דערפאַר ווייל

ער האָט געשפּילט אויף אַזאַ כּלי, וואָס האָט זיך אַזוי גערופן אַ ווילער יונג געווען, אויסגעזעען אינגאַנצן גראָד ווי אַ שגץ, אַ גויש פּנים מיט אַ לאַנגער טשופּרינע. געטראָגן אַ מאַרינאַר־קעלע מיט לאַקירטע שטיוועלעך און אַ מאַטשעיעווקע אויפן קאָפּ.

„טראָמפּייט" האָט געשפּילט אויף די גוישע חתונות, ווו ר' לייזערס טאָכטער האָט געטאַנצט, האָבן זיי זיך באַקענט, מילא, צופיל זיך שוין באַקענט...

איז די חוצפּה פון טראָמפּייטן, דעם כּלי־זמר־יונג אַוועק אויף אַזוי ווייט שוין, אַז ער האָט אָנגעשיקט שדוכים צו ר' לייזערן און זיך געשדכנט צו זיין טאָכטער. פאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז ר' לייזערן נישט אָנגעשטאַנען -- אַ כּלי־זמר־יונג פון דור־דורות כּלי־זמרים און פעלשערס, זאָל יענער גאָר מיין איידעם ווערן. ער האָט דעם שדכן אָנגעזידלט און משלח געווען. זיין טאָכטער, די בת־יחידקע האָט ער געגעבן דעם געהעריקן פּסק און זי נישט געלאָזט מער גיין אויף טענץ. ביי די פּויערים זיינע ביי זיך אין דאָרף האָט ר' לייזער געפּועלט צו נעמען אַנדערע מוזיקאַנטן, אַזוי, אַז דער יונג „טראָמפּייט" זאָל מער נישט האָבן קיין דריסת־הרגל אין דאָרף.

האָט אָבער ר' לייזער נישט געהאַט קיין הצלחה. דאָס טעכטערל איז געוואָרן אַזאַ חצופה און איז דוקא יאָ געגאַנגען טאַנצן. זיך יעדן זונטיק אויסגעפּוצט צו גלייך מיט אַלע שיקסעס און אַרומשפּאַצירט מיט דאָרפישע שקצים. דער פּאָטער האָט געשלאָגן מכּות־רצח און זי די חצופהשע טאָכטער האָט זיך געטון דאָס איריקע.

איז אויף ר' לייזערן אויסגעגאָסן געוואָרן אַ שטראָף פון הימל, דאָס מיידל, די טאָכטער זיינע איז אין א העלן טאָג אינגאַנצן נעלם געוואָרן, נעלם און נישטאָ.

אין דאָרף האָבן פּויערים געשמועסט צווישן זיך, אַז זי איז אַוועק זיך שמדן.

ר' לייזער איז געלאָפן צום דאָרפישן גלח, צום פּריץ פון דאָרף. מ'האָט געשיקט שלוחים אין אַלע זייטן, איינגעריסן קברים, אָבער, אין קול ואין עונה. נישטאָ און נישטאָ...

א גוטער באקאנטער פויער פון דעם אומגליקלעכן פאטער האט אים איבערגעגעבן בסוד, אז די טאכטער זיינע שמדט זיך און האט חתונה מיטן וואיטס זון, אבער ווי זי געפינט זיך ווייסט ער אליין נישט. אפשר האט ער טאקע יא געוווסט און נישט געוואלט אויסזאגן, ווער ווייסט.

ר׳ לייזער איז געפארן צו א גוטן יוד. אויסגעגאסן זיין ביטער פארקלעמט הארץ פאר אים, געוויינט און געקלאגט, ביז דער רבי, (שוין אויך אויפן עולם-האמת) האט אים געהייסן אהיימפארן און אליין איבערעדן מיטן שייגעץ, מיטן וואיטס זון, אים געבן א סכום געלט, כדי ארויסצובאקומען פון אים, ווו זיין טאכטער געפונט זיך. דאס איבריקע וועט שוין דער אייבערשטער העלפן.

און כך-הוה. ר׳ לייזער האט צו זיך פארבעטן דעם יונגן גוי, דעם וואיטס זון, אויסגעטרונקען מיט אים א קעלישעק בראנפן און כסדר אים צוגעגאסן, ביז יענער איז געווארן בגלופין. ר׳ לייזער האט אים איינגעשטעקט א פאר גילדן אין דער האנט אריין, איז יענער נאכמער אויפגערוימט געווארן און גע-נומען ווי א שיכור טאנצן און זינגען, ארומגעכאפט ר׳ לייזערן און מיט אים זיך געפרייט און געזאגט:

— „העי לייזערקע, דו וועסט זיין מיין שווער און איך — דיין איידעם, ווילסט? זאג! א יא?".

ר׳ לייזער האט געמאכט דעם אנשטעל, אז ער איז צו-פרידן און געענטפערט:

— אודאי, געוויס אזוי, ווי דען?

דער שייגעץ איז אריין אין אזא התלהבות, אז ער האט ארומגעכאפט ר׳ לייזערן און זיך געוואלט מיט אים צעקושן. אבער ר׳ לייזער האט אים מיט ערמה אפגעשטעלט און צו אים אזוי געזאגט:

— צו וואס זיך שוין קושן? ערשט, זאגסטו מיר ווו מיין טאכטער, דיין כלה איז, ווו זי געפונט זיך; זי איז דאך מסתמא אן א גראשן געלט, איך וויל איר צישיקן זאכן און אלץ, וואס זי ברויך, זי איז דאך עפעס מיין קינד, נישט אמת?

דער שייגעץ האָט זיך אויש צעוויינט פאַר שמחה.

— אי, דו גוטער לייזערקע, דו לייבלעכע פאָטער; האַר־ציקער מייגער, אט זאָג איך דיר, אָבער דיינע זשידקעס זאָלסטו קיין וואָרט נישט דערציילן, הערסט? באַשטייסט דערויף? דיר זאָג איך אַלץ, און דו זאָגסט מיר צו, יאָ? אָהער דיין האַנט!

ר׳ לייזער האָט זיך קוים געקאָנט דערוואַרטן, אַרויסצובאַקומען דאָס אָרט, ווו זי, זיין בת־יחידקע געפונט זיך און, וואַרעם געדרוקט דעם שייגעצס האַנט אין זיינע, און געזאָגט:

— הערסט אַ מעשה, ווען האָב איך צו דערציילן וועגן מיין טאָכטער, געגנוג, אז זי באַקומט אַ גוטן מאַן ווי דו ביזט וועמעס דאגה איז דאָס.

— הער לייזערקע — זאָגט דער שייגעץ, שוין מיט מער פאַרטרוי־ען — הער אויס, מיין כלה, דאָס מיין איך, דיין טאָכטער, איז איצט אינם אַלטן קלויסטער. זי לערנט זיך דאָרט די פאַטזשעשעס און אַלץ וואָס אַ קאַטאָליטשקע מוז קאָנען און אין צוויי וואָכן אַרום, ווי דער נייער גלח האָט מיר געזאָגט, וועט זי שוין זיין פאַרטיק מיט אַלעם, ווייל זי לערנט זיך אויסגעצייכנט גוט, דעמאָלט לייזערקע וועט זי ווערן אַ קאַטאָליטשקע און מיין ווייב.

אויסגעהערט זיך דאָס אַלץ פונם שיכור, האָט ר׳ לייזער לאַנג נישט געמאַכט קיין שהיות, באַלד געקומען אין שטאָט אַריין, זיך משואל־עצה געווען מיטן רב און מיט די חשובי־העיר, בקיצור, מ׳האָט אָנגעווענדט אַלע מיני השתדלותן, ביים בירגערמייסטער, ביים אַפטייקער, ביים אָרגאַניסטער און ביים לאַווניק און ווי נאָר ס׳האָט זיך געלאָזט. ר׳ לייזער האָט נישט געשפּאָרט קיין געלט, קיין מתנות, געשיט פון אַלע זייטן. געווען איז עס אָבער א גזר פון הימל, די גאַנצע טרחה איז געווען בחנם.

אַזוי איז ר׳ לייזער גאַנצע טעג אַרומגעלאָפן פון איינעם צום צווייטן, געלט, מתנות, און ווייטער געלט, געוויינט, געבעטן זיך, נישט געשפּאָרט קיין ווערטער, געקושט די הענט פון יענע, פון וועמען ער האָט געמיינט זיין ישועה צו באַקומען, אָבער,

געבען, — טירן און טויערן פון אַלטן קלויסטער זענען געבליבן פאַר אַלעמען פאַרהעמערט. די דיקע מויערן האָבן נישט געלאָזט אַריינדרינגען דעם אַלטן פּאָטערס געוויין צו זיין איינציקע טאָכטער פון וועלכער ער האָט זיך נישט געקאָנט מיאש זיין.

— געווען איז דאָס — האָט דער רבי אונדזערער ווייטער געצויגן בנעימות און פלעגמאַטיש זיינע ווערטער, הייבנדיק דערביי זיינע קליינע אייגעלעך צום הימל, וואָס די שפּיץ-ביימער האָבן קוים אַביסל בלויקייט אַדורכגעלאָזט און ווי זיך גוט צו דערמאָנען, האָט דער רבי גוט צוגעקוועטשט די וויעס און זיך געריבן דעם שטערן, — יאָ, געווען איז דאָס, ווי איך דערמאָן זיך, גראָד אַרום דער צייט ווי הייגט, פאַר שבועות, טאַקע פאַר מתן-תורה. ר׳ לייזער איז אַרומגעלאָפן צו וועמען נאָר מ׳האָט אים אָנגעוויזן, אז יענער קאָן אפשר עפּעס העלפן, אָפּצוראַטעווען זיין איינציקע טאָכטער פון שמד. געשוויצט און געלאָפן, געקרעכצט און זיך שטענדיק געאײַלט.

— ר׳ לייזער, וואָס הערט זיך מיט אייער טאָכטער? — האָבן מענטשן געפרעגט אויס רחמנות, געוואָלט אים כאָטש מיט א וואָרט טרייסטן. אָדער אַן עצה געבן. דער אומגליקלעכער אַלטער האָט נישט געקאָנט מער רעדן, טרערן האָבן אים געשטיקט אין האַלדז און געגאָסן זיך פון די אויגן. ער האָט נאָר בלויז געהויבן די פּלייצעס, אויסגעשטרעקט די הענט צום הימל, אָט ווי איינער זאָגט: אָט דער אויבן אין הימל קאָן נאָר העלפן.

אויסגעזען האָט ער פאַרזאָרגט, פאַריאָמערט, ווי א חיה, ביי וועלכער מ׳האָט דאָס יונגע פון דער ברוסט אַוועקגעריסן און זי יאָגט זיך פאַרצווייפלט נאָך די רויבער וועלכע זענען שטאַרקער פון איר, נישט וויסנדיק דעם וועג וווהין.

דאָס גאַנצע פאַרמעגן האָט דער אומגליקלעכער ר׳ לייזער געאָפּפערט, כדי אָפּצוראַטעווען זיין טאָכטער. די קרעטשמע איז געשטאַנען געשלאָסן, ס׳איז קיינער נישט געווען וואָס זאָל אים קאָנען דאָרט פאַרטרעטן און אַזוי איז ער געוואָרן בדיל-הדל, לאַ-עלינו געבליבן א מה-ושר-לחם.

די גאַנצע שטאָט האט מיט אים מיטגעפּילט, אָבער מיט עפּעס העלפן האָט קיינער נישט געקאָנט.

שבועות ביינאַכט, איך געדענק נאָך ווי היינט וואָ"ט דאָס געווען — האָט דער רבי מיט א צעשאָקלען זיך ווי ביים שיעור לערנען ווייטער דערציילט — מיר, עולם יידן, זענען געזעסן אין בית-המדרש, ווער ס'האט געלערנט, ווער ס'האט געזאָגט „תיקון ליל שבועות". א יומטובדיקייט האט אויף אַלעמען גערוט. די גבאים פון בית-המדרש האָבן זיך געפּאָרעט שוין באַלד צוועלף א זייגער. זיי גרייטן צו צו פּאַרטיילן דעם עולם לערנערס ביר מיט עפּל. אַלע אין בגדי-יום-טוב, אויף אַלעמען איז אויסגעגאָסן א שמחה, קיינעם נעמט קיין שלאָף נישט, ס'ווילט זיך נישט קיין דרימל טון צומאָל. א קליינ־קייט „קבלת התורה" די נשמות פון אונדז אַלעמען זענען דעמאָלט מיטגעשטאַנען ביים באַרג סיני, גערייניקט זיך און געהייליקט דריי טעג, ווייל גאָט ברוך־הוא האט אַליין געוואָלט מיט אונדז רעדן און געבן די תורה. דאָס פילט זיך באמת נאָך ביים זאָגן תיקון. די נשמה פילט זיך אַרויסגעטון פון גשמיות, פאראיידלט און אַהינגעצויגן צו יענער צייט צו יענעם הייליקן אָרט; ס'ווילט זיך פשוט אויסגיין פאַר תענוג־רוחני.

פּונקט ווי איצט דאָ אין וואַלד, אַזוי האָט זיך דעמאָלט אין בית-המדרש געשפּירט ביי די אָפענע פענצטער, וועלכע זענען געווען באַהאָנגען מיט גרינס און וואַלד-ביימער אַזאַ ליבלעכע מחיהדיקע לופטיקייט.

דער רבי האָט מיט א פול אָפן מויל איינגעאָטעמט לופט. די אויגן ביי אים זענען גרעסער און העלער געוואָרן. אונדז האָט זיך געדוכט, אַז מיר זיצן אָט דאָרט אין בית המדרש, מיט שבועותדיקער פרייד אין דער נשמה און די ביימער דאָ אַרום זענען אויסגעשטעלט אַלס דעקאָראַציע פאַר די בית-המדרש פענצטער. דאָס ליכט וואָס איז פון אויבן דורך די מאַטאָווע גריניקייט פון די ביימער אַראָפּגעפאַלן צו אונדז די לייכטע אָפּגעקילטע זון-שטראַלן, וואָס האָבן זיך דורך די צווייגן אַהערגעגליטשט האָט זיך אונדז געדוכט, אַז דאָס איז דער לבנה-שיין וואָס קומט אַזוי

באַשיידן דורכקריכנדיק דורך די ביימער־צווייגן וואָס פאַרשטעלן די אויסגעפוצטע דעקאָרירטע בית־המדרש־פענצטער.

דעם רבינס פּנים האָט זיך ווידער פאַרצויגן. נאָך אַ קליי־נער פויזע האָט ער גענומען ווייטער דערציילן:

— געוואַרט האָט די עדה „תיקון ליל שבועות״־זאָגער מיט די גבאים, אויפן רב. אַזוי איז שוין געווען דער מנהג אין אונדזער שטעטל מימים־קדמונים, אַז פּונקט צו חצות, אַרום צוועלף אַ זיי־גער, נאָכן זאָגן „תיקון״ איז דער רב אַרייַנגעקומען אין בית־המדרש אַריין, געלערנט מיט די בני־תורה אַ שטיקל „זוהר״ מעניני־דיומא.

אַזוי אָבער ווי ס׳איז שוין געווען האַלב איינס און דער רב איז נאָך נישטאָ, איז דער עולם יידן געוואָרן אומגעדולדיק, באשר מ׳איז געווינט, אַז דער רב קומט שטענדיק פּונקט צוועלף אַ זייגער נאָך תיקון זאָגן. האָבן די גבאים אַריינגעשיקט עטלעכע בחורים פון רבס תלמידים, אָנפרעגן וועגן דער סיבה פון רבס נישט קומען.

ס׳זענען אַריבער אַ פּאָר מינוטן, ווי די בחורים־שליחים זענען געקומען צולויפן, בלייכער ווי די וואַנט, מיט אַ סאָפּען קוים אַ וואָרט אַרויסצורעדן.

— אַן אומגליק עפּעס געשען! בכן נאַטשאַלסטוואָ, דער בורמישטש און פּאָליציי זענען ביים רב. זיי האָבן געשיקט רופן אויך די דאָזאָרעס; צום רב לאָזט מען קיינעם נישט צו.

באַלד איז געוואָרן אַ קאָכעניש, אַ בהלה, מ׳נעמט זיך אונ־טערהערן הינטערן רבס פענצטער און דאָך ווייסט קיינער נישט צו דערציילן וועגן וואָס ס׳האַנדלט זיך דאָ. נישט לאַנג האָט געדויערט, ווי צו אַלעמענס שרעק האָט מען דערזען ווי פּאָליציי פירט אַוועק דעם רב מיט די דאָזאָרעס אינמיטן דער נאַכט, ווו־הין און פאַרוואָס ווייסט קיינער נישט, ווייל קיינער פון נאַ־טשעלסטוואָ וויל גאָרנישט ענטפערן אויף די פראַגן וואָס מ׳שטעלט זיי.

— קינדערלעך! וואָס זאָל איך אייך זאָגן? — האָט דער רבי אויסגעשריגן מיט אַ ציטערדיק קול און מיט אַן איכה־ניגון,

ווי אָט, אָט איז דאָס אומגליק אָקאָרשט איצט געשען — קינ־דערלעך, וואָס זאָל איך אייך מאריך זיין, פון גאַנצן יום־טוב שבועות, איז געוואָרן, נישט היינט געדאַכט, אַ תשעה־באב. די שבועות־נאַכט איז געווען אַ וואָך־נאַכט, ס'האָט קיינער פון דער יידישער באַפעלקערונג קיין אויג נישט צוגעמאַכט. פאַרשידענע השערות זענען געוואָרן אַרויסגעזאָגט, דעם אמת אָבער האָט קיין איינציקער נישט געוווּסט.

צומאָרגנס נאָכמיטאָג ערשט איז מען נאָך גרויס מי און מאַטערניש, נאָכן אַרומלויפן און אָנקלאַפּן אין די „הויכע פענצטער" געוואָר געוואָרן, אַז דער אַרעסט באַשטייט פון דעם, וואָס נאַטשעלסטוואָ פאַרלאַנגט פון די אַרעסטירטע, זיי זאָלן אויסגעבן די אָנפאַלער אויפן אַלטן קלויסטער, בכן אַ נאַכט פריער איז געמאַכט געוואָרן דורך אומבאַקאַנטע מענטשן אַן אָנפאַל אויפן קלויסטער און איינעם פון די אָנפאַלער, וואָס האָט זיך באַטייליקט אין דער שרעקלעכער זאַך, אַ יידישן בחור פאַרקליידט אַלס גלח איז געלונגען צו כאַפּן.

די באַשולדיקונג ווערט אַרויפגעלייגט אויף דער גאַנצער יודישער קהילה מיטן רב אין די דאַזאָרעס בראש און, אַז פון דעם הויכן מקום, פון גובערנאַטאָר איז דער באַפעל געקומען, אַזוי לאַנג צו האַלטן די אַרעסטירטע אין תפיסה ביז זיי וועלן אויסגעבן די מיטבאַשולדיקטע אין דעם אָנפאַל און דעם גאַנצן פּלאַן צו דעם.

אין אונדזער שטעטל איז געוואָרן אַן עת־צרה וואָס איז נאָך נישט געשען זייט זקנים געדענקען. מאָלט אייך, קינדערלעך — האָט דער רבי געדרייט מיטן גראָבן פינגער, ווי ביים אויספירן אַ פשטל בשעת לערנען דעם „שיעור" — מאָלט אייך, אַז די שתדלנים, וועלכע זענען זיך שטענדיק ביי יעדער עת־צרה שלא תבא, ביי יידן משתדל פאַר די אומגליקלעכע ביי די גרויסע שררים און הויכע נאַטשעלסטוואָ זיצן איצט אַליין אין תפיסה, טאָ ווער־זשע זאָל זיך פאַר זיי משתדל זיין? ווער זאָל גיין צו נאַטשעלסטוואָ און ווער איז דאָ, וואָס קאָן אַ וואָרט רעדן אַ חוץ זיי. די וואָס זיצן איצט אין געפענגניש?

ערשט אויפן דריטן טאָג האָט גאָט באַוויזן א נס, מ׳האָט זיי אַלע דריי אָן שום באַמיונג פון וועלכן נישט איז צד אַרויסגעלאָזט פריי, אָן אַ וואָרט, אָן שום דערקלערונג, פאַר וואָס און פאַר ווען.

וועגן ר׳ לייזערס אומגליק האָבן מיר אינגאַנצן שוין גע־האַט פאַרגעסן. ווייל די באַפרייונג פון די פלוצים אַרעסטירטע, וואָס איז געווען פונקט אַזוי אומפאַרהאָפט ווי זייער אַרעשט, האט באַשעפטיקט די מוחות פון דער גאַנצער שטאָטישער באַפעלקע־רונג און די סיבה פון זייער פרייווערן, האָט נישט דער רב און נישט די דאָזיקע געוווסט, גראָד ווי ווי האָבן נישט געהאַט קיין אַנונג וועגן חשד פון אָנפאַל אויפן קלויסטער. טראָצדעם איז די שמחה ביי אַלעמען געווען אומבאַשרייבלעך, בעת צו קריאת־התורה האָבן אַלע פיר פרייגעוואָרענע גומל געבענטשט.

נישט לאַנג אָבער האָט אונדזער שמחה אָנגעהאַלטן; גאָטס צאָרן האָט זיך טאָפּלט אויף אונדז אויסגעגאָסן.

אַכט טעג נאָך זייער באַפרייונג פון תפיסה אין אַ זונטאָק איז דאָס געווען, האָבן מיטאַמאָל אַלע גלאָקן פון אַלטן קלויסטער אָנגעהויבן צו קלינגען. אונדז יידן איז באַפאַלן אַן אימה. פריער שוין האָבן באַקאַנטע גויים בסוד דערציילט זייערע יידישע שכנים, אַז דעם זונטאָק וועט עפּעס געשען, וואָס וועט זיין אַן איבע־ראַשונג פאַר די יידן. וואָס — האָבן זיי נישט געזאָגט.

כך הוה. געווען איז עס טאַקע אַ טרויעריקע, זייער אַ טרויעריקע איבעראַשונג.

אינם זעלבן טאָג, אין זונטאָק, איז ר׳ לייזערס טאָכטער געפירט געוואָרן צום שמד, נישט בלויז זי, נאָר נאָך עמיץ האָט זיך מיט איר אָפּגעשמדט און דאָס איז געווען, — הערט קינדער און באַוווּנדערט דאָס,—נישט קיין אַנדערער ווי דער כלי־זמר־יונג „טראַמפּ׳יט”. וויאַזוי און פאַרוואָס דאָס איז געווען האָט קיין מוח נישט געקאָנט דערקלערן און דערגיין. דאָס וואָס מ׳האָט זיך יאָ דערוווּסט, איז געווען אָט וואָס: דער אַלטער ר׳ שמעיה כלי־זמר דער פאָטער פונם געשמדטן יונג האָט וויינענדיק דערציילט, אַז זיין זונדל „טראָמפּייט” איז שוין זייט צוויי טעג אַוועק פון דער

היים, נאָר א טאָג פאר זיין פארשווינדן ווערן, האָט ער ווי צו זיך אליין גערעדט, זאָגנדיק: „איך וועל מיך שוין אָן זיי נוקם ונוטר זיין", אָן וועמען און וואָס זיך נוקם זיין, האָט קיינער נישט פארשטאנען, מחמת אינדערהיים ביי זיינע עלטערן איז ער געוואָרן גוט און ליבלעך באהאנדלט, געווען דעם פאָטערס שוואַרצאַפּל פון אויג, ביי דער מוטער—דער געליבסטער זון.

דער אַלטיטשקער שמעיה האָט געקלאָגט און געוויינט נאָך זון ווי נאָך אַ טויטן, דען דער יונג איז ביי אים געווען דער גאַנצער פרנסה-געבער, אָן „טראָמפּייטן" איז ער אויס מוזיקאַנט, אַ צעבראָכענער שאַרבן און האָט נישט מער וואָס צו לעבן, דען אָן טראָמפּייטן קאָן ער מער נישט אָננעמען צו שפּילן אויף חתונות. אים בלייבט מער נישט איבער ווי צו שטאַרבן פאַר הונגער און איצט וו איז די חרפה? כאָטש אַ כלי-זמר, דאָך איז ביי אים דאָ אַ יידיש האַרץ און אַ יידישע נשמה.

אינם זעלבן זונטאָק פון זייער שמדן זיך האָט דאָס געשמדטע פאָרל חתונה געהאַט. ווער איז אַלץ נישט געווען אויף זייער שלוב? אַלע גלחים פון קלויסטער, די אַרומיקע שררים, רייכע אַביוואַטעלעס, דער אַפּטייקער און דער דאָקטאָר, אַלע מיט זייערע ווייבער און אינם גרעסטן שטאָט. געווען איז עס שוין איינמאָל אַ חתונה. באַשענקט איז דאָס געשמדטע פאָרל געוואָרן מיט טייערע מתנות, וואָס איינער האָט נאָר געקאָנט.

ביי זיי, ביי די גויים, איז געווען אַ גרויסע שמחה און ביי אונדז יידן א גרויסער טרויער. אַ קלייניקייט עפּעס, אין אַזאַ פרום מקום ווי אונדזער שטעטל איז, זאָל דאָס קאָנען פּאַסירן?

פון דער צייט אָן, האָט מען דאָס געשמדטע פאָרל קוים איינמאָל געזען צוזאַמען אין דער שטאָט... געגאַנגען זענען זיי מיט אַ וויזיט צום שטאָטישן גלח, פון דעמאָלט אָן האָט זיי קיינער מער נישט געזען.

אין אַ צייט שפּעטער, האָבן די גויים אין שטאָט אָנגעהויבן זיך סודלען, דאָן שוין אָפן פאַר אַלעם אויסגעזאָגט, אַז דאָס פאָרל איז פאַרשווונדן, און ווי אין תהום אַריין, קיינער

ווייסט נישט וואהין. געווען אויך אנדערע וואס זאלן זיי האבן געזען אין א פארטאגס אוועקפארן מיט א פורל הינטער דער שטאט. יידן האבן געגלייבט, אז דער גלח זאל זיי האבן ערגעץ אוועקגעשיקט, ווייט פון דאנען, מורא האבנדיק פאר די יידן אין דער אייגענער שטאט זיי זאלן נישט אמאל די משומדים באפאלן. בקיצור — אוועק און נישטא מער.

דער אלטער ר' לייזער, איז נאך דער געשיכטע, כ'מיין נאכן שמדן זיך פון זיין טאכטער, לא-עלינו משוגע געווארן. נישט געוואלט עסן, נישט טועם זיין וואס א האר איז ווערט. געשלאפן אין בית-המדרש אויף דער הארטער באנק; פון זיין היים אין דארף איז געווארן אש און שטויב. ארומגעגאנגען איז ער קריעה-בלואה, צו קיינעם נישט גערעדט און געשטארבן אין בית-המדרש ווו מ'האט אים געפונען א טויטן וואלגערן זיך אין א קאסטן שמות הינטערן בעלעמער, נישט איבערגעלאזט נאך זיך קיינעם, וואס זאל נאכגיין נאך זיין לוויה, אדער זיצן נאך אים שבעה...

מער ווי א יאר איז שוין אריבער, מענטשן האבן שוין געהאט פארגעסן אן דעם געשמדטן פארל. שמעיה דער כלי-זמר האט נאך אלץ געקלאגט אויף זיין געשמדטן „טראמפייט", געווארן לא-עלינו א ביטערער אביון, נישט געהאט א טאג איבערצולעבן. אין שטעטל ווידער לעבט זיך ווי געהעריק.

ויהי היום, מיטאמאל באקומט שמעיה דער כלי-זמר מיט דער פאסט א גרויסן בריוו. דאס איז געווען אן אויסלענדישער בריוו, דרינען זענען געלעגן געדרוקטע פאפירן. אליין נישט זייענדיק באהאוונט אין שפראכן, איז ער געלאפן צום שטאט-קענער צו מאטעלע דעם לערער, ער זאל אים פארטייטשן וואס דארטן איז אפגעדרוקט. לייענט אים מאטעלע דער לערער די פאפירן און דאס זענען געווען פיר אזעלכע שיפקארטן שוין באצאלטע צו קומען אויף זיי קיין אמעריקע.

דער אלטער שמעיה נעמט זיך ברעכן דעם קאפ נעבעך: ווער דארטן אין אמעריקע קאן פאר אים האבן ארויסגעשיקט

פרייע שיפקאַרטן? ער ווייסט ברי־לי, אַז ער האָט קיינעם נישט „דאַרט". איבעריקנס, – האָט דער אַלטיטשקער געזאָגט, — פעלן מסתמא נישט אין אַמעריקע אַזעלכע גוטע מוזיקאַנטן ווי ער איז, נישט אַנדערש, ווי ס'האָט זיך עמיצן פאַרגלוסט פון אים אָפּצו־חוזקן, ס'גלייבט זיך אים נישט אַז מיט די שיפקאַרטן מיינט מען אים. און אפשר איז דאָ גאָר אַ טעות.

לאַנג האָט אָבער נישט געדויערט; עטלעכע טעג נאָכן אָנקומען פון די פיר שיפקאַרטן, מיט וועלכע דער אַלטער שמעיה האָט נישט געוווּסט, וואָס צו מאַכן און זיי טאַקע אריינגעלייגט אין אַ קאָמאָדע־שופלאָד צווישן אַנדערע מינדערווערטיקע פאַ־פירן, איז אָנגעקומען פון אַמעריקע צו אים אַ בריוו און טרעפט פון וועמען? קינדערלעך, איר וועט נישט גלייבן.

דער רבי האָט פאַר פרייד זיך אַזש די הענט געריבן און געמאַכט אַ קליינע פויזע, כדי אונדזער נייגעריקייט צו פאַרשאַרפן און, בשעת דער פויזע אונדז אַרויסרופנדיק מיט זיין בליק, ווי אַ שטייגער ער וואָלט געזאָגט:

— נו, אדרבא טרעפט! פון וועמען האָט דאָס געקאָנט זיין דער בריוו?

מיר האָבן דעם רבין אָנגעקוקט מיט אָפענע מיילער און פאַרגאַפטע אויגן, געוואָלט שוין הערן דעם סוף. דער רבי זע־ענדיק, אַז קיינער פון אונדז טרעפט נישט און ווי מיר וואַרטן אַלע מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם אויף זיין ווייטערדיקע דערציילונג, האָט פריילעך אָפּגעאָטעמט און געזאָגט.

— דעם בריוו האָט צו אים געשריבן נישט קיין אַנדע־רער ווי זיין זון „טראָמפּייט" און, הערט קינדערלעך נפלאות־הבורא, ממש הפלא־ופלא. הערט, וואָס ער האָט אים געשריבן:

זייט דער צייט, וואָס ר' לייזער האָט אים אָפּגעזאָגט און נישט געוואָלט צו נעמען אַנדערע מוזיקאַנטן, האָט ער „טראָמ־פּייט", געזוכט, ווי אַזוי זיך נוקם צו זיין אָן ר' לייזערן; און דוקא יאָ צו באַקומען זיין טאָכטער פאַר אַ כלה. כאָטש ר' לייזער האָט אים דאָס דאָרף פאַרוויזן, האָט ער דאָך זיך מיט זיין טאָכטער אָפּט געזען, און אין געהיים, לויט אָפּגערעדטע

ערטער און צייט זיך געטראָפן. צווישן זיך האָט מען אָפּגעמאַכט, אַז זי, ר׳ לייזערס טאָכטער זאָל זיך בפּיון פארליבן אין אַ שייגעץ, כּדי דער פאטער אירער זאָל שוין זיין צופרידן אים צונעמען בעס׳זר פאַר אַן איידעם. אַז דאָס איז אַזוי ווייט דער־גאנגען אַזש ביזן שמדן זיך, דאָס אַלץ איז נאָר געווען אַן אָנשטעל, כּדי ער, „טראָמפּייט״ זאָל זי דאן ראטעווען פון שמד, וועט ר׳ לייזער במילא שוין נישט קאָנען אויסנעמען אַ פּאַסיקן שידוך מיט דער טאָכטער אַזויווי ער וויל, וועט זי בטילא בלייבן זיין כּלה, אפילו מיטן הסכּם פון איר פאָטער.

געבליבן איז אים נאָר דער איינער וועג, אַריינצוגנבענען זיך אין געהיים אין קלויסטער, פון דאָרטן זי אַרויסצופירן. איז דאָך דאָס עפּעס פארבונדן מיט גרויס סכנה, מיט שוועריקייטן און מסירת־הנפש; האָט זיך אונדזער „טראָמפּייט״ פארשאפט גלחישע קליידער, איז אין א טונקעלע שעה לייכט אַריינגעגאַנגען אין קלויסטער אַריין.

זענען אָבער די קאָריטאַרזשן אין קלויסטער קרומע און געדרייטע, האָט ער נישט געוווסט ווו ער גייט און אַזוי אַ צייט אַרומגעבלאָנדזשעט אין די קאָרידאָרן ביז, ביז מ׳האָט אים דערטאַפּט.

דערטאפּט א ייד אין גלחשע קליידער, איז מסתמא דאָס אַ געפלאַנטער אָנפאַל דורך יודן — האָבן געפּסקנט די גייסט־לעכע אין קלויסטער – כּדי אָפּצוראַטעווען אַ יודישר טאכטער פון שמד. און אַ דאַנק דעם חשד אַרעסטירט שבועות ביינאַכט דעם רב מיט די דאָזערעס, פון וואָס „טראָמפּייט״ האָט זיך אין קלויסטער באלד דערוווסט און פאַרשטאַנען מיט וואָס דאָס שמעקט און ווי טרויעריק דאָס קאָן זיך ענדיקן, האָט ער זיי דאָרט איינגערעדט. אַז פון זיין קומען ווייסט אַ חוץ ער אליין קיינער נישט, זיין ציל מיטן אריינבאַקומען זיך אין קלויסטער איז, כּדי צו שמדן זיך און מורא האָבנדיק, אַז די יידן זאָלן אים נישט באַמערקן, האָט ער זיך דאָס אזוי פארקליידט אין גלחשע בגדים. דאָס טאקע איז געווען די סיבה ווידער פון דער געשוויגטער באפרייונג פון רב מיט די דאָזערעס: איי דאָס

שמדן זיך — שרייבט ער ווייטער אין זיין בריוו צום פאָטער — איז דאָך נאָר געווען א מיטל וויאַזוי צו באפרייען אַ יודישע טאָכטער און זיך; בפרט די גאַנצע יידישע קהילה פון שטעטל מיטן רב און דאָזערעס בראש, כדי שפּעטער צו קאָנען מאכן דעם ריכטיקן „ויברח״...

אַזוי איז טאַקע געשעען, פאר דעם געלט פון די רייכע מתנות, וואָס זיי האָבן באַקומען, האָבן זיי געהאט די מעגלעכ־קייט צו קומען קיין אַמעריקע.

אהינקומענדיק אין דעם נייען לאנד — שרייבט ער ווייטער אין זיין בריוו — איז ער אריינגעטרעטן אין אַ היימי־שער יודישער קאַפּעלע מוזיקאנטן, פארדינט דאָרט גישט שלעכט, און אין קורצ.ס האָט ער חתונה מיט ר׳ לייזערס טאָכטער, גענמט ביי אַ דאָרטיקן רב חופּה־וקדושין, כדת משה וישראל. איצט, נאָך אַ יאָר דאָרטן זיין, פירט ער אַליין שוין אָן מיט אַ קאַפּעלע און ס׳גייט אים זייער גוט.

למען השם — בעט ער זיך אין דעם בריוו — חען איר ווילט גליקלעך לעבן און טאַקע ביי אייער זון און ביי אייער שנור, וואָס איז אַן ערלעך פרום יודיש ווייבל, קומט באלד צו פאָרן. די פיר שיפקארטן זענען פאר דעם פאָטער, פאר די מוטער און ביידע ברידער.

געלט אויף הוצאות האָט ער זיי צוגעשיקט גענוג און גענוג.

דער אלטער שמעיה איז געוואָרן אויפגעריכט. א צופרי־דענער און א גליקלעכער איז ער מיט זיין הויזגעזונט טאקע באלד אָפּגעפארן קיין אמעריקע.

דער רבי האָט געענדיקט זיין דערציילן. אויפן שטערן ביי אים האָבן געגלאנצט קליינע שווייס טראָפּן. מיד איז ער געווען, אָבער די אויגן זיינע האָבן געגלאנצט פאר שמחה, גראָד ווי אָטו ערשט איצט האָט דאָס פאסירט און ער, דער רבי האָט דער ערשטער די בשורה געבּרענגט, אז דאָס גע־שמדטע פּאָרל איז ווייטער פארבליבן ביים יודישקייט.

מיר חדר־יונגלעך, האָבן פרייער אָפּגעאָטעמט און פאר

שמחה, וואָס „טראָמפּייטן" איז געלונגגען אויסצופירן, זיך און זיין כלה צו ראטעווען, האָבן מיר מיט די הענט געפּאטשט „בראוואָ".

געטראכט האָב איך מיר דעמאָלט, ווען איך וואָלט באַגעגנט „טראָמפּייטן", וואָלט איך אים אודאי פאר זיין העלדישקייט אויסגעקושט אלע גלידערלעך...

ווען די זון האָט זיך אָנגעהויבן אראָפּצולאָזן צו מערב־זייט, די שאָטנס פון די ביימער זענען געוואָרן לענגער, דאָס גרינס טונקעלער, האָבן מיר אלע ארויסגעשלייכט זיך פון צווישן די געדיכטע צווייגן אין וואַלד, צום אָפענען פלאץ, וואָס פירט אין שטאָט אריין.

פארבייגייענדיק נישט ווייט פון אלטן קלויסטער, זענען גראָד פון טויער מיט די גראָבע שווערע, אייזערנע טירן ארויסגעגאנגען א גלח און הינטער אים א נאָנע מיט א ברייטער שטייפער ווייסער הויב אויפן קאָפּ. פון א זייטיקן קופּאָל האָט א גלאָק ארויסגעשליידערט פון זיך ברומיקע טענער „בים, בים, באָם!" אָנגעזאָגט אויף מאָרגן א חגא. אונדזערע בליקן זענען געפאלן אויף דעם גלח מיט דער נאָנע און געדוכט האָט זיך מיר, אז אָט, אָט גייט דאָס פּאָרל „טראמפּייט" אין די פארקליידטע גלחשע בגדים מיט זיין ארויסגעגנבעטע כלה. זיי מאכן „ויברח" און דער גלאָק רופט זיי נאך, הייסט זיי זיך אומקערן צוריק: „בים, בים, באָם! בים, בים, באָם!" — קומט צוריק! קומט צוריק! — זיי גייען זיך ווייטער און פארשטייען זיך לחלוטין נישט אויף די קולות...

צוואָן א שאָטן

צווי גאַנץ פאַרשידענע וועלטאַנשויונגען האָבן מיר געהאַט, איך און מיין פעטער חיים־יעקב, מיין מוטערס אַ ברודער. איך אַ פאַרטיי־מענטש אַן אידעאַליסט מיט אַ פולן בוזעם פּראָבלעמען, אַ מיטינג־חבר, אַ דיסקוסיאָנס־מענטש; סאָציאַליזם, מאַרקסיזם, ציוניזם א. א. וו. ער, מיין פעטער, אַ ייד אין די זעכציקער, אַן אדוק אַ למדן, אריינגעטון אין קבלה, פאַרוויקלט תמיד אין אַ געוועב פון מיסטיק, ווייסט צו דערציילן ווי אַזוי דער אר״י הקדוש האָט אָפּגעריכט פסח דעם סדר על־פּי־הקבלה, ער האָט הנאה זיך צו פאַרטיפן איבערן „זוהר", טראָץ דעם אַלעם האָט ער מיך דאָך אינטערעסירט און, כ'האָב ליב געהאַט צו האָבן מיט אים וכּוחים. ער איז נישט געווען קיין קנאי, האָט טאָלערירט יעדנס מיינונג, ווי פרייַ זי זאָל נישט זיין.

צו יעדן נייס, צו יעדער אידיי וואָס ער האָט פון מיר געהערט, האָט ער געהאַט צוצוגעבן אַ רמז על־פּי־הקבלה און דערביי באַמערקט:

— נאָר אַ שטיקל אמונה פעלט אייך צו דעם אַלעם, אַלץ איז מרומז געוואָרן אין אונדזערע הייליקע ספרים, וואָס קומט דערפון ארויס, אַז אָן אמונה איז עס גארנישט.

דאָס מאָל בין איך געגאַנגען צו מיין פעטער אים מבקר־חולה־זיין.

דריי וואָכן שוין, זייט הושענה־רבה ווי ער ליגט קראַנק

אונדזער באקאנטער דאָקטאר אין שטעטל מיינט, אַז דאָס איז אן איינגערעדטע קרענק.

באַגעגנענדיק פון קראַנקן פעטערס שטוב אַרויסגיין אייניקע באקאַנטע בעלי-בתּים, וועלכע זענען געוועזן אים מבקר-חולה-זיין. פארנומען פון זיי, אַז דער פעטער איז שוואַך, בין איך אַריין צוערשט אין קיך, דארט געוואַר ווערן, אויב מיין באזוך וועט דעם קראַנקן נישט באַלעסטיקן, חלילה. די מומע מיינע, חנה-ברײַנדל, דעם פעטערס ווייב, האָט מיר אויף מיין פראַגע, וואָס דער פעטער מאַכט און וואָס אים פעלט? — געענטפערט, פארגלאָצנדיק אירע קלוגע אויגן צום הימל, איר פנים האָט אויסגעדריקט אַ נישט דערשלאָפנקייט, מיד און טרויעריק;

— גאָט ברוך-הוא זאָל העלפן! אַז מ'וויל איז עס גאָר-נישט, אַז ער אָבער (מיט דעם וואָרט „ער" האָט זי געמיינט דעם פעטער) רעדט זיך איין, איז עס אַ — —

דערקענט מיין שטים פון צווייטן חדר, האָט דער פעטער גערופן מיט אַ שוואַכן קול ווי ביי אַ קראַנק קינד, אַז איך זאָל אַריינקומען.

איך האָב אים ממש נישט דערקענט, אין משך פון די דריי וואָכן וואס איך האב אים נישט געזען, האָט ער זיך אַזאַ רוק געגעבן, פשוט נישט דער זעלבער. דאָס פנים, די הענט זענען געל ווי וואקס, איינגעשרומפּן ווי אַלטער פּאַרמעט, די שטענדיקע ברייט-געעפנטע גוטע אויגן ביי אים מיטן ליבלעכן פריינטלעכן בליק, זענען איצט מאַט, אָן לעבן און ליגן טיף אין די לעכער מיט אונטערגעבעטע שוואַרץ-גראָע רענדער און האַלב געשלאָסענע קוקן זיי אויף מיר ווי דורך אַ שפּאַרע, אויפן טישל ביים בעט אין וועלכן ער ליגט, שטייען עטלעכע פלעשלעך מיט מעדיצין, פון וועלכע אַ טייל זענען שוין האַלב ליידיק, אנדערע ערשט אנגעהויבענע. אויף דער דעק, פון זיין בעט ליגט דער „זוהר" און נאָך עטלעכע ספרים, יעדעס מיט אַ פארקנייטשט בלעטל.

ער ווייזט מיר אָן מיט זיין דארער האנט, איך זאָל מיך זעצן. איך פאָלג שווייגנדיק.

דרויסן אויפן גאס שפּילט אונטער דער פּייפנדיקער ווינט מיטן דראָבנעם רעגנדל. די טראָפּן פאַלן אין די פענצטער־שויבן מיט אַ געקלאַפּעריי, ווי ארבעסן וואָלטן זיך געשיט, דאס ווייען פון ווינט דרויסן וואָס שטויסט זיך דורך צווישן די הייז־לעך און ביימער, הערט זיך אין שטוב ווי אַ געעגבער פון עפּעס אַ ווילדער חיה וואָס וויל זיך אריינרייסן. פון קאָמין אַקאָמפּאַנירט אים אַ דין קולעכל ווי אַ פּישטשאַלקע צום טאַקט, וואס זאגט אָן שרעקעדיקע סודות.

אין שטיב ווו דער קראַנקער ליגט, איז שוין דער אויוון געהייצט. אַ ווינטערדיקע שטימונג פּילט זיך אין אַלעם און, אויפן הארצן איז קאַלעמוטנע.

די מומע איז אַריינגעקומען, זיך געזעצט אויפן שטול נאָ־ענט צוקאָפּנס ביים קראַנקן פעטער. איך בין געזעסן אַקעגנ־איבער אים.

אַ שטילקייט, א אומעט האָט אָנגעפּולט די לופט אין שטוב. איך מיט דער מומען האָבן מיר גאָרנישט גערעדט צווישן זיך, כדי נישט צו שטערן דעם קראַנקנס רו, וואָס איז אים נאָך ביי־טיקער געווען ווי די מעדעצינען. ס'איז געווינשן געווען, ער זאָל שלאפן, מחמת ביי נאכט שלאָפט ער קנאַפּ אָדער גאָרנישט, ווי די מומע האָט מיר איבערגעגעבן ביי מיין אריינקומען אין קוך.

אויס לאַנגווייליקייט האָב איך גענומען פאַמעלעך בלעטערן אַ דערבייליגנדיק ספרל. געווען, דאַכט זיך, אַ קבלה־ענין פון ר' חיים וויטאַל. דער פעטער האָט דאָס אַפּנים באַמערקט, מיך מיט זיינע קראַנקע, געלע האַלב־געעפנטע אויגן אָנגעקוקט, דאַן מיט דער האַנט אַ צייכן געגעבן, אַז איך זאָל מיך נענטער צו אים צווצען; איך האָב אים גלייך געפאָלגט. מיך נענטער צוגע־רוקט און מיין קאָפּ צו אים צוגעבויגן; מיט זיין קאַלטער האַנט האָט ער מיין האַנט אָנגענומען, עטלעכע סעקונדן געשוויגן, גע־טראַכט אוודאי וואָס מיר צו זאָגן, מיך דאַן ווידער מיט זיינע האַלב־אויסגעלאָשענע אויגן אָנגעקוקט, זיי ווידער האַלב פאַר־מאַכט און מיט אַ קראַנקער שוואַכער שטים, קוים ארויסגערעדט:

— איך ווייס, אַז דו ביזט אַ קנאַפּגלייביקער. יאָ, יאָ, דאָך

הער, וואָס אין וויל דיר זאָגן, דו האָסט אין דיר אַ שטיקל „ניצוץ״ פון אַ מאַמין, ס׳טליעט אין דיר אַ קאַפּקעלע אמונה, מער ווי אין דיינע חברים, דו וועסט מיך פאַרשטיין.

ער האָט זיך פאַרטראַכט, מיד, שטיל און שוואַך געאָטעמט. די ברוסט האָט זיך קוים באַוועגן. די געלע טיפע קנייטשן אויף זיין שטערן האָבן זיך נאָך טיפער איינגעגראָבן אין זיך. די אויגן זענען איצט געווען אינגאַנצן געשלאָסן, די אונטער־שטע ליפּ מיט אַ בלוילעכער בלאַסער פאַרב האָט אַ ציטער גע־טון, נאָך וועלכן די ברייט גראָע פּאַטריאַרכאַלישע באָרד, וואָס איז געלעגן אויסגעשפּרייט גלאַט גראָד אויף דער ווייסער דעק האָט זיך מיטבאַוועגן.

— יאָ, דו קאָנסט מיך פאַרשטיין — האָט ער זיך אָנגע־שטרענגט ווייטער צו רעדן — זיי וויסן, אַז מ׳האָט מיר „אָנגע־זאָגט״ פון אויבן...

די מומע האָט טרויעריק געשאָקלט מיטן קאָפּ, פאַרשלייפט די פינגער אויפן ברוסט. מיר אַ טרויעריקן בליק צוגעוואָרפן, וואָס זאָגט: „נאַ דיר! דאָס אט איז דאָס גאַנצע אומגליק...״

— יאָ, יאָ, דאָס איז עס — האָט דער פעטער ווייטער מיט אַ טרויעריק קול גערעדט, און דערביי די אויגן צוגעהאַלטן — פון אויבן האָט מען מיר אָנגעזאָגט, צייט, זיך מכין צו זיין אויפן וועג...

מיד פון רעדן, האָט ער די האַנט געלאָזט שווער אַראָפּ פאַלן אויף דער דעק.

איך האָב אנגעהויבן צו פאַרשטיין, וואָס ער מיינט מיטן וואָרט „אָנגעזאגט״, „זיך מכין צו זיין״ און זיך ווענדנדיק צו אים, געפּרוווט אים טרייסטן, אויסרעדן:

— שוין געזען, פעטער, שווערערע קראַנקהייטן פון וועלכע מענטשן זענען געהיילט געוואָרן.

און איבערגייענדיק אין פרומען טאָן, צוגעגעבן:

— אונדזערע חכמים ז״ל זאָגן דאָך: „אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם על ימנע עצמו מרחמים — ווען אפילו

די בלאנקע שווערט ליגט שוין דיר אויפן האלדז, דארפסטו נישט אויפהערן צו האפן אויף גאטס דערבארמונג״.

און נאך ענלעכע מאמרים געגומענע פון פרומע ספרים, וואס זענען מיר גראד אויפן געדאנק געקומען.

דעם פעטערס ווייס־בלויע ליפן מיט די פארטרוקנטע שארפ־לעך, האבן זיך פאדצויגן אין א איראנישן שמייכל.

ער האט געעפנט די אויגן, מיך טיף און ערנסט אנגעקוקט און מיט א פרומע מינע, מיט כוונה געזאגט:

— אנגעזאגט פון הימל, איז עס, הייסט דאס, דער רצון פון הימל...

שוואך און קרענקלעך־מיד, האט ער ווידער צוגעמאכט די אויגן זיינע. א קליינע שמאלע שפארע האט געוויזן ווי די שווארצאפלען האבן זיך פארצויגן צו די ווינקלען פון דער נאז צו, אזוי, אז בלויז די ווייסלען פון אויג זענען פארוואנדלט גע־ווארן אין א געלבן קאליר.

שטיל און שוואך האט ער געאטעמט, די אונטערשטע ליפ האט אפט א ציטער געטון, דאס אויגן־ווייסל אנטפלעקט, — קוים ווי א שמאל טאשמעלע. דאס פנים כמעט—טויט.

די מומע האט מיר א צייכן געגעבן ארויסצוגיין שטיל נאך איר, האט זי מיר איינגערוימט:

— ער שלאפט אוודאי, גלייכער אזוי, לאמיר אים נישט שטערן.

מיר זענען ביידע אריין אין קוך.

— וואס זאגסטו צו דעם אומגליק? — האט די מומע אנ־געהויבן מים א דערשטיקט קול פון געוויין צו דערציילן; טרערן האבן זיך געשטעלט אין אירע אויגן. — א מענטש געזונט און פריש, האט זיך גענומען צום הארצן, אז מ׳האט אים פון הימל אנגעזאגט, א ביטער אומגליק אויף שונאימס קעפ.

הושענא־רבה ביינאכט האב איך מיך ביי אים געבעטן — א קיל וועטער געווען, אליין שוין פון פריער אביסל צוגעקילט געווען. — בלייב אינדערהיים, זאג איך צו אים, גיי דאסמאל נישט זאגן „תיקון״ אין בית־המדרש, ס׳שטערט דיר דאך קיינער

נישט אינדערהיים צו זאָגן, קיין קינד, קיין רינד... ניין, אָבער,— זאָגט ער, אינדערהיים פֿעלן אים די אַלע ספרים, וואָס ער ברויכט אויפֿן היינטיקן אָוונט. איז געבעך א חורבן געשען, דאָ הייבט זיך אָן דאָס אומגליק:

אַהיימגייענדיק פֿון בית־המדרש, שוין נאָך „תיקון"־זאָגן, געווען שוין צוועלף, ווי ער דערציילט און אַהיימגעקומען איז ער, מ'שטיינס געזאָגט, געקומען זאָג איך, אַהיימגעבראַכט האָט מען אים צופֿירן שוין קרוב אינדערפֿרי. יאָ באַגינען שוין געווען, האַלב טויט איז ער געווען, זאָג איך דיר, נישט געהאַט קיין בראָנק צורה פֿון אַ לעבעדיקן, איך האָב אים קוים, קוים דער־מונטערט.

— וואָס איז מיט דיר געשען? — פֿרעג איך אים און, אַלץ אין מיר איז אַזש ווי אָפּגעשטאָרבן פֿאַר ווייטאָק און שרעק. קוים צו זיך געקומען, זענען זיינע ערשטע ווערטער ווי אַ טרוי־עריקע בשורה:

— מ'האָט מיר אָנגעזאָגט פֿון הימל.

איך קוק אים אָן אַ דערשראָקענע, אַ פֿאַרוויסטע.

— וואָס הייסט?! ס'טייטש, וואָס פֿאַלט דיר איין עפּעס באַרישקייטען! אָנגעזאָגט, אָנגעזאָגט?

— ניין — ענטפֿערט ער מיר — נישט באַר'שקייטן! אָנ־געזאָגט האָט מען מיר דורך אַ רמז. זיי ווייסן מיין ווייב, אַז היינט איז מיין לעצטער הושענא־רבה. מסתמא איז אַזוי דער רצון פֿון אייבערשטן.

איך האָב פֿאַרשטאַנען, אַז דאָ איז עפּעס נישט גלאַט פּשוט דאָך אַ ייד אַ למדן, אַ תּלמיד־חכם, קיין נאַר איז דער פֿעטער נישט, שיכּור — אוודאי נישט, ווייל אַ חוץ אַביסל צמוקים־וויין צו קידוש און הבדלה, טרינקט ער קיינמאָל נישט.

איך האָב אים גענומען אויסרעדן, געזאָגט אים:

— גיי שוין, גיי. מן־הסתם האָט זיך דיר עפּעס בייז גע־חלומט, פּוסטע וויסטע חלומות. אָדער געזען עפּעס און זיך דער־שראָקן, דאָס קאָן דאָך יעדן איינעם פֿון אונדז פּאַסירן, ווען מ'נעמט זיך נישט צום האַרצן, איז עס גאָרנישט.

ער אָבער האָט זיך געלייגט אין בעט אריין. איך האָב אים אויף געשווינט געמאַכט הייסן טיי, ארומגעלייגט וואַרעמע שטאַרצן, מחמת ער האט זיך געטרייסלט ווי א פיש פאַר קעלט, אָדער פאַר שרעק, ווער קאָן וויסן. ווען ער האט זיך אביסל דערוואַרעמט און געקומען צו זיך, האט ער מיר ערשט דערציילט, וואס אים האט פּאַסירט, נעבעך.

די מומע האָט פאַרבראָכן די הענט, ביטערלעך מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ זיך צעוויינט:

— אוי, אוי צו דער צרה וועך האָט זיך געזאָלט אויף דעם ריכטן?

— געזאָגט האָט ער מיר, אַז פון די הייליקע ספרים איז געדרונגען, אַזוי שטייט עס דאָרט אָנגעשריבן. ווייס איך, איך בין דאָך נאָר אַ יודענע. אהיימגייענדיק דורכן שול-געסל,—דערציילט ער, די לבנה האָט גראָד געשיינט העל, ער גיט אַ קוק, אַ חורבן א אומגליק, ער זעט נישט זיין אייגענעם שאָטן.

די מומע האט ביטער געקרעכצט, ציגעפּ־עסט די אויגן, פון וועלכע טרערן־טראָפּן האָבן זיך אַרויסגעקייקלט.

— דאס איז אַ סימן,-זאָגט זי ווייטער — פון מיין צדיקדיקן טאטן, עליו־השלום, אים צו לענגערע יאָר, האָב איך, שוין אַלס קינד זייענדיק געהערט זאָגן, אַ שלעכטער סימן, הושענא־רבה נישט צו זען דעם אייגענעם שאָטן פאַרן שיין פון דער לבנה. מילא, שטעל דיר פאָר, ווי דעם פעטער איז געוואָרן אויפן האַרצן! וויאַזוי ער האט נאָך געקאָנט און געהאַט כּוח, דער צעבראָכענער שאַ־בן ווייטער צו גיין, טאַקע גאָטס־וווּנדער. די שרעק האט אים געטראָגן, זאָגט ער, ווי צומגיכסטן אהיימצוקומען, ווען נישט דער שרעקלעכער און טרויעריקער צופאַל מיט אים ביים אַלטן קלויסטער.

די מומע האט געשלונגען דעם שלין, צוריקהאַלטנדיק זיך פון וויינען, געפּינטלט מיט די אויגן, אַרויסצוקוועטשן פון זיי די דאָרט פאַרלאָפענע טרערן.

איך הערנדיק דאָס וואָרט „אַלטער קלויסטער", דאָס כּשוף־וואָרט וואָס האט מיך שוין אַלס קינד זייענדיק, אַזוי פאַראינטע־

רעסירט און באַצויבערט. מיט די אַלטע מעשהלעך זיינע, וואָס האָבן מיך פון אייביק אָן געלאָקט און געצויגן און, איצט שוין זייענדיק א יונגערמאַן, א צוואַנציקיאָריקער אפילו, האט עס אויף מיר געמאַכט א פאַרכישופטן איינדרוק,—האב אויסגעשטעלט נייגע- ריקע אויגן, אויסגעשפּיצט די אויערן און אָנשטרענגענדיק אלע מיינע חושים אויפמערקזאם זיך צוגעהערט.

פאַר מיר איז עס דאָסמאָל געווען א ווירקלעכע איבערא- שונג, א פאַסירונג אין דער צייט אין וועלכער איך לעב מיט.

אָנגעהערט זיך מיט מעשהלעך פון אַלטן קלויסטער האָב איך מיך, בנוגע מענטשן פון פאַרגאַנגענע צייטן. אין מיינע דע- מאָלטיקע קינדישע פאַנטאַזיעס, האָבן זיך די מעשהלעך פאַנאַנ- דערגעוויקלט, פילפאַכיק זיך פאַרגרעסערט, פאַרהערלעכט. און איינגעוויקלט זיך אין א סודותדיקן מאַנטל און געגעבן מיר שטאָף שעהנלאַנג צו פאַנטאַזירן. די פאַרנעפּלטע און פאַרשלייערטע פי- גורן, וועלכע איך האָב אין מיין קינדערישער פאַרשטעלונג גע- זען איין-און-אויסגיין אינם שטומען גיגאַנטישן פול־סודותדיקן געביי האָבן מיך באַהערשט און אין מיר אַריינגעגאָסן א קינדיש נאַיוון גלויבן, אַז אויף דעם פלאַץ דאָרט ליגט באַגראָבן אַן אוצר מיט מיליאָנען סודות. די געוואַלטיקע ריזן-מויערן, צינקענע דעכער מיט קופּאָלן, זענען די שטאַרק וואָס פאַרדעקט דאָס אַלץ, בלויז פון צייט צו צייט, אמאָל נישט-ווען, גנבעט זיך אַרויס א שטיקל סוד, פאַרקריכט זיך אין דער לופט און אין מענטשנס אויערן אַריין...

דער דרויסן האט אויסגעזען ווי אַ בין-השמשות. א גראָער טונקעלער הימל האט ווי געוויינט, געוויינט און זיינע טרערן האָבן שטאַרק געפּויקט אין די פענצטער און אָנגעזאָגט אַן אומ- היימלעכקייט עפּעס...

אַרום די ליפּן פון דער מומען האט עס געצוקט, די ווינקלען פון איר מויל האבן זיך פאַרצויגן אויף אַראָפּ, ווי עפּעס טרויעריקס צו אַנטדעקן, ווי זי וואָלט מורא האָבן, עס איבער די ליפּן צו ברענגען, מיט דער צונג האָט זי באַנעצט און פייכט געמאַכט די טרוקענע ליפּן, ווי זיי מכין צו זיין צו קאָנען אַרויסברענגען א נישט ליבלעכע נאָכדערציילונג.

יאָ. דאָס אמתע אומגליק האָט ערשט דאָרטן, ביים אַלטן קלויסטער פּאַסירט — האָט די מומע גענומען דערציילן. — יאָ דאָרטן ביים קלויסטער.

אַ שטראָף פון הימל אויסגעגאַנגען, מילא זאָל עס טאָקע זיין צום גוטן.

דערציילט האָט עס מיר, דער פעטער, ערשט צו מאָרגנס נאָכן אומגליק, אַז נאָך דעם דערשרעקעניש אין שול-הויף, נישט פאַר אונדז געדאַכט, האָבן אים די פיס, ווי נישט אייגע-נע געטראָגן פאַרביי דעם אַלטן קלויסטער, דעם נאָענטסטן וועג אַהיימצו. גראָד נאָענט ביים מויער פונם קלויסטער, האָט פלוצים, נישט זעענדיק פון וו, פון ווען, אים אָפּגעשטעלט עפּעס אַ סילו-יעט אין פרויען-געשטאַלט, איינגעהילט אין שוואַרצן מיט אַ פראַגע:

— זאָגט מיר ר' יוד, ווי שפּעט איז? אוודאי, שוין נאָך צוועלף?

פאַר שרעק האָט ער מער נישט געקאָנט ענטפערן ווי „יאָ". דאָס געשטאַלט האט זיך פון אים אָפּגעווענדט און מיט אַ קרעכץ אָפּזיפצנדיק „אוי וויי איז מיר" איז זי פאַרשוונדן הינטערן קלויסטער.

קוים אַ לעבעדיקער, זיך שלעפּנדיק אויף די פיס, איז דער פעטער ווייטער געגאַנגען, ביזן צווייטן עק קלויסטער. שטעל דיר פאָר, מיין איינציקער, ווי שרעקלעך, ווי גרויזאַם ס'איז געווען, אַז גאָר ווידער אַזאַ באַגעגעניש. אַזאַ פינצטער חושכדיק מזל. ווידער אַזאַ געשטאַלט איז אים אַקעגן געקומען פון דער זייט ביים פעלד, נאָר אַ ביסל אַ העכערע ווי די ערשטע. אים אָפּגעשטעלט מיט דער זעלבער פראַגע: „ר' יוד ווי שפּעט איז? אוודאי שוין צוועלף?" וואָס ער האָט געענטפערט ווייסט ער אַליין נישט, בלי-ספק, מסתמא אויך „יאָ". ווייל אויך פון דעם געשטאַלט האָט ער געהערט קרעכצן און קלאָגנדיק: „אוי וויי מיר, פאַרלוירן, פאַרלוירן!"

וואָס מיט דעם פעטער איז ווייטער געשען, ווייסט ער אַליין נישט, ווער די צוויי פינצטערע אַנזאָגער-ינס זענען געווען, האָט

ער פֿאַרשווּיגן. ער האָט בלויז געדענקט, אַז מיטאַמאָל האָט אַלץ זיך מיט אים אַ דריי געטון, ער האָט דערפֿילט, ווי ער זינקט, אַלץ פֿאַלט און דרייט זיך מיט אים אַראָפּ ערגעץ אין אַן אָפּגרונט.

ווי לאַנג ער איז, נעבעך, געלעגן אין אַזאַ מעמד האָט ער נישט געוווּסט, בלויז ווען ער האָט די אויגן געעפֿנט, זיך אַרומגעקוקט, האָט ער זיינע אייגענע אויגן נישט געטרויט, אַז ער איז נאָך דאָ אויף דער וועלט.

געלעגן איז ער אויף אַ ווייכער עלעגאַנטער פּלוש-קאַנאַפּע אין אַ שיין אויסגעמאָלטער שטוב, אַלץ אַרום אים באַדעקט אין ווייסן, אַ ריין לייוונטן איבערצוג, העל, ליכטיק, אַ מחיה, די לופֿט פֿריש און ביי דער זייט פֿון אים איז געשטאַנען אַ פֿרוי אין ווייסן געקליידט, אַ ברייטע, שטייפֿע הויב אויפֿן קאָפּ און אין האַנט געהאַלטן אַ גרויס וואַקסן ליכט, אין דער צווייטער האַנט—אַ פֿלעשעלע, וואָס זי האָט אים אָפּט צוגעטראָגן צו דער נאָז מיט דער פֿליסיקייט, וואָס האָט געהאַט אַ שטאַרקן דער־פֿרישנדיקן ריח. ווען דער פּעטער האָט זי באַטראַכט מיט שרעק און וווּנדער, האָט זי דאָס ברענענדיקע ליכט אַוועקגע־שטעלט אויף א דערבייאיק שטייענדיק ווייס-מאַרמאָר טישל און אַרייַנגעגאַנגען אין אַ צווייט חדר, און באַלד צוריקגעקומען מיט נאָך עפּעס אַ מאַנספּערשוין. יענער אָן אַ הוט אויפֿן קאָפּ, מיט אַ גלאַט פּנים ווי ביי אַ פֿרוי, האָט זיך דערנענטערט צום פּעטער און אים געפֿרעגט, מיט אַ זייער פֿריינטלעכער שטים עפּעס אויף גויעש, דער פּעטער האָט זיך אָנגעשטויסן, אַז דאָס פֿרעגט ער אים ווי ער פֿילט זיך און מער ווי שאָקלען מיטן קאָפּ, „אַז נישקשה", האָט דער פּעטער נישט געקאָנט. ווייסט דאָך, אַז פּויליש רעדן קאָן דער פּעטער נישט אַ וואָרט. פֿון וואַנען זשע זאָל ער עס קאָנען, פֿון די הייליקע, יודישע ספֿרים? מ'האָט דעם פּעטער דערלאַנגט אַ גלאָז טיי מיט ציטרין און יענער האָט זיך צוגעזעצט ביים פּעטער אויף די קאַנאַפּע און, אויף עכט יודיש אַ פֿרעג געטון, און דערביי דעם פּעטערס האַנט פֿריינטלעך געהאַלטן אין זיינע:

— נו, זאָגט, ווי פילט איר זיך איצט, שוין בעסער?...

דער פעטער נאָך אַלץ נישט געקומען צו זיך פון דער צעטומלונג, נישט וויסנדיק, אייגנטלעך, וואָס דאָ קומט מיט אים פאָר, נישט וויסנדיק, ווי ער געפינט זיך, האָט זיך אַרומגעקוקט מיט באַוואונדערונג און, נישט געוווסט, וואָס צו ענטפערן.

ערשט ווען יענער האָט אים באַרויקט און גערעדט צו אים אין חנעוודיקן יידיש, פשוט, ווי אַן אייגענער ייד:

— שרעקט אייך נישט, איר געפינט זיך צווישן גוטע מענטשן, איר וועט באַלד אַהיימגיין צו זיך, אַזוי באַלד, ווי איר וועט זיך בעסער פילן.

און אַגב דעם פעטער דערקלערט און דערציילט, ווי זיי האָבן אים, דעם פעטער געפונען דרויסן פאַרן קלויסטער, ביים עק־מויער ליגן אַ פאַרחלשטן, צוזאָגנדיק אים נאָכאַמאָל, אַז באַלד ווי ער וועט זיך פילן אַ ביסל בכּוח, וועט ער אָפּגעפירט ווערן צו זיך אַהיים, איז דער פעטער ערשט געקומען אַ ביסל צו זיך, דערמאָנט זיך, וואָס מיט אים איז געשען און געענט־פערט, אַז ער שפירט זיך שוין בעסער.

די מומע האָט געמוזט אין מיטן דערציילן איבעררייסן; פון צווייטן חדר האָט זיך געהערט דעם פעטערס שוואַך, קרענק־לעך קול, ווי ער רופט זי.

מיך האָט זי געלאָזט שטיין, איז אַריינגעלאָפן צום קראַנקן.

מיך האָט עס, ווי מיטגעצויגן עפּעס דאָרט אַריין, באַלד איר פון הינטן.

איך בין בייגעריק געווען צו הערן דעם סוף פונם זעל־טענעם צופאַל.

נישט קאָנענדיק זיך דערוואַרטן, בין איך אויף די שפּיצן זאַכט צו צו דער טיר, אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ אין חדר, וווּ דער קראַנקער איז געלעגן.

די מומע, דערזעענדיק מיך, האָט אַ זאָג געטאָן צום קראַנקן, אָנווייזנדיק אויף מיר מיטן פינגער:

— דאָ האָסטו אים, זאָג עס אים אַליין.

איך האָב מיך דערנענטערט צום קראַנקנס בעט.

מיטן פינגער אָנווייזנדיק, האָט דער קראַנקער פעטער מיר געגעבן אַ צייכן, ווי מיך אַהינצושטעלן, וואָס איך האָב תיכּף געפאָלגט און ער האָט זיך צו מיר אָנגערופן:

— זעסט, דאָס האָבן געמיינט אונדזערע חכמים, אַז חסידי אומות עולם האָבן אַ חלק לעולם־הבא...

איך האָב פאַרשטאַנען, אַז די ווערטער האָבן אַ שייכות מיטן פאָרפאַל, מיט דעם, וואָס די מומע האָט מיר אָקאָרשט דערציילט אין דער קיך. א פּנים, אַז דער קראַנקער האָט זיך צו אַלעם צוגעהערט פון אָנהייב אָן, מחמת די טיר איז געווען אָפן, אבי נישט צו שטערן דעם קראַנקן מיטן פאַרמאַכן זי. און זיין דערקלערן איצט איז ווי א המשך צו יענער דערציילונג. כּדי אָבער צו דערגענצן דעם גאַנצן אינהאַלט, האָט דער קראַנקער מיט אָנשטרענגונג נאָך צוגעגעבן מיט א קוים הערבאר קול:

— אַן אמת זאָג איך דיר, אַז קומענדיק צו זיך אין יענעם ליכטיק, זויבערן חדר, נאָך מיין חלשות, אַרומקוקנדיק זיך און אַלץ באַטראַכט דאָרט מיט אייגענע אויגן, האָב איך באמת געמיינט, אַז שוין, שוין — — — איך געפין מיך שוין אויפן עולם־האמת, אויפן... עולם־הדמיון.

יאָ, וואָס אַן אמת, אַזאַ רחמנות־געפיל, אַזאַ זאָרגפעלטיקע באַהאַנדלונג, האָב איך תּמיד געמיינט קאָן נאָר זיין און איינשטיין ביי א יוד. אַחוצדעם אַלעם, זיין שיין יודיש רעדן... איך זאָג דיר...

דעם קראַנקנס פּנים איז געוואָרן, ווי מיט אַ כמאַרע איבערגעצויגן, פאַרטראַכט... ער האָט אוועקגעדרייט דעם קאָפּ צו דער וואַנט, מיט צער געשאָקלט דעם שוואכן, גראָען קאָפּ און ווי צו זיך אַליין גערעדט:

— און גזר פלוצים דערזע איך א צלם אויף זיין האַרץ...

שטיל איז ער אַזוי געלעגן מיט פאַרמאַכטע אויגן, שטיל גאַנץ שטיל געטאָטעמט, אפשר איז אים געקומען אויף דער מחשבה דאָס אייגענע, וואָס מיר... אונדזערע ביידע מוחות

האָבן זיך אין דער זעלבער צייט באַשעפטיקט מיט איין און דעם זעלביקן געדאַנק... אפשר.

מיד און שוואַך איז ער איינגעשלאָפן.

די מומע האָט מיר צוגעוונקען און מיר זענען ביידע אַריין אין קיך.

— וואָס זאָגסטו איצט צו מיין אומגליק, האַ?

און נאָכדעם ווי זי האָט שטיל, פּאַמעלעך צוגעמאַכט די טיר פון קראַנקנס צימער, האָט זי זיך געווענדט צו מיר און מיך איבערגעפרעגט:

— וואָס? אַ טרויעריק אומגליק, אַ ביז באַטרעפעניש האַ?

און אירע קלוגע, פייכטע אויגן, אַנגעשטעלט אויף מיר, האָבן ווי געזוכט צו זען, וואָס פאַר אַ מיינע איך מאַך צו דעם גאַנצן ענין.

אָנשטאָט אַן ענטפער האָב איך געצויגן די אַקסלען, ווי איינער זאָגט, וואָס ווייס איך דאָ צו זאָגן, און געבעטן זי צו דערציילן מיר ווייטער.

זענען אָבער גראָד אַריינגעקומען צוויי בעלי־בתים מבקר־חולה זיין דעם פעטער, דער געלער זרח, אַ יוד אַ ווילער, אַ געוועזענער משורר ביי אַ חזן, וועלכער פאַרט נאָך היינט אין קליינע דייטשע שטעטלעך נאָענט נעבן גרענעץ אָננעמען אַ דאַווענען אויף ימים־נוראים. דער צווייטער — דוד זיסעס, אַ פשוטער יוד, אַ קרעמער.

די מומע האָט זיי געבעטן שטיל אַריינגיין, נישט רעדן מיטן חולה, ווייל דער דאָקטאָר, האָט אַזוי אָנגעזאָגט, מחמת די שוואַכקייט פון קראַנקן.

דער קראַנקער האָט ביי זייער אַריינקומען געעפנט זיינע אויגן, געוויזן זיי, אַז זיי זאָלן זיך זעצן און אליין צוריק פאַרמאַכט די אויגן און, דעם קאָפּ אָפּגעקערט צו דער וואַנט.

שווייגנדיק איז מען זאַלבדריט זיצן געבליבן.

דער געלער זרח האָט אויס לאַנגווייליקייט גענומען אַ ספר פון קראַנקנס בעט אַראָפּ, געמישט עס, געבלעטערט אַזוי לאַנג ביז ער איז צוגעקומען צו עפּעס אַ פאַרקנייטשט בלע־

טעל, דארט האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און גענומען לייענען. אויף זיינע ליפּן האט זיך פארצויגן א לייכטער שמייכל, די ווינקלען פון זיינע אויגן האָבן ווי היימלעך געלאכט, מיר א ממזרישן ווונק געגעבן מיטן אייגל, מיטן פינגער מיר אנגעוויזן דאס ארט אין ספרל און מיר עס דערלאנגט צום לייענען.

דאָרטן האט זיך געהאַנדלט טאקע מכּוח דעם ענין, וועגן נישט זעען דעם אייגענעם שאָטן הושענא-רבה ביינאַכט, א מיסטישע דערקלערונג, פאַרבראָקט מיט רמזים און סודות.

מיר האָבן זיך איבערגעוואָרפן מיט אינדזערע בליקן, אַז מיר פאַרשטייען זיך...

פון געלן זרחס פּנים האָב איך אָרַפּגעלייענט, אַז די סיבה פון פעטערס קראַנקהייט איז אין שטאָט נישט מער קיין סוד.

געזעסן זענען זיי, דער געלער זרח און דוד זיסעס, נישט לאנג, ווייל רעדן מיטן קראנקן האָט מען נישט געטאָרט און סתם אזוי זיצן און נישט ארויסרעדן קיין וואָרט איז אודאי נישט ניחא. האבן זיי אים געווונטשן אַ „גוטע בעסערונג" און זענען אַרויס פון שטוב.

זייענדיק שוין אין קוך, האָט דער געלער זרח אפּנים געוואָלט דער מומען זאָגן עטלעכע באַרויקונגס ווערטער.

— גלייבט מיר — האָט ער זיך צו איר געווענדט מיט אַן איראָניש געלעכטערל אויף די ליפּן — גלייבט מיר, אַז די גאנצע מעשה מיטן שאָטן איז א חווק. נישט געזעען דעם אייגענעם שאטן, שייך צו זאָגן נישט געזעען?... ס'טרעפט זייער אָפט, אַז די לבנה שטייט גראָד הויך איבער אונדזערע קעפּ, פאלט דער שאָטן אויף הינטער די פיס און פארלירט זיך טייל-מאָל אינגאַנצן. זאָרגט נישט — האָט ער צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ באוועגט מיט דער האנט אין דער מומעס זייט און זי געטרייסט ביים אַוועקגיין, — זאָרגט נישט, גאָט וועט העלפן, אייער אַלטער וועט געזונט ווערן.

— הלואי! פון אייער מויל אין גאָטס אויערן, הימלישער פאָטער! — האט די מומע פארגלאָצט די אויגן אַקעגן הימל,

געצנטפערט — ליידער אָבער זע איך, אז פון טאָג צו טאָג, פון שעה צו שעה ווערט אַלץ ערגער; דאָס געשעעניש ביים קלויסטער האָט נאָר פארטאָפּלט דאָס אומגליק.

— ווייסט — האָט זיך די מומע געווענדט צו מיר — אַז פון קלויסטער ביז אַהערצו האָט אים, דעם פעטער, אָפּגעפירט דאָס הייקערל, וואָס האָט אים באַדינט די גאַנצע צייט דאָרט אין קלויסטער.

זייט דעמאָלט, הער איך אים, דעם פעטער, יעדע נאַכט, ווי ער וואָלט רעדן אליין צו זיך, אויב ער שלאָפט, אָדער איז וואַך ווייס איך נישט. זיינע ווערטער זענען אומגעפער אַזעלכע:

— אַ צדיק פון אַ גוי!... ניין... דאָס איז נישט קיין גלח...

די פאַריקע נאַכט, איך שלאָף דאָך נישט, גיי שלאָף ביי אַזעלכע צרות, מ׳שטיינס געזאָגט, הער איך, ווי ער רעדט גאַנץ שטיל, ווי פון שלאָף:

— לעב איך נאָך? אָדער שוין... איך וויל נישט איבער מיין מויל אַרויסברענגען — נישטאָ קיין שאָטן, איז אויס לעבן. צוויי נשמות האָבנס מיר אָנגעזאָגט: פארלוירן.

אַ חורבן, אַן אומגליק איז אויף מיר געקומען צוציהערן אַזעלכע ווערטער. טויטאַנגסטן טרעטן אויף מיר ארויס דאָס צוהערנדיק — און מיט טרערן אין די אויגן האָט זי ווייטער גערעדט:

— מיין אומגליק, מענטשן, איז זייער גרויס, ער שטאַרבט מיר אָפּ שעהנווייז. עכן, עסט ער לחלוטין גאָרנישט. דאָס ביסל טיי מכלומרשט זאָל אים דערהאַלטן?

דער קראַנקער האָט זי געצופן. די מומע האָט אייליק זיך אויסגעווישט די אויגן און אריין צום פעטער. מיר דריי זענען אַרויס אויפן גאַס.

איך האָב מיינע צוויי באַגלייטער דערציילט וועגן די צוויי געשטאַלטן ביים קלויסטער, וואָס האָבן זיך באַוויזן דעם פעטער אינם פאַטאַלן אָוונט.

— איר ווייסט וואָס איך וועל אייך זאָגן? — רופט זיך אָן דער געלער זרח צו מיר — אייער פעטער, זאָל כאריך-

ימים זיין, איז א קרוב לשבעים, ווי איר זעט. לייגנט ער זיך אָן מיט אזעלכע זאכן, וואָס מאכן אויף אזא אלטיטשקן אַ גייסטיקן איינדרוק. כ'קאָן שווערן, אַז איינם טאָג פון פאָרפאָל האָט ער גראָד אין דעם ספרל דאָרט געבּישטערט בנוגע דעם ענין הושענה-רבה. לויטן דאָרט אָנגעקנייטשטן בלעטל איז צו זעען, אַז גראד האט ער געפונען אין ספרל דאָרט וועגן נישט געפונען דעם אייגענעם שאָטן, דאן איז שוין צוגעקומען אין זיין פארשטעלונג, וואָס איז שוין יעדנפאלס קרענקלעך און שוואַך, ווי ער דערזעט נישט זיין אייגענעם שאָטן, פאַרטומלעני-דיק פאר פחד האט אים שוין די פארשטעלונג געמאָלט צוויי נשמות אין געשטאלט פון ווייבער, אן עולם-הדמיון און ווייסט גאָט וואס נאָך אלץ.

— ס'טייטש? — רופט זיך אָפּ דוד זיסעס — ר' משה זעליקן עליו-השלום, האט איר דאָך מסתמא אויך געקענט, גע-וועזן אַ יוד א למדן, א ירא-שמים, דאָס זעט מען דאָך היינט נישט, הא? ער אליין, דערציילן מענטשן, האָט פערזענלעך געזעען אַ מאָל די צוויי פארוואָגלטע נשמות, אין געשטאלט פון צוויי ווייבער, און איך אליין קאָן אייך דערציילן, וואָס איך האָב געהערט זייענדיק נאָך אַ יונגל, אַז מענטשן האָבן מיט אייגענע אויגן געזעען, ארום צוועלף בייננאכט, ווי צוויי ווייבער האבן זיך געבאדן אינם טייכל הינטערן קלויסטער, און אין א פאר מינוט שפעטער זענען זיי פארשוווּנדן. דערציילט האָט מען אין שטאָט, אַז נישט היינט געדאכט איז דעמאָלט רחמנא-לצלן דער טיפוס אריבער...

ביים לעצטן וואָרט האָט דער דערציילער אַרויסגעלאָזט שפייעכץ אויף די ליפן און מיט די פינגער עס אָפּגעקוועטשט פון מויל און אָפּגעוואָרפן.

— גראָד זענען דעמאָלט לא-עלינו צוויי יונגע ווייבלעך געשטאָרבן אין קימפעט. קומען זיי איצט דארטן צום טייכל נע-מען זייער טבילה. די אלטע רביצין, עליה-השלום האָט אפילו געקענט ביידע ווייבלעך ביים לעבן.

דער אלטער זרח האָט אים צוגעוואָרפן אַ שפּאָטישן

בליק, און צו מיר זייטיק אַ פּינטל געטון מיט זיין ממזריש אייגעלע און מיר זענען אויסאַנאַנדער געגאַנגען.

פון יענער צייט אָן, בין איך געקומען צום קראַנקן פעטער אָפטער מבקר־חולה זיין. יעדעס מאָל האָב איך געטראָפן זיין מצב ערגער, וואָס אמאָל מיט אַ שלעכטערן אויסזען. אָפּגע־מאָגערט איז ער געוואָרן ביז כמעט א סקעלעט, געהאַלטן כסדר נאָר אין איין שלאָפן; ווייניק גערעדט און צולעצט קיינעם נישט דערקענט מער.

אין לעצטן טאָג חניכה איז ער געשטאָרבן.

געהאט האט ער גאָר א גרויסע לויה. דער רב האָט אים מספּיד געווען און מענטשן האָבן אים נאָכגעזאָגט שבחים.

דער נוסח וועגן יענעם געשעעניש אין הושענא־רבה ביינאַכט, איז דורך יעדן אנדערש נאָכדערציילט געוואָרן, צוגעבנדיק פאַרשידענע הוספות און א סך פּרושים.

צוריקגייענדיק פון בית־החיים, האָט דער געלער זרח מיט מיר גענומען איבערשמועסן נאָך אמאָל דעם גאַנצן ענין.

— איר ווייסט, וואָס מיר איז איינגעפאלן? — זאָגט צו מיר דער געלער — איר ווייסט, נאכדעם, ווי איר האָט מיר דערציילט דעמאָלט די מעשה מיט די צוויי ווייבער ביים קלויסטער, וואָס איז אויך עווען די סיבה פון דעם פאַרשטאָר־בענעמס חלשון, איז נישט אנדערש, ווי דאס זענען געווען ווייבער פון „שוואַרצערס", וועלכע לאָזן זיך שמוגלען סחורות דורך דער גרענעץ. פאַרשטייט איר מיך, דורך דעם וועג אויפן פעלד, וואָס פירט הינטערן קלויסטער צו דער גרענעץ, ברענגען די פויערים־שמוגלערס פעק געשמוגלטע סחורה פאר די היגע שוואַרצערס, אָדער דורך זייערע ווייבער דאָרטן הינטערן קלוי־סטער, כדי צו וואָרענען די פויערים, אויב אין שטעטל איז פאראן „שמירה", ד. ה. אויב פּאָליציי אדער גרענעץ־זעלנער וואַרטן נישט אויף זיי. ווען יאָ מוזן די שמוגל־פויערים אויס־מיידן דעם וועג און אריינקומען אין שטאָט דורך ערגעץ אַנ־דערש און אויב די שמירה איז מסוכנדיק, פאַרשטאַרקט אויף אַלע זייטן, מוזן די שמוגלערס זיך באַהאַלטן אין די גרובער

הינטער דער שטאָט, ביז די „שמירה״ גייט אַריבער. ס׳טרעפט אפילו, אַז ווען ס׳איז גאַר שלעכט, דהיינו, ביי אַן אַבלאַווע וואַרפט מען די פעקלעך אין וואַסער אריין, אָדער סתם אין פעלד, אויף הפקר, און אליין לאָזט מען זיך לויפן, ווו דער פעפער וואַקסט, אַבי ניצול צו ווערן מיט גאַנצע ביינער...

איך קום דאָך, ווי איר ווייסט, אָפט אריין צו די שוואַר־צערס, בין זייער אָפט א גאַסט ביים שווארצן דוד, דעם גרעסטן „מויליכער״ אין שטאָט און נאָך צו אַ סך אַנדערע. דאָרט איז שוין באַקאַנט, אַז למשל אין א פינצטערע נאַכט, זענען די פויערים־שמוגלער זיכערער, הן איבער דער גרענעץ הן איבער די פעלדער, באַווייזט זיך אָבער פלוצים מיטאַמאָל די לבנה, איז ביטער, דעמאָלט ווערן זיי פון די גרענעץ־זעל־נער, אָדער דורך פאָליציי אנטדעקט, און ס׳איז נאָך אַלעם!

איצט פאַרשטייט איר שוין דאָך מן־הסתם, אַז אַפּוואַרטנ־דיק הושענא־רבה ביינאַכט די שמוגלער־פויערים, טאַקע דאָרט הינטערן קלויסטער, פון וואַנען זיי דאַרפן געוויינטלעך אָנקו־מען, האָבן די ווייבער פון די מויליכערס באַמערקט גיין אַ יודן, האָט איינע נאָך דער צווייטער געפרעגט, אויב ס׳איז שוין צוועלף, די העכסטע, שפּעטסטע צייט צום אָנקומען פון די פויע־רים. הערנדיק דעם ענטפער, אַז יאָ, און די פויערים־שמוגלער זענען נאָך אַלץ נישטאָ, איז הייסט דאָס אַ שלעכטער סימן „פאַרלוירן״ דאָס גאַנצע ביסל אָרעמע פאַרמעגן.

דער אַלטער, עליו־השלום, האָט אָנגענומען דאָס וואָרט „פאַרלוירן״, ווי א פאַרזעצונג צו זיין שאָטן־זוכעניש, אַ מין „אָנזאָג פון אויבן״, זיין שרעק האָט דערגרייכט די העכסטע מדרגה...

צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ האָב איך אים, דעם גזלן, מיין צושטימונג געגעבן, מסכים געווען מיט זיינע קלוגע השערות.

— איר ווייסט, — האָב איך צו אים געזאָגט — מיך אינטערעסירט דאָס אינעווייניקסטע פון קלויסטער, מער ווי דאָס אויסערלעכע...

צוקומענדיק צום קלויסטער-געסל נענטער, האָבן זיך א טייל פון די מלוים געלאָזט צו גיין צום ברונעם, וואָס שטייט דאָרט אין עק מארק, כדי די הענט צו וואַשן.

ביים עק פון קלויסטער, ביים שוואַרצן, גרויסן אייזערנעם טויער, זענען מיר, איך און דער געלער זרח, קווער-אויס אריבער, גראָד איז דאָרט געשטאנען א מיטליאָריקער גלח און זיך צוגעקוקט, ווי די יודן וואשן זיך די הענט ביים ברונעם.

-- ווער איז דאָס ביי אייך געשטאָרבן? — האָט ער אונדזביידע איבערגעפרעגט.

דער געלער זרח האט אים אָנגערופן דעם נאָמען.

איך האָב אָנגעקוקט דעם גלחס פרייַנטלעך פנים, זיינע שוואַרצע גוטע אויגן, זיין שטערן האָט זיך אביסל צוזאַמענגעצויגן, די ווינקעלעך פון די אויגן צו די שלעפן צו, האָבן זיך צעפאַלדעוועט אין קנייטשן, א שטייגער ווי געוואָלט זיך דערמאנען עפעס א באַקאַנטן נאָמען.

— אָן אונדזעריקער! -- האָב איך שיער מיך נישט ארויסגעכאַפּט און געקאָנט דערויף שווערן.

דער קראַנקנוועכטער

אין אַ הייסן זומערטאָג נאָכמיטאָק.

די אויסגעהויכטע פּאָרע פֿון מויל האָט געטרוקנט די ליפּן, דער אַריינגעצויגענער אָטעם האט ממש געבריט. די זון איבערן קאָפּ האט געגליט און געבראָטן, ווי אַ הייס צעגליטע שטאַרץ און געשפּריצט מיט ברענענדיקע שטראַלן וואָס האבן געצוווּנגען דעם מענטש אויפצוזוכן פאר זיך אַ באַשאָטנטן ווינקל.

איך בין אריין אין בירשענק פון מיינס אַ באַקאַנטן פריינט בישט אַזוי צוליב דעם גלאָז ביר, ווי דאָרט אין אַ זייטיק קיל שטיבל אַביסל זיך אָפּצוקילן און אָפּצורוען.

אַקעגנאיבערן טישל ווו איך האב מיך אַוועקגעזעצט, איז ביי אַ האַלב ליידיקן קופל ביר געזעסן עפּעס אַן עלטערער ייד, אַראָפּגעזונקען מיטן קאָפּ צו דער ברוסט און געדרימלט.

דער אייגנטימער פון שענק, אַ סימפּאַטישער און אינטעליגענטנער, צודערלאַנגנדיק מיר א קאַלט גלאָז ביר, האָט, באַמערקנדיק מיין פאַרגאַפן זיך אויפן דרימלענדיקן שכן, זיך צעשמייכלט:

— פון דעם יידן אָט דאָ — יחיאל דעם רויטן, ווי מען רופט אים, דעם שטאָטישן קראַנקנוועכטער — באַקאַנט אוודאי, ווער קאָן אים דען נישט? קאָנט איר הערן מעשיות אָפּדערציילן, אָן אַ שיעור, קוים איז ער נאָר ביי קוראַזש און, דאָס איז ער שטענדיק נאָך אַ ביסל ביר. אפשר מיינט איר אויסגעטראַכטע מעשיות? חלילה! צו דעם איז ער גאָרנישט מסוגל,

פאַרפאַלן דווקא, וואָס ער האט אַליין איבערגעלעבט. ווי איר קוקט אים אָן — האָט דער שענקער ה׳ ב. אַ ווייז געטון מיט דער האַנט צום שלאָפנדיקן אויפן שטול, פאַרענדיקט — ווי איר קוקט אים אָן, ציילט דאָס יידל שוין אַריבער די אַכציקער, נישט צו גלייבן, וואָס? ער זעט קוים אויס ווי אַ פופציקער, נישט אמת?

איך האָב מיין גלאָז ביר מיט אַ כיוון אוועקגעשטעלט מיט אַ שטאַרקן זעץ אויף די מאַרמאָר-פּלאַט פון טישל. פונם האָס-טיקן קלאַפּ, האָט מיין שכן זיך איבערגעוועקט, אַרומגעקוקט זיך מיך באַמערקט, אַ ״ייכטן שאָקל געגעבן מיר מיטן קאָפּ, אַלס גרוס. אָפּגעגלעט און אויסגעגלייכט זיין רויטלעכע באָרד, וואָס האָט קוים געהאַט געציילטע גרויע האָר. מיט אַ דורשטיקן צי׳ דעם האַלבן קופל ביר ליידיק געמאַכט.

— ר׳ יחיאל, טרינקט מיט מיר אַ גלעזל ביר — האָב איך מיך צו אים געווענדט — ס׳איז דאָך אַ הייסער טאָג, אַ הייסער טאָג, אַביסל אָפּקילן זיך פון דער היץ מאַכט קיינמאָל נישט אויס.

מיין שכן האָט אויפגעהויבן זיין קאָפּ, מיך באַטראַכט מיט זיינע רויטגעליאַמעוועטע אויגן, פון ווו די ווייסלען זענען געווען פאַרצויגן מיט אַ נעץ געלע און רויטע אָדערלעך, די אונטער-שטע ליפּ איז ביי אים באַכנעהאַנגען, ווי אָפּגעריסן פון מויל, פון וועלכן ס׳האבן שיטערלעך ארויסגעקוקט געל-שווארצלעכע, געגנוג שטאַרקע ציין...

— מהיכי-תיתי — האָט ער איינגעשטימט און מיך אָפּגע-כאָסטן מיט זיינע פאַרלאָפּענע אויגן. — טרינקען! אַזוי לאַנג מען טרינקט לעבט מען און ס׳דורשט וייטער. ווי איר קוקט מיך אָן, לעב איך טאַקע נאָר אין זכות פון דעם ביסל טרינקעכץ!

איר פאַרשטייט? קיין ווייב האָב איך נישט שוין אַרי-בער אַ יאָר צוואָנציק, ווי זי, עליה-השלום איז אוועק, טאָ וואָר זשע זאָל מיך אָפּהיטן? ווען נישט דאָס ביסל משקה, אָהאָ! ווער ווייסט ווו איך וואָלט שוין געווען.

ווי איר זעט מיך, בין איך נישט קיין יונגערמאַן, באַלד

אַן אכציקער. ביז הונדערט און צוואַנציק, און דאָס טאַקע צוליבן ביסל...

דאָס האט ער גערעדט מיט אַ הייזעריק טיף קול, אַביסל אונטערגעהוסט, די אויגן ביי אים האָבן זיך צערייטלט און אויפֿגעבליצט.

איך האָב מיך נעבעטער צוגעזעצט צו זיין טישל, געהייסן דערלאַנגען צוויי גלאָז ביר.

די אויגן ביי אים זענען נאָך גרעסער און הייטערער געוואָרן. איך האָב מיין גלאָז ביר גענומען אין האַנט צום צייכן מען זאָל טרינקען. מיין שכן האָט מיט קוראַזש מיר מיטגעהאַלטן, איינגעגראָבן די אויגן אינם געדיכטן ברוינלעכן שוים, מיר געזאָגט אַ הייזעריקן „לחיים" און אַ טיפֿן שלוק געטון, אַז באַלד איז דער גרויסער קופּל האַלב ליידיק געוואָרן, אָפּגעזאָגט די לאַנגע נאָכהענגענדיקע וואָנסן, וואָס האָבן געבלאַנקט אָנגעזאַפּט מיט ביר ביים טרינקען און מיט אַ סמאַטשקען אַנידערגעשטעלט דעם קופּל אויף דער מאַרמאָרענער טיש־פּלאַט:

— אַ נישקשהדיק גלעזל ביירישע — האַ?

— זאָגט מיר ר' יחיאל — נעם איך פֿאַרזיכטיק פֿאַרפֿירן אַ שמועס מיט אים — זאָגט מיר איך בעט אייך, זייט איר באמת שוין ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר אַן אַכציקער? איז אייך נישט שווער וואַך צו זיין ביי קראַנקע? און ווען שלאָפֿט איר טאַקע?

מיין טיש־שכן האָט אויסגעליידיקט דעם רעשט ביר פֿון גלאָז, אָפּגעלעקט די נאַסע וואָנסן מיטן צונג, איבערגעווישט זיי מיט די פֿינגער, אָנגעלענט זיין ברוסט אויפֿן גריף פֿון זיין סעגקעוואַטן גראָבן שטעקן, און זיינע רויטגעליאַמעוועטע אויגן האָבן פֿון דעם אַריבערגעבייגטן קאָפּ, אַרויפֿגעגלאָצט צו מיר מיט אַ פֿאַרכראַפּעטע שטים.

— יאָ, דאַכט זיך אַזוי, אַז ערב־פּסח בין איך געוואָרן — אַכציק, צוויי־און־אַכציק... אפשר גאָר נאָך ווייטער. אָבער וואָס אייגנטלעך איז די נפֿקא־מינה, האַלט איך דען ביי חתונה האָבן... איר פֿרעגט, אויב ס'איז מיר שווער צו האַלטן וואַך ביי קראַנ־

קע? יאָ שווער, נישט שווער, ס׳קומט אָן דערויף, צי ס׳איז ביים קראַנקן דארט פאַראַן אַביסל משקה, איר פאַרשטייט?... ווען איך שלאָף? ביי נאַכט קיינמאָל נישט; ס׳איז דאָ ברוך־השם יעדע נאַכט קראַנקע, און צו די גרעסטע גבירים וועמען נעמט מען, אַז נישט מיך... וועמען האָט דער גביר ר׳ גאָדיל צו פאַרדאַנקען דאָס געזונט ווערן פון זיין פרוי? נישט אפשר מיר. צוועלף נעכט כסדר ביי איר געוואַכט און זי אָפּגעהיטן מיט מעדעצינען, פונקט צו דער מינוט. אָדער דעם סקלאָדניקס בן־יחיד ווי הייסט ער דאָרט? דאַכט זיך, דימאַנט, יאָ? און... וואָס האָב איך אייך געוואָלט זאָגן? יאָ, דאָס אַלץ זעט איר, איז גאָרנישט מיט גארנישט. אָט ווי איר קוקט מיך אָן, האָב איך שוין אין מיין לעבן עפּעס אַדורכגעמאַכט, איר פאַרשטייט?... איר וועט מיר מוחל זיין, איר זייט גאַך אַ יונגערמאַנטשיק, אַ שניעק איר דאַרפט וויסן, אַז... אז... וואָס האָב איך געוואָלט זאָגן? יאָ אָט זעט איר, אַז האלטן וואך ביי קראַנקע איז סתם גארנישט; שלאָפט דער קראַנקער, איז אודאי גוט, דרימלט מען אַליין אויך אַביסל, אלא וואָס דען, ביי בר־מינגס? אָ, דאָ זעט איר, איז שוין אַ האַרבע זאַך, דאָ דאַרף מען שוין קיין אויג נישט צו מאַכן. טאָמער יאָ? איז מען אַ פאַרטיקער, אַן אָפּגעפּאָרענער. די „יעניקעס“, איר ווייסט דאָך מסתמא וועמען מען מיינט, נישט איבערן מויל צו ברענגען, הא? טאָמער טשעפּען זיי זיך אָן, איז שוין גארנישט מקנא צו זיין...

מיין פאַרטנער, האָט דא געמאַכט אַ קליינע פויזע, זיך אָפּגעווישט מיט אַ רויט נישט איבריק זויבער טאַשנטיכל פון שטערן דעם שווייס און גלייכצייטיק אויך די נאָז און די אויגן, וואָס זענען אין פאַרב ענלעך געווען צום טיכל. צוגערוקט זיין שטול נענטער צו מיינעם, און געמאַכט הכנות צו אַן ערנסטער דערציילונג.

— אָט וויל איך אייך דערציילן, פון יענער צייט, נישט היינט געדאַכט, וועט איר ערשט פאַרשטיין, וואָס אַזעלכעס עס הייסט זיין אַ קראַנקנוועכטער, אדער מתים־היטער.

ער האט גענומען אויסנעפּן די פּאָר פאַרבליבענע טראָפּן

פון ביר-גלאָז, פאַרשטייענדיק זיין כוונה, האָב איך אים געהייסן דערלאַנגען נאָך אַ קופּל ביר'יש. זיין פּנים האָט צעשיינט פון צופרידנקייט.

ר' יחיאל האָט ווייטער געטון אַ שלוק, געלאָזט שטיין אַ האַלבן קופּל ביר, און גענומען דערציילן:

— אַריבער שוין אַן ערך אַ יאָר צוואַנציק, נישט היינט געדאַכט, די כאָלערע האָט געבושעוועט אין אַ סך שטעט אין פּוילן, לכתחילה האָט זי אויסגעמיטן אונדזער שטאָט, דאַן — הערט אַ מעשה, הערט און לאַכט נישט, כ'ווייס איר פילאָזאָפן און אפּיקורסים האַלטן נישט פון אַזעלכן:

נאָענט פאַר ימים-נוראים, דעמאָלט אַרום ראש-חודש אלול אין אַ מיטנוואָכנדיקן פאַרמיטאָג, קופּקעלעך יידן זענען גראָד גע-שטאַנען אינמיטן מאַרק, בין איך פּונקט אַרויס פון דער אַפּטייק אָפּגענומען אַ רעצעפּט פאַר אַ קראַנקן. דער טאָג איז געווען אַ שיינער, די זון האָט געשיינט, קיין פּיצל ווינט איז נישט גע-ווען צו באַמערקן. מיטאַמאָל, מאַכט זיך טונקל, די זון צע-שיינט אַ ווײַלע און באַהאַלט זיך, שווער צו דערקענען. די לופט פאַרנעפּלט גרוי, אָן שום סימן פון אַ ווינטל... דאָך אָבער פּלו-צים האָט זיך עפּעס אָנגעטראָגן און צוזאַמען געטריבן אַ קאַרא-האָד פון בלעטער, צווייגלעך, שטרוי און פאַרשידענע שטיקלעך אַרומוואַלגערנדיקע פּאַפּירלעך פון אַלע זייטן, דערהויבן האָט זיך אַ קליינער רינגל-טאַנץ, וואָס איז וואַקס אַמאָל גרעסער און ברייטער פאַנאַנדער געוואַקסן, אין אָנהייב נידריק אויף דער ערד און דאַן אַלץ העכער און העכער. ס'האָט צעטאַנצט אַ שדים-חתונה...

מיט מיינע אייגענע אויגן עס געזען, ווי אינמיטן, גראָד אינמיטן פונם טאַנצנדיקן ראָד האָט זיך, אַרום אים אייגענעם קרייז געדרייט אַ פּעקל מיט האָר, זייער לאַנגע, אמתע פרויען האָר.

אַ קיצור. דאָס ראָד מיט די טרוקענע אָפּגעפאַלענע בלע-טער, צווייגלעך, שטרוי און אַלערליי פּאַפּירלעך און שמאַטעס, האָבן זיך געהויבן, געדרייט זיך אין אַ געשווינטן משו-גענעם קאַראַהאָד פון אויגן האַרט ביי דער ערד שפּיציק, און

וואס ווייטער ארויף צו אויבן-צו, אלץ ברייטער און ברייטער מיט אן אויסזען פון א גרויסן משונהדיקן ליאַק (אַ טריכטער).

איר פארשטייט? ווען דאס ראד האָט אינדערהייך דער-גרייכט אויף אַ שטאק, האט זיך אלץ מיט איינמאל, וואס האָט זיך ביז איצט צונויפגעהאלטן אינאיינעם, אַ לאָז געטון זיך, ווי דורך אַ באפעל אַהינצו צום עק הויז, וואָס שטייט דארט נאָענטביים ברוק-אפּצאָל, ביי די בוידן, דאָרט האָט דעמאָלט געוווינט ר׳ מאירל בלאַכמאן, איר האָט אים אודאי נאָך געקענט, און אַלץ מיטאַנאנדער ווי אַ טאנץ פון אַ מכשפים, האָט אין אַ ווירבל געדריי, איבעריאגנדיק איינס דאס אנדערע, זיך ווי אַנגעפּאַטשט און איבערגעיאָגט, זיך צוזאַמענגעוויקלט, ווי פאַרייניקט אין אַ געדיכטן, געדיכטן רויך, אין אַ גרויע פּארע זיך דערהויבן איבערן קאמין פון זעלביקן הויז אויפן דאך, ווי אַ ריזיקע ליכטיק-דורכ-זיכטיקע שלאַנג און, מיטאמאל זיך אַראפּגעלאזט אינם לאָך פונם קאמין, אלצמיטאַנאנדער, מיט אַזא געשווינטקייט, ווי אַ מחנה ווילדע שטיפערס, אונטערגעשטיפּט איינס פון אנדערן און פארשוווגדן...

שוין האָט די זון ווידער געשיינט ווי פריער, די לופט איז געוואָרן ריין און לויטער. די מענטשן אַרום, בעלי-הבתים וואָס האָבן מיט באוואונדערונג זיך צוגעקוקט צום גאנצן שפּעק-טאקל, האָבן זיך איצט, ווי אָנגעקוקט תמעוואט און איבערגע-פרעגט:

— וואָס זאָל דאס באדייטן?

— רבותי! — האָב איך זיי געזאגט — דאס איז אַ שלעכ-טער סימן. ס׳הייסט, דאס וואס איר האט איצט געזען, איז „אַ כישוף-ראָד״, גאט ווייסט, וואס פון דעם קאן ארויסקומען, הלוואי זאָל איך בלייבן אַ ליגנער.

דער דערציילער מיינער האט אַ פּנים באַמערקט מיין איראָ-נישן בליק מיין איינגעהאַלטענעם שמייכל און באוויזן שווער מיט זיין קאָפּ אַהין און אַהער ווי ביין צו זאָגן, מיט אַ ערנסט מוסר-קול צו מיר זיך אָנגערופן:

— לאַכט נישט, לאַכט נישט! איר קאָנט יאָ גלייבן, נישט

גליבן, מיר איז עס בנאמנות אַלצאיינס, אָבער הערט אויס ווייטער, און אייך וועט זיך שוין נישט גלוסטן מער צו לאַכן.

ער האָט אויסגעליידיקט דאָס רעשט ביר פון קופל דערקוויקנדיק זיך צעא—א—א—ט באַלעקט מיט דער צונג די וואָנסן און ווייטער דערציילט:

— איצט הערט ווייטער, אָבער גלייבט מיר, בנאמנות, אַז דאָס אַלץ וואס איך דערצייל אייך איז נישט אויסגעטראַכט. מענטשן קענען אים ברוך-השם. יחיאל קראַנקנוועכטער זאָגט נישט קיין ליגנט.

צוועלף ביינאַכט, איך בין גראָד געזעסן און געוואַרט ביי א קראַנק קינד, ביי אפרים בעקערס און אַביסל געדרימלט — צרשט —

מ׳קלאַפּט.

— ווער איז?

— עפנט, ר׳ יחיאל! דערבאַרעמט אייך! איך, דבורה, ר׳ מאירלס ווייב.

איך עפן און לאָז זי אַריין. קוים, קוים זי קאָן רעדן.

— האט גאָט אין הארצן ר׳ יחיאל — בעט זי זיך וויינענדיק — קומט, קומט שוין מיט. איך טרעט נישט אָפּ פון דאַנען אָן אייך. שוין, שוין, האט רחמנות, ר׳ יחיאל!

— וואָס איז געשען ביי אייך? — פרעג איך — איז ווער געוואָרן קראַנק, חלילה?

— מיין מאַן, געוואַלט! — ברעכט זי אויס אין א יאָמער און רייסט זיך דעם קאָפּ.

— זאָגט, וואָס איז אים? איך מוז פריער וויסן.

— ר׳ יחיאל, כ׳ווייס אסור נישט וואָס. ער לאַקסירט און ברעכט און האט קראַמף.

— אַהא — טראַכט איך מיר—די מעשה איז פאַרטיק...

וואָס זאָל איך אייך לאַנג ברייען, ס׳האָט זיך אָנגעהויבן מיט ר׳ מאירלען, דערויף זייבע צוויי טעכטער, רחמנא-לצלן. און נישט היינט געדאַכט, איז עס אַוועק איבער דער גאַנצער שטאָט. ס׳האט קיין הויז נישט אויסגעמיטן, קיין שטוב נישט דורכגע-

לאָזט. וואָס עס האָט זיך אָפּגעטון, בּרויך איך אייך נישט דערציילן. מענטשן זענען, לא־עלינו, געגאַנגען, געשטאַנען, און געפאַלן ווי אָפּגעזוענקטע פליגן; אַ מהומה איז אָנגעקומען וואָס די אבות־אבותינו האָבּן נישט געוווּסט דערפון...

צענדליקער זענען אוועק פון דער כאָלערע פאַרכאַפּט צענדליקער יידן, אַלט ווי יינג, כאָטש גיי צערייס זיך. מ׳רופט, מ׳זוכט פון אַלע זייטן! די מקברים שטייען אָפּ, זיי זענען נישט ביכולת אַזוי פיל קברים אויסצוגראָבּן, די פּאָליציי פאַרווערט די מתים צו לאָזן אויף א מינוט אין שטאָט. אַ בהלה גאָט זאָל שומר־ומציל זיין. בּשעת מגפה פאַרלירן מענטשן די קעפּ. געלט איז בּלאָטע. שנאַפּס? פּע! ריינעם אָקאָוויט גיט מען וויפיל דו ווילסט.

אַ קיצור, חמרים האָט מען טעגלעך אַרויסגעבראַכט אויפן בית־החיים, דאָס מתים־שטיבל איז איבּערפולט. מיר איז אויסגעקומען יעדע נאַכט כמעט צו היטן אַ פּאָר טוץ בר־מיננס אינם מתים־שטיבל; מיינע קאָלעגן פון פאַך האָבּן מיך פאַרטרעטן אין שטאָט.

און אָט דאָ, הייבּט זיך אָן די עיקר־המעשה וואָס איך וויל אייך דערציילן.

ר׳ יחיאל האָט זיך אָפּגעגלעט די בּאָרד זיינע, אַ קוק געטון אויפן וואַנט־זייגער, אַ גרויסן שפּיי געטון אויפן דיל אַ זעץ געטון מיטן גראָבּן שטעקן ביים אוועקשטעלן אים און זיך אָנגעשפּאַרט אויף אים, אויפגעהויבּן די גרויסע פאַרייטלטע אויגן אויף מיר, ווי אַ שטייגער מיך אָפּצומעסטן, אויבּ איך בּין אויך צוגעגרייט אויסצוהערן מיט קאָפּ זיין ווייטערדיקע דערציילונג.

— איר הערט? — ווענדט ער זיך צו מיר, מאַכנדיק אַ קליינע פּויזע, ווי ער וואָלט וואַרטן אויף מיין הסכם, אַז איך הער. איך האָבּ אים א שאָקל געגעבּן מיטן קאָפּ אויף יאָ, — איר מעגט הערן, דאָס וועט אייך אינטערעסירן.

אַזוי זיצנדיק אַמאָל בּיינאַכט אינם מתים־שטיבל, וואַך צווישן פרישע ערשט געבראַכטע בר־מיננס, אַז פּלוצים גאָר האָבּן די „יעניקעס”, די ריכטיקע ח ב ר ה, איר ווייסט דאָך וועמען מען מיינט, גענומען אַביסל זיך פאַרטשעפּן מיט מיר, געמיינט אינ־

דערמאָנען, אַז זיי האָבן דאָ פּאַר זיך אַ פּריץ. איר פאַרשטייט? מיט מיר גאָר אָנגעהויבן; מיט מיר דעם פּינפאונצוואנציקיאָריקן ניקאָלאַיעווסקין סאָלדאַט, איר פאַרשטייט אַ שטייגער וואָס דאָס הייסט? —

מיינער האָט זיך אַ שטעל אויף געגעבן אַ צי געטון דאָס היטל אָן אַ זייט, צום אויער צו אַראָפּ, מעשה ווילער־יונג, אויסגעשטייפט זיך ווי אַ יונגער זעלנער, מיט דער ברוסט פאָרויס.

— ס׳מירנאָ! — האָט ער זיך קאָמאַנדעוועט, זיך אויסגעצויגן גלייך ווי אַ דראָנג און דאָס פּנים פאַרכמורעט בשעת־מעשה מיט ערנסט און חשיבות ווי ער האָט אָקאָרשט פאַר זיך זיין קאָמאַנדיר. — פאָנימייעטע? — רעדט ער מעשה־רוס — מיט יחיאלן אָנהייבן! פערציק יאָר שוין ווי אַ סאָלדאַט אויף מיין איצטיקן פּאָסטן, איר פאַרשטייט וואָס דאָס הייסט אַזעלכעס פערציק יאָר זיין קראַנקנוועכטער? נישט מיך — ביי די ווערטער האָט ער זיך מיט דער פויסט אַ זעץ געטון אין ברוסט־קאַסטן — נישט מיט יחיאלן וועלן די שדים, די כּת־דלי אָפּשרעקן, אָ, ניין, — האָט ער מיטן פינגער געשאָקלט אינדערברייט — זיי האָבן פון מיר באַקומען דאָס זייעריקע און — היידאַ! נישטאָ זיי לעולם־ועד...

ער האָט זיך פאַמעלעך צוריקגעזעצט אויפן שטול און מיט מער ערנסט גענומען ווייטער דערציילן.

— יאָ, ווו האַלט איך? הם — — — דעמאָלט נישט היינט געדאַכט, זיץ איך מיר אַזוי אין מתים־שטיבל און היט עטלעכע טויט פריש געשטאָרבענע, צווישן זיי איינעם אַ ישיבה־בחור, אַ ווילנער, און עפּעס אַ כּלה־מיידל אַ וויכאָוואַנקע געוועזן ביי ר׳ זלמן טרייביטשער. ס׳איז שוין געווען נאָך האַלבע נאַכט, ווי מיר דוכט זיך האָב איך אַביסל אונטערגעדרעמלט. שיקט זיך צו זאָגן אַז גאַנצע טעג ווי נעכט מאַכט מען נישט צו קיין אויג, זאָל מען נישט צומאָל אויף אַ מינוטקעלע איינדרימלען? פּלוצים, אָהאָ! דוכט זיך מיר אין שלאָף, אַז עס רודערט זיך עפּעס. איך רייב מיר אויס די אויגן, דריי מיך אויס ביים שיין פון לעמפּעלע באַמערק איך, ווי ס׳וואָלט זיך דאָרט צווישן די מתים גערירט

עפּעס. איך קוק זיך גוט צו, יאָ אויף אַן אמת, דעם ישיבה־בחורס האַנט הייבט זיך אויף און לאָזט זיך אַראָפּ ווידער.

אַזוי גאָר — טראַכט איך מיר — ח ב ר ה וויל טרייבן מיט מיר קאַטאָוועס?

איך גיי צו צום בחור און בעט אים מחילה — דערהייבט זיך ביי אים די קני. איך האָב גלייך פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז אַ שפּיצל פון א שד. אַ „יענעק" ער מיינט מיך אָפּצושרעקן, נישט לאַנג געטראַכט נעם איך אים ווייזן ווער יחיאל דער רויטער איז...

איך האָב דעם בחור נאָכאַמאָל מחילה געבעטן. און צו אים אַזוי געזאָגט:

— באם דאָס קאַטאָוועס טרייבן הערט נישט אויף, טאָ זאָל ער מיר מוחל זיין איך מיין נישט אים נאָר דעם שד, דעם „נישטגוטן" איך וועל אים מיט כּוח אַוועקטרייבן.

וואָס מיינט איר איז געוואָרן? וואָס בין איך א שמעלקע? נישט געגעסן עפּעס קאַזיאָנע ברויט? נישט געטראָגן עפּעס קיין ניקאָלאַיעווסקי שינעל? אוי ניקאָלאַי, ניקאָלאַי! אַ שאָד דו לעבסט נישט, איך וואָלט נאָך איצט, ווי איר זעט מיך א יוד, גענומען אַ ביקס אין האַנט און געגאַנגען מלחמה האַלטן פאַר אים, געווען שוין אַמאָל אַ צאַר, האָ, האָ! באַלשע ניע בודיעט. — מיין דער־ציילער האָט ביי די לעצטע ווערטער צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ אינ־דערברייט — יאָ, יאָ, אַ שאָד באמת...

נאָר לאָמיר לאָזן ניקאָלאַיען, לאָמיר אייך בעסער דער־ציילן — קערט ער זיך אַליין צוריק צו זיין ספור־המעשה ווי אַן אָפּגעפּרישטער נאָך אַ מידקייט.

— איר זעט דאָ אָט דעם סענקעוואַטן שטעקן? — האָט ער מיט זיין רעכטער האַנט אויפגעהויבן פאַר מיינע אויגן דעם דיקן שטעקן זיינעם אויף וועלכן ער האָט זיך אָנגעלענט ביים רעדן— איר זעט אָט די כּלי? — שאָקלט ער דעם שטעקן מיר פאַרן פּנים, בשעת די אויגן זיינע שפּריצן מיט כּעס. ווי עמיצן צו שלאָגן און טריומפירט, — מיט אָט דער כּלי ווי איר זעט האָב איך אים דעם שד פאַרטריבן...

און שוין? — איר מיינט, אַז שוין פּטור און גאָרנישט? — כּעסט זיך ר' יחיאל, אַזש זיין פּנים דאָס צעפּלאַמטע פאַרייטלט זיך נאָכמער — ניין, חברה פּרווט נאָכאַמאָל און ווידעראַמאָל. איך זעץ מיך אַנידער אָפּרוען פון מיין שטיקל אַרבעט. איך גיב אַ נעם פון פלעשל, וואָס איך פיר שטענדיק מיט זיך — ער טאַפּט דערביי אָן אין ראָק-טאַש און קלאַפּט מיט די פינגער אויפן אַרויסשטעקנדיקן שטיקל קאָרק, דאָרטן, מיט אַ ווייכער צערטלעכקייט, ווי אויף אַ קינדער-קעפּל בעת מען דערציילט פון אים אַ נחתדיקע זאַך — אַ פּאָר שלוק געגעבן, כּדי זיך צו שטאַרקן נישט צוצולאָזן צו זיך קיין פּחד.

האַלאָ! חברה שדים באַווייזן ווידער זייערע קונצשטיק. וואָס איז ווייטער? אויפן צווייטן טיש ליגט דאָס אַהערגעבראַכטע כּלה-מיידל פון פאַרנאַכט, געשטאָרבן פון כאָלערע. חברה שדים דרייען איר דעם קאָפּ. אַהין, אַהער, אַרויף, אַראָפּ. איך קוק מיך צו, באַטראַכט דעם ספּעקטאַקל, זי דרייט נאָך אַלץ מיטן קאָפּ. דאָס הייסט חברה שרעקן מיך מיט איר קאָפּ-שאָקלען. אוי-וואַ! זיי מיינען אַז יחיאל וועט נעמען די פיס איבער די פּלייצעס און מאַכן פּליטה. וואָס זיי זענען טאַקע אויסן, כּדי אָנצופירן דעם שדים-טאַנץ מיט די מתים...

מנאַ!—זאָג איך מיר, איך מאַך מיר קוראַזש: צייט זיי צו ווייזן ווער איך בין! שטעל מיך האַסטיק אויף—ווייזט ער מיר זיין בריהשקייט — גיי צו צום טויטן מיידל, בעט זי מחילה, שאָקלט זי אָבער מיטן קאָפּ נאָכאַמאָל.

— איך בעט דיך כּלה-מיידל — זאָג איך שוין מיט כּעס— מיך וועט קיינער נישט אָפּשרעקן, און אַ סוף זאָל עס נעמען!

איך זע שוין אָבער, אַז די יעניקעס ווילן נישט אָפּטרעטן און נעמען באַוועגן גאָר מיטן גאַנצן טויטן גוף, זאָג איך ווייטער:

— זיי מיר מוחל, נישט דיר מיין איך, נאָר די יעניקעס.

איר הערט!?—שרייט זיך דער אַלטער פאַנאַנדער שוין מיט זיין הייזעריק'ן פאַרדעמפּטן קול.

דאָסמאָל האָט מיין שטעקן די חברה פאַריאָגט, אָבער שוין אײַנגאַנצן. מיט אַ קרעכצן וואָס מיינע אייגענע אויערן האָבן פאַר-

נומען, גאָרנישט ענלעך צו אַ מענטשלעכן קול האָבן זיי זיך אָפּ־געטראָגן.

געוועזן שוין נאָך צוועלף, מער קיין שליטה האָבן זיי נישט נאָך דער שעה. איר פאַרשטייט?

איר מיינט אפשר, אַז איך האָב שוין די גאַנצע נאַכט אַן אויג צוגעמאַכט? אסור! הגם שוין נאָך זייער שליטה, אָבער טרעפן טרעפט אַמאָל, אַז אפילו נאָך זייער צייט טוען זיי אָפּט מעשים אשר לא יעשו. וואָס שדים נישט-גוטע קאָנען? פרעגט גאָר-נישט...

— זאָגט מיר ר׳ יחיאל — האָב איך אים איבערגעפרעגט — איר האָט מיט אייער שטעקן, זאָגט איר אָנגעלערנט די יעניקעס, הייסט עס, איר האָט מיטן שטעקן אייערן געשלאָגן די קערפּערס פונם בחור און מיידל, קאָן דאָך געמאָלט זיין, אַז יענע זענען געקומען צו זיך און מיט אייער שטעקן האָט איר גאָר זיי, נישט די שדים פאַרטיק געמאַכט?

דער קראַנקנוועכטער האָט אויפגעהויבן אויף מיר אַ פּאָר משוגעדיקע אויגן, מיך אָפּגעמאָסטן מיט אַ ביטול און מיט אַ איראָניש געלעכטערל ביי וועלכן זיין אונטערשטע גראָב-נאָכהענג-געוועדיקע ליפּ האָט זיך נאָכמער אָפּגעטיילט פון מויל.

— נעמט מיר נישט פאַריבל — האָט ער אַ זאָג געטון — איר זייט נאָך אַ שניעק, אַ יונגערמאַנטשיק און ווילט מיך לער-נען? — און געקלאַפּט זיך מיט דער פויסט אויפן ברוסטקאַסטן — מיך לערנען? האָ, האָ! איך בין שוין דורכגעגאַנגען אַ וועלט. דאָס איז ביי מיר נישט געווען דאָס ערשטע מאָל. אַז מ׳זאָגט טויט, לעבט מען נישט מער, איז טאַקע טויט; אַז מ׳זאָגט גע-שטאָרבן, טאָ ליג! חברה-קדישה זאָגט: טויט, איז פטור. אַז מען לייגט אַ פעדער פאַר דער נאָז איז גענוג! מכוח שדים מוזט איר ביי מיר פרעגן. אָט הערט אַ מעשה:

ר׳ יחיאל דער רויטער, האָט זיך אָפּגערוט אַביסל, גענו-מען פון מיר אַ פּאַפּיראָס, אָנגערייכערט, אַראָפּגעלאָזן דעם רויך איבער די גראָבע נאָכהענגע-דיקע ליפּ. געגלעט זיך זיין רויט-לעכע באָרד, ווי זיך צו דערמאָנען אָן עפּעס. דעם קאָפּ צ-

ראפּגעהאָנגען, גראָד ווי די גראָבע ליפּ וואָלט אים באַשווערט און נאָכשלעפּנדיק זיך נאָכגעצויגן נאָך איר. די נישט אויס־געשלאָפענע אויגן זיינע מיט אַ נעץ רויטע אָדערלעך און געלע בערגלעך האָבן זיך פאַמעלעך צו מיר אויפגעהויבן און מיר אַריינגעקוקט אין פּנים, ווי זיי וואָלטן מיך נישט געזען.

— צו יענער צייט טאַקע — האָט ער אָנגעהויבן ווייטער דערציילן מיט אַ שטילערן און ערנסטערן טאָן — ווען די כאַ־לערע נישט היינט געדאַכט האָט אָנגעמאַכט אַזאַ חורבן, אַז ס׳איז פּשוט נישט געווען קיין צייט און קיין הענט גענוג, מתעסק צו זיין זיך מיט אַלע געשטאָרבענע. געווען שוין דעמאָלט אַביסל אַ פּרנסה־צייט פאַר אונדז, לא עליכם, איך בין מיך אַזוי מתעסק אין טהרה־שטיבל אויפן בית־החיים. פּלוצים קומט אַרויסצולויפן צו מיר מיינס אַ קליין מיידעלע:

— טאַטעשי — זאָגט זי — קום נאָר געשווינט אַהיים, אַ פּריצטע וואַרט אויף דיר, איך האָב זי אַליין געלאָזט און גע־לאָפן נאָך דיר.

— גיי — שטויס איך זי אָפּ פון מיר — גיי אַהיים גע־שווינט און דריי מיר קיין ספּאָדעק נישט. איצט איז נישטאָ קיין צייט צו פּריצטעס!

מיין קליינע שטייט און קראַצט זיך אין קאָפּ, נישט וויסנ־דיק וואָס צו מאַכן.

אינדעם קומט אַריין צו מיר פון דרויסן דער הויקער, פון אַלטן קלויסטער דער משרת, אַזש אַהער אויפן בית־החיים מיך אויפגעזוכט.

— קומט יחיאל — זאָגט ער מיט אַ קורצן אָטעם, קום וואָס ער רעדט — קומט געשווינטער, פּאַניע יחיאל, אַ שטיקל אַרבעט פאַר אייך מיט אַ שיין פּאַרדינסטל.

— איר, וואָס האָט איר צו מיר? — פרעג איך אים — איר זעט דאָך, איך בין דאָ באַשעפטיקט?

— פּאַני יחיאל — רעדט דאָס הייקערל דענערווירט — צו אונדז איז געקומען אַ יידישע פרוי צו אירס אַ טאָכטער, קראַנק געוואָרן און האַלט ביים שטאַרבן. געשווינט איך בעט

איך. זי די קראַנקע, ווינטשט, אַז איר זאָלט אַהינקומען. קומט קומט — נעמט מיך דער הויקער פאַרן אָרבל, איך זאָל מיט אים מיטגיין.

איך האָב מיך, פאַרשטייט זיך, גוט אָפּגעפּיזערט אויף אים און געוואָלט אים מכבד זיין אין הו קער אַריין, ווי ער איז ווערט...

אָבער מיין קליינע רופט זיך צו מיר אָפּ:

— טאַטעשי, אַט דער דאָ איז דאָך געקומען מיט די פּריצטע.

בקיצור, איך האָב מיין מלאכה־דאָ אויפן בית־החיים אי־בערגעגעבן מיין פריינט ר׳ רפאלן, אויך אַ קראַנקנוועכטער, און בין מיטגעגאַנגען מיטן הייקערל. דאָך עפּעס אַ יידיש־קינד, האַלט ביים שטאַרבן! נישט קיין קלייניקייט...

דורכן טירל וואָס פירט אַריין צום קלויסטער־גאָרטן, צום פעלד־צו, האָט מיך דאָס הייקערל אַריינגעפירט און געלאָזט מיך דאָרט אַ ווײַלע שטיין. אַליין איז ער אַריין אינם קליינעם ווייסן הייזל וואָס די פענצטער גייען אַרויס אין גאָרטן. און באַלד איז צו מיר אַרויסגעקומען אַ „שוועסטער" און מיך אַריינגערופן.

שטיל האָט זיך פון קאָרידאָר געעפנט אַ טיר דורך וו איך בין אַריין אין אַ ציכטיק ווייס געמאָלט צימערל, פול מיט בלו־מענטעפּ מיט טייערע שמעקעדיקע בלומען, אַ פאָרטישל און אַ שרייבטיש.

— איך גיב אייך איבער, פאַני יחיאל, אַ יידישע פרוי וועל־כע האַלט ביים שטאַרבן. זי איז געקומען צו גאַסט צו אַ באַ־קאַנטער און דאָ קראַנק געוואָרן. פאַר אייער מי באַקומט איר באַצאָלט, נאָר זעט, מאַכט אַלץ ווי געהעריק לויט אייער פאַר־שריפט... — האָט זיך די „שוועסטער" צו מיר אָפּגערופן, מיר געמאַכט מיטן קאָפּ אַ צייכן מיטצוגיין מיט איר.

דורך אַ לאַנגן געדרייטן קאָרידאָר, האָט זי מיך פאַר־בייגעפירט, זי פאָרויס, שטיל. קוים מען האָט פאַרנומען אירע טריט. דאַן קווער־אויס, ווידער אַ קאָרידאָר, אַ טרעפּל

אַרויף. אַ טרעפּל אַראָפּ. און זייטיק אַזוי דורך אַ שמאָלן קאָרידאָר, האָט זי מיך צוגערופן צו אַ טיר, מיר אָנגעוויזן אַרייַנצוגיין דאָרטן, אַליין איז זי געבליבן דרויסן.

אינעם האַלב־טונקעלן צימער, איז געשטאַנען אַן אייַזערן בעטל מיט אַ קאַנאַפּע. עטלעכע שטולן מיט אַ טישל ביים וואַנט אויפן בעטל מיט ריין־ווייסע קישנס און קאָלדרע איז געלעגן אַן עלטערע קראַנקע פרוי, ביי וועלכע ס'איז געשטאַנען אַ יונגע „שוועסטער" מיט פאַרוויינטע אויגן.

דערזעענדיק מיך, האָט זי מיך אָוועקגערופן צום פענצטער ווייט פון בעטל וווּ די קראַנקע איז געלעגן, און מיר שטיל אייַנגערוימט:

— איך בעט אייך, מיט דער קראַנקער, אָט דאָ זיך באַגיין לויט אייער געזעץ. ווי דער דאָקטאָר זאָגט, זענען אירע שעהן געציילטע אויף איבער נאַכט מוזט איר דאָ בלייבן, פאַר אַלעם קויגט איר באַצאָלט.

זי האָט מיר אָנגעוויזן אויף די פלעשעלעך מעדעצינען, וואָס און ווען צו געבן דער קראַנקער און טרויעריק ווייטער גערעדט:

— ווען איך וועל אייך נייטיק זיין, טאָ דריקט דאָ אָט אויף דער וואַנט אויפן קנעפּל, קום איך באַלד אַריין. זאָל איך אייך באַזאָרגן אפשר עפּעס עסן?

איך האָב געבעטן אַביסל שנאַפּס און עס טאַקע באַלד באַקומען אַרייַנגעשיקט אַ פולע פלאַש מיט אַזאַ מין קימל געמישט, דאָס איז שוין געוועזן אייַנמאָל אַ משקה!

דער אַלטיטשקער האָט זיך אַזש באַלעקט, דערמאַנענדיק זיך אָן יענער משקה.

— אַ פּאָר מינוט נאָך מיין אַרייַנקומען — ציט ער ווייטער—האָט די קראַנקע קוים געעפנט אירע בלוט־בלויע אויגן, פון וווּ עס האָט אַרויסגעקוקט אַ גרויסער צער... זי איז נאָך נישט געווען אַזוי אַלט, קוים אפשר אַ זעכציקערן, אָבער אַזוי אויסגעצערט און אויסגעמאָגערט און גרוי ווי אַ שטיק אַלט פּאַרמעט. דערזעענדיק מיך, האָט זי אירע דאַרע אויסגעטריקנטע הענט מיר

אַקעגנגעשטרעקט, מיט אַ מין קרענקלעכע פרייד אין פּנים, ווי אַ קראַנק קינד, ווען עס דערזעט עפּעס אַ פרייליך שפּילצייג.

איך בין נעבעטער צוגעגאַנגען, אירע קאַלטע הענט האָבן מיך באַרירט און אַ פּאָר מינוט האָבן אירע דינע ציטערדיקע ליפּן זיך באַוועגן, ווי צום רעדן, אָבער קיין וואָרט נישט געקאָנט אַרויסברענגען. אַ שעה שפּעטער האָב איך איר געגעבן די אָנגעוויזענע מעדיצין צו טרינקען. זי האָט אַביסל לייכטער אָפּגעאָטעמט און שוואַך, שטיל קוים וואָס איך האָב דערהערט געזאָגט:

— אַ יוד, גאָט זיי דאַנק, וואָס כּוט מען נישט פאַר אַ קינד, וואָס מ'האָט ליב?

דאַן שוואַכער שוין:

— שלעכט — — אויסגעגאַנגען — — גאָט — — מוחל — — — זאָ — — גן — — ווידוי — — באַ—גראָ—בן — — בית-עולם ——.

אירע ליפּן האָבן זיך באַוועגן, ווי זי וואָלט מיטגעזאָגט מיט מיר די ווידוי.

איך האָב נאָך צייט געהאַט איבער איר צו זאָגן און זי האָט אָפּגעגעבן גאָט זיין פּקדון...

איך האָב אַ דרוק געטון אויפן קנאָפּ ביים וואַנט, די „שוועסטער" פון פריער איז אַריינגעקומען, דערזען אויפן בעט די טויטע און זיך צעשלוכצט הייס און שטיל אינם ווייסן טאַשנטיכל אַריין.

באַלד איז זי אַרויס און אַריינגעבראַכט אַ שוואַרץ טוך, מיט וועלכן איך האָב דעם מת צוגעדעקט און געשיקט רופן מיין שותּף רפאלן.

פאַרן געלט וואָס מיר האָבן באַקומען אויף צורך-הקבורה, האָבן מיר באַשטעלט אַלץ וואָס מען באַדאַרף און צומאָרגנס געבראַכט זי צו קבר-ישראל.

מיר האָבן זי אָפּגעהויבן, אַוועקגעשטעלט צו קאָפּנס צוויי ברענענדיקע ליכט און איך אַליין בין געבליבן אַלס שומר היטן דעם מת איבערנאַכט.

די נאַכט איז אָנגעקומען זייער אַ פינצטערע און אגב בין איך געווען א שיין ביסל מיד. שוין נישט געהאַט גע-

שלאָפן אַ שפּאָר ביסל געכט, איך האָב פאַרזוכט אַביסל פון ק׳מל־בראָנפן און זיצנדיק אַזוי ביים פענצטער, בין איך איינגעדרימלט אין אַ הארטן שלאָף. ווי לאַנג איך האָב אַזוי געדרימלט, ווייס איך אַליין נישט. אַז איך האָב די אויגן געעפנט, איז אודאי געווען צוועלף און אפשר שפּעטער... איך האָב געכאַפּט אַ קוק אויף דער ערד, — די בחורטע איז נישטאָ.

אַ ביטער עסק — טראַכט איך מיר — די באַקאַנטע מעשה ה׳יבט זיך ערשט אָן. חברה „יעניקעס"...

— הע, הע! — זאָג איך הויך — נישט געטראָפן ס׳אָרט! איך הייס דאָך עפּעס יחיאל דער רויטער.

כ׳רייב מיר אויס גוט די אויגן. גיב אַ קוק — זיי האָבן זי איבערגעטראָגן; זי ליגט אין בעט.

אַ מעשה־לצים מיר אָפּגעטון, די יעניקעס, נישט געדאַכט זאָל עס ווערן. אַרויפגעלייגט דעם טויטן אויפן בעט, איבער־געלייגט איר די הענט אויף דער ברוסט, גלייך ווי זי וואָלט געשלאָפן.

— איר מיינט אפשר — קוקט מיר אָן דער דערציילער מיט אַ שפּאָר ביסל גאווה — אַז איך האָב מיך פאַרלוירן? אָדער גאָר דערשראָקן? נישט יחיאל דער רויטער האָט פחד פאַר די חברה. אַראָפּגעזופּט אַביסל פון פלעשל מיטן קימל־בראָנפן אויף קוראַזש און אַליין זיך גענומען אַראָפּלייגן דעם מת צוריק אויף דער ערד, צוגעדעקט אים, צוריקגעשטעלט די ליכט צוקאָפּנס און פטור.

זיי אָבער, די חברה, האָבן נישט אָפּגעלאָזט.

אין אַ שעה, צוויי שפּעטער, איך עפן די אויגן — די בחורטע ליגט שוין ווידער אין בעט אינדערוועלבער פּויזע ווי פריער.

איך בין נישט פויל און לייג זי ווידער צורעכט אויף דער ערד.

ווי מיר דוכט זיך, האָט זיך דאָס איבערגעחזרט ביי נאַכט דריי מאָל, צי אפשר גאָר פיר מאָל.

— ר׳ יחיאל — פרווו איך אָפּווענדן מיין דערציילער —

אפשר האָבן דאָס שטיקל אַרבעט אָפּגעטון נישט די שדים, ווי איר מיינט, נאָר דוקא די דאָרטיקע פון קלויסטער, ווייל ביי זיי דאָרטן הייסט אַ בזיון-המת, ווען מ'לייגט אים אַוועק אויף דער ערד?

דער קראַנקנוועכטער האָט אויף מיר אָנגעשטעלט זיין בייזן בליק:

— וואָס, וואָס? — האָט ער זיך צעבייזערט — וואָס מיינט איר, אַז די גלחים ווייסן נישט און קאָנען נישט אונדזערע דינים מער פון אייך!

איך האָב מיך אַביסל צעשמייכלט איבער די לעצטע באַמערקונג פונם צעהיצטן אַלטיטשקן און דאָס האָט אים נאָכמער אַריינגעבראַכט אין עקסטאַז פון זיין דערציילונג און, מיט מער אייפער און זיכערקייט געזאָגט:

— אָט הערט בעסער דעם סוף, וועט איר מער נישט לאַכן. אַז איך זאָג אייך, בין איך מיך נישט טועה. אַז מען זאָגט אייך, אַז יעדער גלח מוז קאָנען לשון-קודש. איך האָב עס אויך נישט געגלייבט, אָבער הערט, הערט.

דער קראַנקנוועכטער האָט זיך געריבןביידע הענט, ווי נאָך אַ גוט געשעפט און מיט אַ ליכטיקער מינע ווייטער דערציילט:

— קוים איז טאָג געוואָרן, האָב איך אַלץ געשווינט באַזאָרגט, און מיט נאָך עטלעכע באַקאַנטע איבערגעטראָגן פון קלויסטער, דעם מת צו דער עגלה, וואָס האָט געוואַרט אויף יענער זייט איבערן פעלד, און אַוועק מיט איר אויפן בית-החיים ווו מ'האָט איר געטון איר רעכט און קובר געווען.

נאָך דער עגלה איז אַ חוץ אונדזערע פּאָר מענטשן קיינער נישט נאָכגעגאַנגען. די יונגע „שוועסטער" האָט אונדז באַגלייט בלויז ביז פירן טויער פון קלויסטער און מיך מיט אויסגעווייינטע אויגן געבעטן, נאָך דער קבורה זיך צו זען מיט איר. —

ווען איך בין נאָכמיטאָג געקומען אין קלויסטער אַריין האָט מיך אָנשטאָט איר אָפּגעוואַרט אַ יונגער שיינער גלח. מיר

באַצאָלט פאַר מיין טרחה, הלואי יעדן טאָג געזאָגט גע-וואָרן ביי בעסערע אומשטענדן. און באַזונדערס מיר דערלאַנג פינפאונצוואַנציק רובל, זאָגנדיק דערביי:

— דאָס געלט איז אויף אַ מצבה.

דאָס וואָרט „מצבה" האָט ער אַרויסגערעדט אויף יידיש, גראָד ווי איך און ווי איר, אגב, אַרויסגענומען אַ בלאַט פּאַפּיר פון טאַש, מיר עס איבערגעגעבן און דערביי באַמערקט אויף יידיש:

— דאָס איז דער נוסח פון דער מצבה, דער נאָמען און טאָג ווען זי איז געשטאָרבן. פונקט ווי דאָ איז אָנגעשריבן, זאָל עס זיין באַצייכנט אויף דער מצבה.

אַ כתב איז עס געווען, ווי געדרוקט, זאָג איך אייך, פּערל-דיקע אותיות.

איך האָב דעם גלח אָנגעקוקט, באַוואונדערט: אַ קול. אַ מין לשון, גאָט געטרעכטער. צי רעדט אַזוי אַ גוי? ער אָבער איז באַלד אַוועק אין זיין צימער, און איך מיטן ביסל קליינגעלט אין טאַש בין אַוועק מיין וועג — — —

— נו, וואָס זאָגט איר איצט — טריומפירט ר' יחיאל דער רויטער, און דאָס פּנים צעשיינט אים נאָכמער פאַרייטלט די רויטע אויגן מיט די אָנגעבלאָזענע געלע פּיקעלעך שמייכלען פאַנאַנדער — הא, קאָנען זיי שוין לשון-קודש? זיי קאָנען מסתמא אונדזערע דינים אויך. נו, האָבן זיי שוין דאָס שטיקל מיטן איבערטראָגן דעם מת אָפּגעטון, צו די שדים? הא?

דער קראַנקנוועכטער האָט ביי מיר געבעטן אַ פּאַפּיראָס, זיך געזעגנט און אַרויס פון שענק.

איך בין לאַנג געבליבן זיצן ביי מיין טישל, אַ סך, אַסך נאָכגעקלערט און געשוויגן...

די אָל־עאַנדערס

א פרעכטיקער מאַיאָווע-טאָג באַלד אינדערפרי. אַ זון א פרישע אַ הייטערע, ווי ערשט פון באָד, פאַרשפרייט פאַרשווענדעריש אירע מילדע, בלענדיקע גאָלדשטראַלן און, שיט זיי אויף אלע זייטן.

די בריליאַנטענע טוי-פּערעלעך דערקלערן זיך אין ליבע און לאָזן זיך פון די שטראַלן קושן און איינזייגן, אַפילו די פאַרשפּעטיקטע טוי-טראָפּעלעך, וואָס זענען געבליבן אין קילן שלאָף הינטער אַ שאָטיק בלעטל ביז אין טאָג אַריין, פאַרשווונדן אין די שטראַל-אָרעמס פון דער מאַיעסטעטישער זון.

דער הימל, איינגעהילט אין אַ העל-בלוי זיידענעם נעגליזש-מאַנטל אָן אַ פאַלד און פלעק, שיטלט אַראָפּ פון זיך אַ דערפרישונגס פּערפום, אַ ליכט-שטויב, אַזש ביז נאָענט אויף דער ערד.

איך באַגיס די בלומענטעפּלעך אויף מיין באַלקאָן, וואָס איך האַלט שטענדיק הינטער מיין השגחה. איך בין זייער אייניציקער שומר און באַאַכטער און האָב אָן זיי נאָך קיינמאָל נישט פאַרגעסן. יעדעס בלימעלע און בלעטעל פון זיי האָט פאַר מיר אַ באַזונדער אינטערעס און אַ באַזונדער צערטלעכקייט... איך פלעג זיי, היט זיי אָפּ און הער מיך צו כמעט ווי זיי וואַקסען, אַנטוויקלען זיך און שטייגן אינדערהייך.

די קנאָספּעלעך זייערע שפּיצן זיך אַרויף, רייטלען זיך און קריכן פּאַמעלעך אַרויס מיט זייערע בונט-געפאַלדעוועטע

קליידלעך אין גאָטס-וועלטל אריין. הייבן אויף זייערע קעפּע-לעך צו די זון-שטראַלן און צעעפענען די ליפּעלעך רויט ווי געקושט צו ווערן און געצערטלט. חנדלענדיק זיך מיט פּאַרפומיר-טע, אויסגעשמינקטע גלידער ווי געקעכלטע גראַציעזע מיידלעך.

פלעגן מיינע בלומען, איז פאַר מיר געווען אַן אָנגענעמע אַרבעט. געטון האָב איך עס מיט אַ באַזונדער כוונה, ווי אַ כהן זיין עבודה. מיין באַלקאָן אויפן ערשטן שטאָק אין דער הויפּטגאַס אַרויס האָט אויף זיך געצויגן די אויפמערקזאַמקייט פון די פאַרבייגייער דורך די בלומען-דעקאָראַציע.

אָפּטוענדיק מיין מלאכה ביי די בלומען האָב איך געוואָלט אַרויפגיין צו אַ שכן, וואָס וווינט מיט אַ שטאָק העכער איבער מיר. אין קאָרידאָר פאַר מיין טיר, וווּ ס׳איז נישט איבריק העל געווען, האָב איך פאַרנומען מענטשלעכע טריט און ווי עמיץ טאַפּט און זוכט אַ טיר.

— ווער איז? וועמען זוכט איר? — האָב איך אַ פרעג געטון.

— ווו וווינט דאָ דער הער ס.? — ווענדט זיך צו מיר אַן אַלטע שטים.

— איך בין עס.

— זייט אזוי גוט, קומט באַלד צו גיין אין קלויסטער אַריין, אַ מענטש וויל זיך מיט אייך זען.

— מיט מיר? אין קלויסטער? ווער אייגענטלעך?

איך האָב צוריק געעפנט די טיר, כדי צו זען ווער עס רעדט מיט מיר.

פאַר מיר איז געשטאַנען אַ קליינינקער, אַלטיטשקער ערל מיט אַ שפּאַר הייקערל פון פאָרנט און אויף דער פלייצע, און געסאָפּעט מיט אַ שווערן אָטעם, ווי אַ אַסטמאַ-קראַנקער.

— יאָ, מיט אייך וויל ז׳ך דאָרט עמיץ זען. דאָרט וועט איר שוין זען, ווער עס איז. איך האָב אייך מער נישט, וואָס צו זאָגן. איר קומט באַלד!

איך האָב מסכים געווען באַלד אַהינצוגיין, געהייסן דאָס הייקערל גיין פאָרויס. און אין עטלעכע מינוט אַרום בין איך

שוין געשטאַנען אויף דער גאַס, אַפּוואַרטנדיק ביז דאָס הייקערל וועט זיך א ביסל דערווייטערן, איך זאָל קאָנען פונדערווייטנס נאָכגיין.

געגאַנגען איז ער מיט דראָבנע, קליינע טריטלעך און פּאַמעלעך, ווי אַ קליין קינד. זיין קאָפּ, וואָס איז געזעסן אויף אַ שמאָלן, דינעם האַלדז, האָט אויסגעזען ווי אַן אַרבוז אַרויפגעשטעלט אויף אַ שטעקעלע און זיך געשאָקלט ביי אים אינם גאַנג אַהין און אַהער, ווי אָט־אָט, פאַלט עס אַראָפּ און קייקלט זיך אַריין אין ראָוו...

איך בין אים נאָכגעגאַנגען פון ווייטנס פּאַמעלעך טריט ביי טריט און זיך געזעגנט־געוויילט איבערדריסיק און קוים זיך דערוואַרט נענטער צוצוקומען צום קלויסטער־גאָרטן, צום פעלד צו, וווּ דער וועג פירט צום יודישן בית־עלמין:

עמיץ וויל מיך זען אין קלויסטער!

אין קאָפּ ביי מיר איז אַ גאַנצער לאַבאָראַטאָריום פון געדאַנקען געשאַפן געוואָרן.

איך און דער קלויסטער! ווער קען מיך דאָרט און ווען מען קען איך?

די אַלע לעגענדן, וועלכע איך האָב אין מיינע קינדעריאָרן און שפּעטער זיך אָנגעהערט, האָבן זיך איצט אין מיין מוח צוזאַמענגענומען, געשפּינען און געוועבט גאַנצע מחנות פאַנטאַסטישע בילדער.

גייענדיק אַזוי פּאַמעלעך נאָך די דראָבנע טריטלעך פון דעם הייקערל, האָב איך גענוג צייט געהאַט זיך צו פאַרטראַכטן איבערן איבעראַשנדיקן נייעס, וואָס מיך דערוואַרט באַלד. איך אַליין וועל באַלד האָבן די מעגלעכקייט אפשר איבערצולעבן א סיורפּריז, אַן אַטראַקציע צווישן די געהיימניספולע מויערן פונם אַלטן קלויסטער, מיט אייגענע אויגן זעען און איינשפּיזן מיין בליק אין דעם אייביק־סודותדיקן לאַבירינט און זיינע לעגענדאַרישע מענטשן דאָרט...

געפּיקט האָט אָבער ביי מיר אינם מוח דאָס ספקותדיקע

רעטעניש: ווער קאָן מיך דאָרט רופן? וועמען קאָן איך דאָרט בייטיק זיין?

איך בין שטיין געבליבן פאַר אַן אייזערנעם באַגיטערטן צוים אַרום קלויסטער־גאָרטן, ווו דאָס הייקערל האָט געוואַרט אויף מיר.

ער האָט אייפגעשלאָסן אַ טיר פון אייזערנע קראַטן, מיך אַריינגעלאָזן אין גאָרטן, די טיר היטער מיר פאַרשלאָסן, און אַליין אַוועק אינם ווייסן הייזל אַקעגן, גאָענט ביים אַריינגאַנג.

פוןביידע זייטן זענען געדיכט ביינאַנדער געשטאַנען צוויי רייען אָלעאַנדערס איינגעוואָרצלט אין הילצערנע גרינע שעפלעך אַרומגענומען מיט אייזערנע רייפן, פאַרזען אויבן מיט אייזערנע האַנטגריפן פון ביידע זייטן. קענטיק, אַ געניטע האַנט גייט מיט זיי אום און זאָרגט און פלעגט זיי. נישט איין איבעריק צווייגל אָדער בלעטל קריכט אַרויס פון דער סימעטרישער ליניע, אַלע זעען זיי אויס ווי געצאָקט, ווי פון שטיין אויסגעסקולפטירט. אַ קרוין פון ראָזע, ווייסע בלומען באַדעקן זיי די קעפּ, ווי זיי וואָלטן געווען באַזעצט פון לויטער רויזן צווישן וועלכע עס קוקן טיילווייז אַרויס גרינע, גלאַנציקע, שטייפע און שמאָלע בלעטער. אַזעלכע ריזיקע אָלעאַנדערס מיט אַזאַ הייך און שיינקייט, וואָס טורעמען איבער זיך ווי אַן ערן־טויער, האָב איך צום ערשטן מאָל אין מיין לעבן געזען.

אַ גאַנצע בלומען־אַלייע. אַלץ שמעקט דאָ אַזוי פריש און פייכט. אַהינצו טיפער אין גאָרטן אַריין, שלענגלט זיך אַ שטעג אויסגעפלאַסטערט מיט קליינע פאַרשידנפאַרביקע שטיינדלעך, פון ביידע זייטן באַזעצט מיט בלומענטעפּ פון פאַרשידענע פאַלמען און זעלטענע פלאַנצן. אַלץ טונקט זיך דאָ אין בלומען, און אַ ים פון פאַרשידנפאַרביקן בלעטערוואַרג.

מיין בליק האָט זיך נישט געקאָנט זאַט אָנקוקן פון דעם פראַכט אַרום! די גיגאַנטישע רויזנפולע אָלעאַנדערס מיט די פרעכטיקע פאַרשידענע בלומען און רויזן דערנעבן האָבן פאַרנומען אַלע מיינע חושים, איך האָב נישט פאַרנומען ווי אַ טיר האָט זיך געעפנט און זיך ווידער צוגעמאַכט.

פּלוצים האָב איך דערפילט אַ ציפּ פאַרן ארבל.

דאָס הייקערל איז אויסגעוואַקסן ווי פון הינטער דער ערד און מיר אָנגעוויזן מיט דער האַנט צהין צו דער טיר פון ווייסן הייזל.

— גייט אַהין אַריין — האָט ער אַ זאָג געטון מיט אַ פרום פּנים — די שוועסטער דאָרט וויל מיט אייך רעדן.

אַליין איז ער אַוועק אין אַ זייטיק וועגל מיט אַ שפּאָדל אין דער האַנט.

איך האָב מיך דערנענטערט צו דער באַרמהאַרציקער שוועסטער, וואָס איז ווירקלעך געשטאַנען אויף דער שוועל ביים פאַרטער-הייזל. איך האָב זי העפלעך באַגריסט און זי האָט אָפּגעענטפערט בלויז מיט אַ לייכטער קוים באַמערקלעכער קאָפּ-באַוועגונג. דער שטייפער ברייטער ראַנד פון דער ווייסער ברייטער הויב, וואָס זי האָט אויף איר אַראָפּגעבויגענעם קאָפּ געטראָגן, האט איר פּנים איינגאַנצן פאַרשטעלט און מיר איז אויסגעקומען, צוליב איר נידעריקן וווקס, קוים צו באַטראַכטן אַ טייל פון איר אונטערשטער גאָמבע, א טייל פון זייער אַן איידל פּנים.

זי האָט מיך אָנגערופן מיטן נאָמען און געזאָגט:

— איר זייט דאָך אַ פריינט פון פלאַנצן און בלומען, דאָס ווייס איך. איך האָב עס באַמערקט, איך פאַרשטיי אַז איר וועט געוויס וויסן ווי געהעריק אומצוגיין און באַהאַנדלען אויך די אָלעאַנדערס, וועלכע איך וויל איר זאָלט אייך דאָ אויסוויילן אַ צוויי דריי און זיי שטעלן אויף אייער באַלקאָן.

— איך זאָל קויפן אָלעאַנדערס מיינט איר? — האָב איך אירע ווערטער דערגענצט, כּדי קלאָרער זי צו פאַרשטיין וואָס זי מיינט.

— דאָס האָב איך ניט געזאָגט — האָט זי קורץ געענטפערט און איר שטים האט געקלונגען ווייך און צאַרט, מלאָכיש און פאַרעטפערנדיק זיך.

זי האָט איר פּנים וואָס איז געווען די גאַנצע צייט בעתן רעדן מיט מיר פאַרשאָטנס הינטערן הויב-ראַנד אַוועקגעדרייט אָן אַ זייט.

— איר קאָנט זיך אויסקלייַבן פֿון די אַלעקסאַנדערס וואָס איר זעט דאָ, וועלכע נאָר אייך געפֿעלן — זאָגט זי ווייטער — און אָט דעם דאָ — ווייַזט זי מיט איר האַנט אויף דעם מיטלסטן גרעסטן און שענסטן אַלעקסאַנדער וואָס איז געווען געדיכט באַזעצט מיט העל־ראָזע בלומען פֿון אַלע זייַטן, אויפֿן שפּיץ אינדערהייך מיט א רויזנקרויץ באַלאָדן — דעם דאָ נעמט אויך, איר קאָנט אייך צו אים צוקלייַבן נאָך צוויי.

— אָבער שוועסטער, האָב איך איר געזאָגט — די אַלעקסאַנדערס געפֿעלן מיר זייער, איך וואָלט חשק געהאַט אַזעלכע צו האָבן, אָבער איך האָב נישט בדעה אַזויפֿיל געלט אויף אַזעלכע טייַערע אַלעקסאַנדערס אויסצוגעבן.

— דאָס האָב איך גאָרנישט געמיינט. איך האָב אייך געהייסן אויסקלייַבן און זיי צונעמען.

— קאָן איך דען פֿאַרלאַנגען אומזיסט אַזעלכע טייַערע ביימער, בפֿרט ווען זיי צירן דאָ אייער גאָרטן ?

— דאָס איז מייַן אייגנטום, פֿאַר מייַן געלט געקויפֿט און איך קאָן זיי פֿאַרשענקען וועמען מיך גלוסט זיך, מעגן זיי צירן אייער באַלקאָן, איך שענק זיי אייך.

איך בין געבליבן שטיין אין פֿאַרלעגנהייט: וואָס קומט דאָ אייגנטלעך פֿאָר? איז דאָס א שפּאַס, א מין חוזק מאַכן, אָדער ליגט דאָ אַ ווייַטיקע כּוונה מיך אויסצופּרוּוון. זי האָט אפֿשר באַמערקט מייַן אומזיכערקייט און אומאַנטשלאָסנקייט, באַשר מייַן קוקן אַמאָל אויף איר, אַמאָל אויף די ביימער האָבן קלאָר באַוויזן מייַן אומבאַהאָלפֿנקייט און מייַן צווייפֿל.

זי האָט זיך אָבער באַלד ווידער אָפּגערופֿן און דאָס פּנים נאָך אַלץ געהאַלטן אינדערזייַט אַוועקגעדרייט, אַזוי, אַז די טיפֿע ברייטע הויב מיטן אַרויסגעשטאַרצטן ווייַסן ראַנד האָבן אינגאַנצן פֿאַרשטעלט דעם פּראָפֿיל נישט צו קאָנען זי באַטראַכטן, אָדער כאָטש אַ טייל פֿון אים אָנקוקן.

— איר קאָנט ווען איר ווילט געבן עפּעס וואָס איר געפֿינט פֿאַר פּאַסיק פֿאַר די אָרעמע קראַנקע וועלכע געפֿינען זיך ביי

אונדז אין שפּיטאָל אויף קוראַציע, אָבער דאָס מאַכט נישט אויס, ווי קליין די סומע זאָל נישט זיין, אַלזאָ גוט?

— איך פאָלג אייך געערטע שוועסטער, אָבער... — האָב איך מיך אָפּגערופן און דירעקט מיט אַ כּוונה געפּרוווט אָנפירן אַ לענגער געשפּרעך, כּדי אפשר אויף אַזאַ אופן פאַנאַנדערצוויקלען אַביסל דעם סודותדיקן שלייער וואָס האַלט אין זיינע פאַלדן פאַרבאָרגן אַזעלכע אומקלאָרע זאַכן. — עפּעס איז מיר אייער קול אַזוי נישט פרעמד. ווי איך וואָלט שוין דאָס אַמאָל געהערט.

ווי נישט הערנדיק מיינע רייד האָט זי אַראָפּבייגנדיק זיך צו די בלומען און גראָזן נאָענט ביי אירע פיס, אַרומגענישטערט צווישן די בלעטלעך, אָפּגעפּליקט עטלעכע פאַרדאַרטע בלעטער, טרוקענע גרעזלעך, נישט אויפצוהייבן איר קאָפּ צו מיר און געפרעגט:

— האָט איר זיך שוין אויסגעזוכט וועלכע אָלעאַנדערס?

— זאָלן זיין די דאָ — האָב איך אָנגעוויזן אויף צוויי נישט באַדייטנדיקע אָלעאַנדערס, וואָס זענען גראָד געשטאַנען נאָענט ביי מיין זייט, מיטן מיין, אַז טאָמער וועל איך אָנווייזן אויף די גרויסע, גאָר שיינע ביימער וועל איך גאָרנישט דערגרייכן. זי איז צוגעגאַנגען נענטער, האָט באַטראַכט די צוויי דורך מיר אָנגעוויזענע ביימער און ערנסט אַנטשלאָסן אַ זאָג געטון:

— דעם אָלעאַנדער דאָ, נעמט, איך הייס!

זי האט מיט איר האַנט אַהינגעוויזן אויף דעם גרויסן העכסטן מיטלסטן אָלעאַנדער אויף וועלכן זי האָט פריער שוין געהאַט אָנגעוויזן און אויף די אַקעגנאיבערדיקע צוויי נישט מינדערווערטיקע ענלעך אין זייער הייך ווי דער ערשטער.

איך האָב נאָכאַמאָל באַטראַכט דעם הויכן מיטלסטן בוים, וואָס האָט געהאַט דעם געשטאַלט ווי אַ הויכע באַצירטע כאָינקע. פאַר דער געדיכטקייט פון די בליענדיקע בלומען און גרויס ווי די רויזן, האט מען קוים אַרויסגעזען די לאַנגע שטייפע אָלעאַנדער-בלעטער.

אויפן גאָר אונטערשטן צווייג נאָענט צום דיקלעכן שטאַם,

איז געווען אַרומגעוויקלט אַ פּאַרפּאַקונג — אַ שטיקל לייוונט אײנ־
דערגרויס ווי אַ מונשטיק פון אַ פּאַפּיראָס, באַשמירט און פאַר־
קלעבט מיט אַזאַ קלעבעכץ מיט וואָס גערטנער באַנוצן זיך בעת
אַ צעבראָכענע צווייג ווערט קורירט, אָדער ביים מורכב זיין זיך
פון צוויי פרעמדע צווייגן צוליב באָטאַנישע סיבות. ס׳האָט גע־
מאַכט דעם איינדרוק, אַז דער צווייג אָט־דאָ האָט באַקומען אַזאַ
אָפּאַטרונעק.

איך האָב מסכּים געווען און געזאָגט:

— ביי מיר האָב איך אָבער קיין געלט נישט.

— אַ געשעפט, איר קאָנט פון דערהיים אויס מיט די די־
נער מיינע וואָס וועלן אייך די ביימער אָפּפירן צו שיקן וויפיל
איר מיינט, אָדער ווען אפילו גאָרנישט, איבעריקנס מיר איז קיין
חילוק נישט, נאָר אַז איר פאַרלאַנגט נישט בחנם די אָלעאַנדערס
הגם איך וויל זיי אייך אַוועקשענקען...

איך האָב די גאַנצע נישט קלאָרע זאַך פאַר מיר באַטראַכט
ווי אַ רעטעניש, אָדער גאָר פאַר אַ פאָרגעקומענעם טעות און ביזן
אָפּשיקן מיר די ביימער בין איך געווען סקעפּטיש און נישט גע־
גלייבט, אַז זי האָט עס געמיינט אויף אַן אמת. איך האָב מיך
כּסדר געחקרנט — היתכן? פאַרוואָס? וואָס קאָן דאָ מיין פער־
זאָן האָבן געמיינזאַמס מיט דער באַרמהאַרציקער שוועסטער,
אָדער מיט אירע גיגאַנטישע אָלעאַנדער־ביימער?

די שוועסטער האָט פּאַמעלעך אויסגעדרייט איר קאָפּ ווי צו
באַטראַכטן אַ שטייענדיקע פּאַלמע, הינטער איר פּלייצע און איינ־
וועגס געכאַפּט אַ זייטיקן בליק צום פענצטער פון ווייסן הייזל
פון וועלכן זי איז צו מיר אַרויסגעקומען.

און האָט מיט דערזעלבער פּאַמעלעכקייט דעם קאָפּ אירן
אומגעדרייט צוריק צו מיין זייט. פון הינטער דער גע־
דיכטער ווייסער פענצטער־גאַרדין אויף וועלכן ס׳האָט זיך אַוועק־
געלייגט אַ שטאַרקער זון־שטראַל האָט דורכגעשלאָגן זיך אַ טונקע־
לער פלעק איגדערגרויס פון אַ מענטשן־סילועט...

אַביסל ווי אין פאַרלעגנהייט האָט זי מיר אַ זאָג געטון:

— איר האט אפשר בײ זיך עפּעס געלט, מעג עס זײן װי פיל ס׳איז?

איך האָב איר געגעבן עטלעכע זילבער־מטבעות װיפיל כ׳האָב גראָד בײ מיר געהאַט. זי האט זײ געצײלט, אָדער בעסער געזאָגט, געמאכט זיך איבערצײלן, עטלעכע מאָל איבערגעלײגט זײ לאַנגזאַם פון אײן האַנט אין דער צװײטער, יעדע מטבעה צװישן די צװײ צײל־פינגער, געגלעט, געריבן, מיט אַ כיװן, ס׳זאָל עטװאָס לענגער דױערן און בשעתן צײלן אױסגעדרײט איר פּלײצע אַזױ, אַז ס׳זאָל אױסקומען, אַז דאָס פּענצטער מיט דער װײסער גאַרדין מיטן טונקעלן פלעק הינטער זײ זאָל פאַרפאַלן הינטער איר פּלײצע־שאָטן און פאַרשטעלן מײן פּנים אַז דאָרט זאָל מען בלױז באַמערקן װי זי צײלט געלט...

װיפיל מי איך האָב אָנגעװענדט צו כאַפּן אַ קוק אױף איר פּנים, װיפיל עלאַסטישע פאַרזיכטיקע באַװעגונגען איך האָב נישט געזאָלט מאַכן כדי צו באַקומען איר געזיכט אונטערן בליק מײנעם, איז מיר טראָץ אַלעם נישט געלונגען זי ריכטיק אָנצוקוקן, כסדר איז זי געבליבן הינטערן שאָטן פון דער שאַרף פון איר געפּרעסטער שטײפער הױב, הינטערן שאָטיקן װײסן שירם... אגב האָבן איר נאָך דאָ צוגעהאָלפן די געדיכטקײט פון די אָלעאַנדער־בײמער, װאָס האָבן איר פּנים נאָכמער פאַרשאָטנט.

אײנמאָל נאָר, װען איך האָב מיך אַראָפּגעבױגן אױפצוהײבן אַן אַראָפּגעפאַלן טאַשנטיכל, װאָס כ׳האָב בכװנה אַראָפּגעלאָזט, כדי אַזױ אַרום צו גנבענען אַ בליק פון הינטן אַרױף צו איר פּנים איז מיר קוים געלונגען זי צו זען בײַן מױל. אַ פּאָר רױזיקע פרישע ליפּן, אַ סימפּאַטיש מױל מיט באַחנטע װינקעלעך, פון װעלכע צװײ רײען קלײנע װײסע צײן װי העלפאַנט־בײן האָבן זיך צעװײסלט און, דאָס האט בלױז געדױערט א רגע. שװער מיר זיך צו דערמאָנען װען איך האָב שױן אַמאָל דאָס מױל געזען, אפשר צוזאַמען מיט אַלע טײלן פון פּנים װאָלט איך מיך גיכער עפּעס דערמאָנט. אַלץ איז אָבער געבליבן פאַרשלײערט הינטער אַ געדיכטן שאָטן...

מיר האט נישט געהאָלפן מײן גראַבלען זיך אין זכרון,

אַרויסצורופן אַלע מיינע אַמאָליקע באַקאַנטע אין מחשבה, לויטן ווּוקס אירן (ווייל איר פיגור האט זיך פאַרלוירן אין אירע אַרום־שוועבנדיקע ברייטע קליידער).

די קלויסטער־שוועסטער האָט באַפוילן און צוויי אַרבעטער צוזאַמען מיטן הייקערל האָבן די דריי אָלעאַנדערס אַרויפגעשטעלט אויף א האַנטוועגעלע זיי איבערצופירן צו מיר אַהיים.

ביים געזעגנען זיך, האָב איך איר געדאַנקט, געפרוווט איר אויסשטרעקן מיין האַנט. אירע ביידע הענט וואָס זענען געבליבן פאַרשלייפט אויף אירע ברוסטן, האָבן זיך א לייכטן ריר געטון, ווי מיין האַנט אָנצונעמען צוט אָפשייד, אָבער ווייטער ווי גע־האַלטן זיך צוגעשמידט, פערשלייפט אויף איר ברוסט.

די אָלעאַנדער־ביימער שטייענדיק שוין אויף מיין באַלקאָן האָבן באמת אַרויסגערופן א שטוינונג און באַוווּנדערונג אין די אויגן פון אַלע פאַרבייגייער. נישט איינער פון מיינע באַקאַנטע האָט שפּאָטיש אויסגערופן:

— האָסט שיין אויסגעצירט דיינע ביימער מיט געקינצלטע בלומען!

נישט מיט ווייניק וווּנדער האָט מיין פרוי, מיינע זינדעלעך באַטראַכט די רויזנביימער און שעהנלאַנג די אויגן פון זיי נישט אַוועקגענומען, מער נאָך פון דער הערלעכער מתנה האָט אַלעמען אינטערעסירט דער סיפּור־המעשה פון זיי...

ווען א גאָר נאָענטער פריינט מיינער אויסהערנדיק די אומ־גלייבלעכע מעשה, איז אַוועק נאך אינם זעלבן טאָג אין קלויס־טער־גאָרטן אַריין און געוואָלט קויפן עטלעכע אָלעאַנדערס, האָט ער געקריגן שטרענג פאַר דער נאָז... דאָסזעלבע איז געשען מיט מיין שכן פונם צווייטן שטאָק איבער מיר.

דאָס אָפּזאָגן אַנדערע צו פאַרקויפן פאַר גוט געלט אין קלויסטער־גאָרטן די בלומענטעפּ, האָט זעלבסטפאַרשטענדלעך נאָכ־מער פאַרשטאַרקט מיין חידוש, פאַרטאָפּלט מיין נייגעריקייט; עפּעס מוז דאָך פאָרט זיין באַזונדערס אַזעלכעס, וואָס פאַר מיר האט א בארמהאַרציקע שוועסטער געשענקט טייערע אָלעאַנדערס? אין

קשה איז מיר געבליבן פֿאַרוואָס וויל זי עפּעס נישט, אַז איך זאָל וויסן ווער עס שענקט זיי מיר... איז עס אַ באַקאַנטע מיינע, טאָ פֿאַר־וואָס וויל זי פֿון מיר בלייבן אין געהיים... און אויב ווידער זי זאָל זיין אַן אָפּטריניקע, צו וואָס ציט עס זי צו מיר צו אַ יוד?

אויפֿן צווייטן טאָג איז מיר איינגעפֿאַלן אַ המצאה: איך האָב מיט מיר מיטגענומען מיין צען־יאָריק יינגל, אַ געניט ספּריטנעם און קלוגן, ער איז קליין, אים וועט לייכטער אָנקומען איר אריינצוקוקן אין צורה, מעגלעך וועט ער אין איר דערקענען אַ באַקאַנטע, אָדער מיר אַליין וועט דערביי אויסקומען אָנצוקנופּן מיט איר אַ נענטערן שמועס און אַגב לויט דער שטים אָדער אין אַ רגע פֿון עקסטאַז וועל איך כאַפּן אַ קוק אָדער אַ מינע אירע, וואָס וועט מיר צווייסן געבן מיט וועמען איך האָב געהאַט צו טון. מיך האָט דער געדאַנק נישט געלאָזט רוען — אַז סתם אַ פרעמדן שענקט מען נישט אַוועק זאַכן פֿון נישט בלויז מאַטעריעלן, נאָר מער נאָך פֿון אַן עסטעטישן ווערט.

אין גאָרטן, אויף דער לינקער זייט פֿונם ווייכן הייזל ביים עק וואָס גרענעצט זיך מיט דער הויפּט־מויער פֿון קלויסטער, איז דאָסמאָל געשטאַנען אויף אַ עסטראַדע אַ גרויסע גיפּסענע פֿיגור פֿון אַ הייליקן. דערנעבן אויף אַ שטול הינטער אַ גרויסן אויפֿגעפּראַלטן שירעם אַלס שוץ פֿאַר דער זון איז געזעסן די עלצטע פֿון די שוועסטערן, אַ דיקלעכע עלטערע פרוי מיט גוטמוטיקע פֿאַלדן אַרום ביי די אויגן און מויל, אַ בריל אין גאָלדענע רעמלעך אויף דער נאָז, פֿון דער זייט איבער איר בלויער שירעם האָבן אַראָפּגעהאָנגען שטעלכע שנורלעך שוואַרצע קרעל און צווישן זיי אַ גאָלדענער קרייץ. זי האָט פֿאַרקלעבט מיט אַ מין קיט די שפּאַלטן פֿון דער פֿיגור וואָס האָבן זיך אָפּנים באַוויזן דורך אַ סך יאָרן שטייענדיק הינטערן רעגן און זון.

איך האָב איר לייכט באַגריסט געזאָגט איר, אַז איך בין גערופֿן געוואָרן דורך דער שוועסטער.

איך האָב דירעקט געמאַכט אַ פּויזע און געצויגן דאָס וואָרט „שווע— —סטער", וואַרטנדיק, אַז זי זאָל מיר אַרויסהעלפֿן מיטן

באַמען, זי אָבער האט מיר גלייך געקוקט אין די אויגן אַריין און לאַכנדיק באַמערקט:

— נו, נו, טאָ זאָגט וועלכע שוועסטער?

— ביי וועלכע איך האָב נעכטן די אַלעאַנדערס געקויפט. ווי רופט מען זי עס—כ'האָב אָקאָרשט פאַרגעסן „נע—ע—".

די עלצטע שוועסטער האט געדולדיק מיך געלאָזט ציען דעם „נע—ע—ע—" געקוקט מיר טיף אין די אויגן אַריין און אין איר מינע איז געווען צו דערקענען, אַז זי באַהאַלט דעם נאָמען מיט א באַשטימטער געהיימער כוונה...

— וואַרט צו אַביסל — האט זי זיך ענדלעך אָנגערופן צו מיר — איך שיק באַלד אַריין אַרויסרופן יענע, מיט וועלכער איר ווילט רעדן.

זי האָט צוגערופן א באדינטע, איר שטיל געזאָגט וועמען אַרויסצורופן.

נאָך עטלעכע מינוטן וואַרטן, איז די אייגענע, וועלכע האָט מיר פאַרקויפט מיט א טאָג פריער די אַלעאַנדערס, אַרויס צו מיר פאַרן שוועל פונם ווייסן הייזל.

שטיל, געררוישלאָז ווי א נאַכטוואַנדלערין, ווי א שוועבנדיק וועזן איז זי אַרויסגעקומען און ווייטער האט דער שטייפער הויב־ראַנד פאַרשטעלט איר פנים, מחמת זי האָט דעם קאָפּ געהאַלטן אַראָפּגעזונקען צו דער ערד און אויך ביים רעדן מיט מיר איז נישט אויפגעהויבן.

— אַנטשולדיקט שוועסטער — האָב איך געזאָגט — מיין זונדל אָט דער דאָ, וואָס איז מיט מיר איצט מיטגעקומען, איז אַזוי אַנטציקט פון אייערע אַלעאַנדערס, וואָס צירן מיין באַלקאָן, אַז איך האָב אים געמוזט אַהערפירן, כדי ער זאָל אייך דאַנקען ער איז אויך אַ בלומענפריינט און געוויס אַ קינפטיקער באַטאַניקער. בשעת מיין רעדן מיט איר, האָב איך מיט געניג פאָרזיכטיקייט מיר מי געגעבן און געזוכט אַ מעגלעכקייט צו כאַפּן אַ בליק אין איר פנים, צו פאַרנעמען אירס אַ באַוועגונג, אַ מין באַזונדערן ריר און צוג, אפשר אַ זשעסט, אַ לייכטע באַמערקונג, וואָס איז מיר שוין פון ערגעץ קענטיק ביי וועמען...

מיין יונגל האָט דערוויל אַראָפּבייגנדיק זיך, באַטראַכט די פֿאַרשידנערליי בלומען און פֿלאַנצן און אין איינוועגס געקוקט איר שאַרף אין פּנים, זי האָט דעם קאָפּ אַוועקגעדרייט אַהינצו צו דער גיפּסענער פֿיגור ווו די עלצטע שוועסטער איז געזעסן ביים פּאַרקיטן די שפּאַלטן. ערשט דעמאָלט איז מיר אויפגעפאַלן ווי יענע, די אַלטע דאָרטן הינטערן שירעם האָט די גאַנצע צייט פֿון אונדזער שמועס אונדז ביידן אָבסערווירט, אַריבערקוקנדיק איבער אירע ברילן גלייך צו אונדז אַהער.

די יונגע שוועסטער, וואָס האָט אָקאָרשט דעם קאָפּ אירן פֿון אונדז אַוועקגעדרייט, האָט זיך געווענדט צו מיין יונגל און אים ליבלעך באַטראַכט און מיט דער האַנט אָנווייזנדיק אויף בלומענטעפּלעך מיט שאַרפֿע שפּיציקע בלעטלעך און צווייגלעך וואָס האָבן געהאַט אַ פֿאָרעם פֿון מיניאַטור־ביימלעך, אים שטיל געזאָגט מיט א צאַרטקייט אין דער שטים:

— נעם קליינער פֿאַר דיר אָט יענע צוויי, וואָס שטייען דאָרט, סיי ווינטער, סיי זומער וואַקסן זיי און גרינען, דאָס זענען אויסטראַלישע מירטן.

איך האָב איר פֿריינטלעך געדאַנקט; מיין יונגל אויך.

מיר זענען אַוועק אַהיים מיט דעם וואָס מ׳איז געקומען... רייכער בלויז מיט צוויי בלומענטעפּלעך, אָבער אָרעם ווי פֿריער אין וויסן...

איינמאָל גייענדיק אין גאַס, דאָס איז געווען צוויי אָדער דריי וואָכן נאָכדעם, צי אפשר לענגער אַביסל, האָב איך צופֿעליק באַגעגנט דאָס הייקערל. איך האָב אים אויסגעפֿרעגט אויף דער שוועסטער, דער קליינער ערל איז דערביי טרויעריק געוואָרן און מיט פֿיכטע אויגן ווי צום וויינען דערקלערט:

— נישטאָ מער דידאָזיקע גוטע האַרציקע שוועסטער, זי איז איצט אין רוסלאַנד, דאָרטן האָט מען זי געשיקט אין אַ קאַטוילישן קלויסטער. מיר אַלע אין שפּיטאָל בענקען אַזוי שטאַרק נאָך איר, דאָס איז געווען אַ מלאך אין געשטאַלט פֿון אַ מענטש.

— זאָגט מיר ווי זי הייסט, פֿונוואַנען זי איז — האָב איך

אים געבעטן און געפּרוווט אים אַריינשטעקן אין האַנט א זילבער־נעם רובל.

— ניין, ניין, דאָס טו איך נישט — האט ער זיך אָפּגע־שאָקלט פון מיר — זי האָט מיר באַפוילן צו שווייגן, איר באַ־פעל איז פאַר מיר מער ווי אייער געלט. איבריקנס — האט ער צוגעגעבן צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ אויפן דינעם העלדזל — וואָס קאָן אייך דאָס נוצן, זי איז סייווי מער נישט דאָ.

— ווייל זי איז מער נישטאָ — פּרוּוו איך אים איינרעדן — דאַרפט איר מער דאָס נישט האַלטן בסוד.

דאָס הייקערל האט צו מיר אויפגעהויבן זיינע בייזע אויגן אויסגעדרייט זיך מיטן הייקערל צו מיר און זיך שטום אָפּגע־טראָגן.

נאָך דער גרויסער שרפה ביי אונדז אין שטאָט, ביי דער אָפּוועזנהייט פון מיר און מיין הויזגעזונט, וואָס האט אויך נישט פאַרשוינט דאָס הויז ווו איך האָב געוווינט, איז פון מיין גאַנ־צער וווינונג און אייבריכטונג געוואָרן אַ תל, און פון אַלעם איז איבערגעבליבן אַ באַרג אַש און גרוזעס. ווען מיר זענען צוריק־געקומען אין דער שטאָט, בין איך מיט מיין זונדל געגאַנגען באַטראַכטן די חורבה, וווּ איך האָב מיין גאַנץ פאַרמעגן פאַרלוירן; געגאַנגען בין איך ווי אויף קבר־אבות, ווו אונדזערע טייערע ליגן באַגראָבן.

די פענצטער פון מיין וווינונג — לעכער, ווי אויסגעריבענע אויגן ביי אַ בלינדן. די ווענט פון דרויסן אַרום שוואַרץ פון רויך־פלעקן, וואָס ציען זיך, געיאָגט צום דאַך אַרויף זאָגן, עדות אויף די פייערצונגען וואָס האָבן אַלץ פאַרצערט און אַרומגעלעקט די מויער, פון די בלומען אויפן באַלקאָן איז קיין זכר, קיין שפּור נישט געבליבן, בלויז די דיקע שטאַמען פון די אָפּגעברענטע אָלעאַנדערס מיט די אָפּגעזונקטע קעפּ, שטייען אין זייערע מיט טרוקענע ערד אָנגעפולטע הילצערנע טעפּ, ווי עלנטע מצבות אויף צעטרעטענע קברים.

מיך האָט עס א צי געטון אַרויף צו, ווי צו אַן אבל, מנחם־אבלים זיין...

אַריבער געשפּרונגען בין איך איבער די שטיינער־טרעפּ, וואָס איז געבליבן פון שרפה־מחבל אומבאַשעדיקט, אַריבערגע־שפּרייזט פון בעלקע צו בעלקע צום באַלקאָן צו, וואָס האָט זיך געהאַלטן פעסט אָנגעקלאַמערט אָן דער מויער, און שטיין גע־בליבן ביים בלומען־בית־עלמן א פאַרחושטער.

דער פייער־פּאָגראָם האט נישט פאַרשוינט די צאַרטע בלומען!

מיט האַרצקלעמעניש האָב איך באַטראַכט דעם מיטל־סטן בוים־שטאַם, דעם סקעלעט פונם גרויסן אָלעאַנדער, וואָס האט אמאָל אַזוי הערלעך־שיין געבליט, זיינע ראָזיקע בלומען האָבן זיך שמייכלענדיק געריסן צום הימל און דערמאַנט זיך אין זיין רעטעניש־פולן איבערוואַנדערן פון קלויסטער־גאָרטן צו מיר אויפן באַלקאָן און פאַרטראַכט זיך א קורצע ווײַלע וועגן דער פערזאָן וועלכע האָט מיר אַמאָל די רויזנביימער געשאָנקען ביי אַזעלכע געהיימנישפולע אומשטענדן און אַליין געבליבן פאַר מיר ווי הינטער א פאַרנעפּלטן סודותדיקן שלייער.

איך באַטראַכט אַזוי דעם אָפּגעשרפטן בוים. זיין אויסזען בעתן באַקומען אים און זיין אָנבליק איצט, איך דערקען נאָך דעם אָפּפאַטרונעק אויף זיין אונטערשטער צווייג נאָענט צום שטאַם. דאָס פייער האָט דאָס אָרט אויך באַלעקט, אָבער נישט פאַרצערט אינגאַנצן.

מיינע פינגער נעמען זיך שפּילנדיק גראַבלען איבערן פלאַסטערל וואָס וויקלט זיך לייכט אויף, מחמת דער פאָדים איז פון פייער אָפּגעזענקט און שיילט זיך לייכט אָפּ.

איך וויקל אָפּ דאָס שטייפע פאַרהאַרטעוועטע וויקעלע און באַמערק הינטער אים, אויפן גאָלן האָלץ א וויים־געל פּאַפּירל. איך וויקל דאָס אויף — אַן אָנגעשריבן צעטעלע, מיט קוים לייענבארע אותיות:

... מאָרגן פּינקטלעך 6 אַ זייגער פאַרנאַכט אויף דער פּאָסט, דאָס רעטעניש זאָל אייך קלאָר ווערן. פאַרשפּעטיקט נישט איך — — — (ווייטער נישט לייענבאַר)

דאָס צעטעלע איז געווען געשריבן אין יידיש

ה. סאָלניק 7

דער משוגענער ישראל־עק

דער שטורעם האָט אים פאַרטראָגן, רוישיקע כוואַליעס האָבן אים אין די וועלט אַריינגעשליידערט, אַריינברומענדיק אים אין די אויערן: „ליוף עלנטער, איינזאַמער, אומגליקלעכער, פון אַלעמען פאַרגעסענער, ליוף, אַזוי ווי די ברויזיקע וועלן, וואָס האָבן דיך אין וועלט־חלל אַריין אויסגעשפּיגן, ווי זיי, וואָס וואַרפן זיך שוימיק צום ברעג, ציען זיך לויפנדיק צוריק, כּדי דאָס זעלביקע ווידעראַמאָל איבערצוחזרן, צוזאַמען און באַגלייך מיט די מענטשן־מענגע. זוך נישט דעם טויט. דער טויט זוכט דיך! ביזט געבוירן פון שטורמישע פדעמדע ים־כוואַלעס, טאָ אַנטלויף פון שטילקייט — דיין נשמה איז גלייך צום אָרקאַן, דיין מוח – צום ווי׳כער, דיין אָטעם — אַ ווירבלווינט — דיין האַרץ, — אַוריגאַן!

פון אַן אומבאַוווסטן ערגעץ־ווו איז, ישראלעק, פאַרטראָגן געוואָרן און אַריינגעפאַלן אין אונדזער שטאָט, זייענדיק אַלט קוים אַ יאָר פינף און אפשר ווייניקער, ווער קאָן עס ווי׳סן. דער „הקדש״ דער באַשטימטער צענטרום, דער זאַמלפונקט און אכסניה פאַר אַלערליי בעטלער, קאַליקעס, קונצנמאַכער און קאַטרינאַרזשעס איז געווען זיין היים; קיינעם האָט ער נישט געוואָלט באַדינען און, מיט אַלעמען מיטגעגעסן, געכאַפּט פון אַלע קלעפּ און קללות און אַלעמען דוקא געטון צולהכעיס, קיינעם נישט פאַרשוינט. דאָס גאַנצע בינטל זידלווערטער און פאַסקודנע אויסדריקן לייכט זיך אויסגעלערנט פון די פאַרשי־

דענע הקדש-וואַגאַבונדן, וואָס איז געווען זיין „מודה-אני״ פון דער פרי און זיין „בידך אפקיד רוחי״ ביזן שלאָפן גיין.

נישט ער אַליין, ישראלעק. נישט קיינער האָט געוווסט ווער זיינע עלטערן זענען, נישט אמאָל האָט מען געוווסט פון ווו זיין נאָמען ישראלעק נעמט זיך, אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן מיט א גרויס ברייט משונהדיק בגד פול נאָכשלעפּנדיקע צויטלען אָנגעהאָנגען אויף זיין קליין גופל, ווו די קליינע דאַרע הענטלעך האָבן קוים אויסגעפילט אַ העלפט פון די נאָכשלעפּנדיקע ברייט-צעטרייבערטע אַרבל, ווו פון די זייטיקע עלנבויגן-לעכער האָבן אַרויסגעקוקט נאַקעטע שטיקער לייב, פאַרשמירט מיט בלאָטע. זומער-צייט — באָרוועס און האַלב-נאַקעט, ווינטער — איין פוס באַלאַטשט מיט אַ צעריסענעם קאַלאָש פאַרבונדן מיט שנור-לעך און שטריק, אויפן צווייטן פוס אַ גרויסן אַלטן צעריבע-נעם קאַמאַש, אויבן ביים זוים און ביי די זייטיקע לעכער נאָכ-געבאָמבלט סמאַטעס פון פאַרשידענע קאָלערן, פאַרטרוקנט מיט ליים און קויט...

דאָס גאָכשלעפּנדיקע, פאַרבלאָטיקטע בגד ביז איבער די טריט האָט טיילווייז צוגעדעקט די מיט שטריק צוזאַמענגעקניפּטע און צוגעשנורלטע שטיקלעך הויזן פון אינטערן גרויסן אויסגע-קראָכענעם וואַטאָוון הוט. וואָס האָט דעם קליינעמס קאָפּ פאַר-באָרגן ביז איבער די אויערן און באַשאָטנט צוויי גרויסע ווילד-שוואַרצע אויגן אונטער העל-בלאָנדע, לאַנגע לאָקן פאַרפּלאָנטערט מיט שטרויעלעך און פעדערן, צעוואָרפן ווילד איבערן גאַנצן קאָפּ, האַלז און צורה, פון וואַנען עס האָבן אַרויסגעבלאַנקט צוויי רייען ווייסע, קליינע ציין, איינגעפּאָרעמט צווישן שיינע, דינע ליפּן. זיינע לאַנגע נישט ריינע נעגל פון די פינגער האָבן אים געדינט אַלס קאַם...

באַלד דעם ערשטן טאָג פון זיין אַריינקומען אין חדר פון דער תלמוד-תורה, האָט ער געוויזן ווער ער איז און וואָס ער קאָן. אַלט ווערנדיק צען יאָר האָט ער נאָך נישט געוווסט, וואָס אַן אַלף איז, און זיך צוגעכאַפּט ראשית צו די אָרעמע חדר-יונגלעכס מיטגעבראַכטע שטיקלעך ברויט, און ווען יענע

האָבן זיך אקעגנגעשטעלט זיין נישקשהדיקן ווילדן אַפּעטיט האָט ער זיי צעמזיקט, צעקראַצט די פּנימער, אַז ס'איז געווען אויף וואָס צוקוקן... ווען דער „רבי" האָט אים דערפאַר געפּריוועט באַ־שטראָפן און אים מכבד געווען מיטן קאַנטשיק, האָט ישראלעק אויסגעגלאָצט אויף אים אַ פּאָר ווילדע, בייזע אויגן, אָנגעכאַפּט דעם רבינס פּארסמאָלעוועטן קאַנטשיק, זיך אַזוי לאַנג געראַנגלט מיטן רבין, ביז ער האָט אומגעוואָרפן דעם טיש, די באַנק באַ־נאַנד מיטן רבין, אַרויסגעשטעקט אַ לאַנגע, רויטע צונג און געמאַכט ויברח...

צו צוועלף יאָר, ווען דער הקדש־יוד, דער איפּזועער פון דער אכסניה דאָרט, איז געשטאָרבן און קיין ממלא־מקומו האָט זיך נישט געפונען, איז די הקדש־חורבה געוואָרן הפקר, אַ מקום־מקלט פאַר הונגעריקע, היימלאָזע הינט. די דורכוואַנ־דערנדיקע שנאָרער האָבן עס אפילו אויסגעמיטן. ישראלעק, אָדער „דער משוגענער ישראל" ווי מ'פלעגט אים שוין רופן האָט זיך פאַרקליבן אויפן בית־המדרש־בוידעם. געפונען דאָרט אַ ווייך גע־לעגער אויף שמות־בלעטער און אַלטע, צעריסענע פּרוכתן.

שנאָרן איז ישראלעק נישט געגאַנגען, נאָר שטאָלץ און הויצפּהדיק געפאָדערט זיין חלק עסן ביי די קעכינס, אָדער ביי די בעלי־הביתטעס זיינע. געכאַפּט פון דער האַנט, דאָס אים דער־לאַנגטע און אַנטרינען פון אונטער די אויגן אָן אַ דאַנק אפילו...

האָט אים עמיצער געפרעגט ווי ער הייסט, האָט ער אַן עזותדיקן בליק געוואָרפן אויף יענעם און גאָרנישט געענטפערט אָדער צום בעסטן פאַל אַ זאָג געטון, ווי צו זיך:

— משוגענער ישראלעק, אָבער משוגע ביזטו, נישט איך (דו האָט ער געזאָגט אַלעמען אָן אונטערשיד) גיב עסן, אַז נישט וואַ!—האָט ער אַ הויב געטון זיין פויסט אינדערהייך, אָבער קיינמאָל קיינעם נישט געשלאָגן, חלילה...

אַ שבת, אָדער אַ יום־טוב, אין שול, דער חזן דאַוונט, זינגט, פּלוצים וואַקסט אויס פון אַ ווינקל ישראלעק, העלפט אונטער דעם חזן זינגען, אָדער זינגט העכער נאָך ווי דער חזן אַליין, שטויסט אויס משוגנהדיקע קולות, דרייט מיטן גאָרגל

מעשה - קינסטלער, מענטשן לאַכן, מאַכן זיך לוסטיק איבער ישראלעקס חזנישקייט, אַנדערע וואַרפן זיך צו אים, שלעפּן אים צום פּאָליש, כּדי אים משלח צו זיין פון שול אַרויס. ישראלעק ברוקעט, שטעלט זיך אַקעגן, שלעפּט מיט זיך מיט שטענדיק מיט טליתים. שטויסט פון זיך אָפּ די צערייצטע אָנפאַלער. צע־בײלטע הענט פאַלן איבער זיין קאָפּ, אָבער דאָס אַרט אים נישט, ער בייגט אַראָפּ דעם קאָפּ, קורטשעט זיך איינגאַנצן איין און שווייגנדיק מאַכט ער זיך אַ וועג, קלעטערט, קריכט דורך פיס און שטענדערס אַרויס אין גאַס אַוועק...

די אויגן ביי אים שפּריצן דעמאָלט מיט פייער, מיט פונקען פון נקמה, מיט געבײלטע פויסטן, ווי עמיצן צו שלאָגן לויפט ער איילִיק, צושאָקלענדיק דעם קאָפּ און רעדט ווי צו עמיצן, באַוועגט די הענט און מאַכט גרימאַסן, ביז ער פאַלט אַריין אין אַ שטוב, כאַפּט צו אַ חלה, אָדער וואָס עס טרעפט זיך אים אונטער דער האַנט און גייט פּאַמעלעך אַוועק, בייסנ־דיק און קייענדיק דעם שלל מיט אַ האַסט, אַז קוים זאָל אים ווער אָפּשטעלן, חלילה, צוריקאָפּנעמען דאָס פאַרכאַפּטע, צעברענען אים באַלד די אויגן און צעבײלט די פויסטן:

— העי! דו. זעסט?

און איבערלאָזנדיק אַ שפּאָר ביסל קללות, פאַרבראָקט מיט זלזולים, וואָס מענטשן הערן צומערשטן מאָל... ווען אַ דרייסט דינסטמיידל ערגעץ, פאַרשטעלט אים דעם וועג, לאָזט אים נישט אויספירן זיין כאַפּ־פלאַן, אָדער איז אים מכבד מיט אַ בעזעם, — שטעקט ער איר אַרויס אַ גרויסע, רויטע, לאַנגע צונג, פאַרבויגן ווי אַ מילטער, שפּייט אָן אין פּנים, פאַרבראָקט מיט קללות אין דער לופט אַריין, שפּרינגט פאַנאַנדער ווי אַ צעברוקעוועט פערד מיט הויך־אויפגעהויבענע פיס און מאַכט ויברח.

אַ האַרבסטיקער. קאַלטער טאָג.

אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן, באָרוועס און האַלב־נאַקעט בלייבט ישראלעק שטיין פּלוצים פאַר אַ בעקעריי, וואָס געהער צו אַ פרומען יוד. דערשפּירט דעם פרישן ריח פון די ערשט־וואָ־

אַרויסגענומענע זעמל פֿון אויוון, פֿאַרגליסט זיך אים טועם צו זײַן אַ ביסן... באַמערקט נישט ווײַט פֿון אים ליגן שמעקעדיקע בולקעלעך, און דער מאָגן איז ליידיק, שטײַפֿן זיך אויף און צעשנאַפּן די נאָז־לעכער בײַ אים, ווי בײַ אַ מיד דאָרשטיק פֿערד, ווען עס דערשפּירט פֿון נאָענט וואַסער. גיט האַסטיק אַ פֿראַל אויף די טיר, דערנענטערט מיט זיכערע טריט צום טיש, פֿון וווּ די ברוינלעכע, וואַרעמע, פּוכקע בולקעס קוקן אים אָקעגן, מיט אַזאַ צערײַצטקייט, ווי זיי וואָלטן זיך בעטן אין מויל אַרײַן, וואָס איז איצט אָנגעפּילט מיט אַזאַ וואַרעמען שפּײַעכץ. ישׂראלעק פּאַקט דאָס ערשטע, בעסטע פּאָרל־זעמל, קוועטשט עס מיט די פֿינגער גיך צונויף און ווי אַ אויסגעהונגערטער וואָלף שטאָפּט ער עס אַרײַן צווישן זײַנע ברייטע, שאַרפֿע ציין, צעקײַעט אויף בײדע זײַטן, בײַסט און מאָלט מיט די ציין און שלינגט, מיט אַן אימפּעט, אַז די שוואַרצע ברענענדיקע אויגן איבערלויפֿן אים.

ווען עמיצער בײַם בעקער באַמערקט עס, נעמט אים אָן בײַם געלאָקטן קרויזקאָפּ און גיט אים אַ פֿרעג:

— הע, ישׂראלעק! ווער האָט דיר דערויף דערלויבט? בײַ וועמען האָסטו דיך נאָכגעפֿרעגט?

קוקט אים אָן ישׂראלעק ווײַטער אָן פּחד, ווי נישט אים מיינט מען, האַלט אין איין שלינגען דעם ביסן, דרייט רויק אויס דעם קאָפּ צו יענעם, מעסט אים אָפּ מיט זײַנע חוצפּהדיקע אײַגעלעך, שטופּט דעם רעשט זעמל פֿון דער האַנט צום מויל און קײַענדיק דעם געשמאַקן ביסן מיט אַלע ציין ענטפֿערט ער צופֿרידנקייט מיט דער צונג אַפּעטיטלעך:

— קיינער וועט מיר נישט דערלויבן צו נעמען, צו וואָס ערשט פֿרעגן?

און שטרעקט אויס די האַנט צו נאָך אַ פּאָרל פֿון טיש, דערנעבן.

דער ענטפֿער און די דרייסטקייט איז אַפּנים געפֿעלן דעם רײַכן בעקער־בעל־הבית, וואָס איז אַגב געווען קינדערלאָז און מיט אַ לאַכעדיק פּנים האָט ער איבּ אַרײַנגעקוקט אין דער ווילדער צורה און מיטן פֿינגער אים געדראָעט פֿאַר דער נאָז:

— הער, ישראלעק! ווער ס'וויל עסן מוז אַרבעטן און פאַרדינען. בלייב דאָ ביי מיר. דרויסן איז ביטער קאַלט, נישט דו האָסט וווּ צו שלאָפן, נישט וואָס צו עסן, ביי מיר וועסטו אַלץ קריגן, כ'וועל דיך אויסקליידן אפילו, וועסט זיין ביי מיר אַ לערניונג און ווערן אַ מענטש.

— זעמל וועל איך קאָנען עסן וויפיל כ'וועל וועלן?

— אַז דו וועסט פאַרדינען, יאָ...

— מיט וואָס?

— וועסט אַרבעטן.

ישראלעק האָט זיך געקראַצט דעם קאָפּ: איבערגעלייגט זיך דעם משא-ומתן.

— וואָס דאַרף איך אַרבעטן?

— וואָס כ'וועט דיך הייסן.

פאַרקרומט האָבן זיך די ליפּן ביים ווילדן הונגריקן ייִנגל, ער האָט זיך צעשיבערט אינגאַנצן, גלייך ווי דער פריי־שער געשמאַק פון די זעמל האָט נישט בלויז אים, נאָר אויך זיינע מיטעסער... דורכגענומען.

געוואָרפן אַ זייטיקן, גיריקן בליק אייף דעם בערגל גע־בעקס און מיט חוצפּה זיך אָנגערופן, ווי יענעם אַ טובה צוטון מיט זיין הסכם:

— גוט, איך באַשטיי.

ביים בעקער איז ער סך-הכל געווען דריי טעג. נישט ער האָט געפּאָלגט, וואָס מ'האָט אים געהייסן, נישט ער האָט זיך אַליין צו עפּעס גענומען. אָבער ביים אַרויסזעצן די זעמל פון אויוון, האָט ער נישט צייַלנדיק זיי געהאַלטן אין איין פּאַקן אין מויל אַריין און קייען. ווען די געזעלן פון בעקער האָבן אויף אים אָנגעשריגן, האָט ער בלויז געענטפערט מיט אַ ביייזן בליק, נישט שטערנדיק זיך זיין אַפּעטיט...

דעם קויש מיט זעמל, האָט מען קוים מיטגעוואָלט אַוועקגעריסן פון ישראלקן, וועלכן ער האָט מיט דער לינקער האַנט אָנגעהאַלטן, בעת די רעכטע האַנט האָט געהאַלטן אין איין קוועטשן די בולקעלעך אין מויל אַריין... אַריינגעבראַכט

דערפון אין גרימצאָרן, האָט ער די טעפּ אין העלצער, וואָס זע-
נען אים געקומען הינטער די הענט צעשליידערט אויף זייערע
קעפּ. ס'איז געוואָרן אַ געקלאַפּעריי, אַ געפּילדער, אַ טומל. אַ
דערשראָקענער איז דער בעל-הבית אויפגעשפּרונגען פון זיין
שלאָף, וואָס ער האָט זיך אויף אַ ווײַלע צוגעלעגט אויף אַ דער-
נעבנשטייענדיק בעטל, וואָס איז אייגנטלעך געווען אגב אָנגע-
גרייט פאַר ישראליקן.

דערהערנדיק וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, האט ער גענו-
מען מוסרן דעם ווילדן הפקר-יונג. ישראליק האט זיי אלעמען
אָפּגעמאָסטן מיט זיינע פלאַמיקע אויגן, געגרינצלט זיין קליינע
שטערן און אָן שהיות איינס-און-צוויי האָבן הענט און פיס
ביי אים גענומען צאַפּלען ווי אויף שפּרינגפעדערן, אַז צוויי
ברעטער מיט צוגעגרייטע טייגלעך, האָבן זיך איבערגעקערט אויפן
דיל און אַלע פנימער באַשיט מיטן מעל-שטויב, די בעקער-שטוב
איז ווי פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מעל-זאַק און-היש! געשווינט
ווי אַ קאַץ איז ער אויף אַלע פיר אַרויס דורכן אָפענעם פענצ-
טער איבערן טיש און אויסגעגאָסן אין איינוועגס אַ טאָפּ מילך
וואָס איז גראָד דאָרט געשטאַנען. און מיט אַ ווילדן קוויטש פון גע-
מיינע ווערטער פאַרפלאָכטן מיט ביטערע קללות פאַר אַלעמען
האָט ער געמאַכט פיס...

דעמזעלבן טאָג וואָס איז גראָד געווען אַ מאַרק-טאָג האָבן
מענטשן באַמערקט ווי ישראליק האָט אָנגעטריבן אַ פויעריש ווע-
געלע צום דאָרף-צו און פון דעמאָלט אָן איז ער פאַר-
שוווּנדן ווי אין וואַסער אַריין.

יאָרן זענען געלאָפן, צייטן האָבן זיך געביטן. פון מויל
צו אויער האט מען זיך איבערגעגעבן סודותפולע מעשיות. וויכ-
טיקע נייעסן שאַפן זיך אין לאַנד. די יוגנט וועבט בסוד-סודות
נייע פאָרמען, פאַרטייען פון פאַרבאָטענע ריכטונגען גרייטן עפּעס
צו. אין לופטן פילט זיך אָן אָנזאָג פון אַ נייעם פרילינג. דער-
ווייל איז דער הימל פאַרוואָלקנט.

אַ איבעראַשונג! אַ בלישטש! -אַ נייע זון גייט אויף!
דער צאַר האט באַוויליקט צו שענקן דעם לאַנד אַ קאָנסטי-

טוציע. דער שלאָס איז אַראָפּגעפּאַלן פון מויל, די פּרעסע איז אָן פּאַרצענזור. מיטינגס, מ׳רעדט אומגעשטערט ווי-נישט-ווו, אונטערן פרייען הימל. עולם דעמאָנסטרירט פריי אויף די גאַסן. רויטע פענער פלאַטערן הויך איבער טויזנטער קעפּ. מענטשן גלייבן די אייגענע אויגן נישט. ערשט נעכטן אין בּיטערע קנעכטשאַפט! אינמיטן פאַרביסענסטן אייזקאַלטן ווינטער, פּלוצים שיינט אַ מילדע וואַרעמע זון...

איז עס א חלום?

געוועזן סקעפּטיקער, וואָס האָבן נישט געטרויט די בּערישע טובה.

צאַפּלדיקע יונגע הערצער האָבן פלאַמיקע רעדעס געהאַלטן, די צאַרישע זשאַנדאַרמען האָבן מיט פאַרביסענע ליפּן און געמאַכטע רויקייט אַלץ און אַלעמען אָבּסערווירט, דעטעקטיוון האָבן פאַרצייכנט נאָטירט און דער פּאַרטייאישער קאַמף האָט זיך צעפלאַקערט ווי נאָך קיינמאָל נישט. אין עפנטלעכע ערטער מיט שטורמישע אַרויסטרעטונגען קעגן צאַריזם, אָבער אין תוך גענומען האָבן זיך די פּאַרטייען בּאַקעמפט איינס דאָס אַנדערע מער ווי אַלע צוזאַמען דעם צאַריזם. די קאַמף-פּלעצער: — אַ שול, אַ בית-המדרש, שטיבלעך טעאַטערס, ווי חברים אַגיטירן, דיסקוטירן און שלאָגן זיך...

אויפן בּאַלעמער אין בית-המדרש, שטייט מיט אַ צעשויבערטן קאָפּ האָר אַ צעפלאַקערטער יונגערמאַן אין א שוואַרצער בּלוזקע און זיין מויל שיט פעך און שוועבל אויף הערשער, דעספּאָטן און קאַפּיטאַליסטן-עקספּלאָטאַטאָרס. טישן און בּענק זענען פול מיט יונגע און אַלטע צוהערער. קעפּ אויף קעפּ, אָפענע מיילער מיט גאַפנדיקע אויגן. קוים ענדיקט איינער, באַלד פאַרנעמט אַ צווייטער זיין אָרט. הייסע וויכוחים, פּאַרטייאישקייטן, פּראָגראַמען—די מוחות ווערן צעהיצט, געמיטער אויפגערעגט, הייזעריקע קולות.

אינמיטן דערין בּאַווייזט זיך עפּעס אַ מאָדנער פּאַצעט מיט אַ שררהשער מאַטשעיוווקע אויפן קאָפּ, א שוואַרצן אָפּגעטראָגענעם פראַק מיט געשטרייפטע הויזן; אויפן האַלדז, אַ הויכן גומענעם שטיי-קראַגן מיט א רויטן שניפּס; א פּאָר אָפּגעטראָגענע ליקיר-

שטיוול אויף די פיס; דינע בלאָנדע וואָנסעלעך מיט פעך-שוואַרצע אויגן מאַכן זיין פּנים אויסטערליש אינטערעסאַנט. פון שוואַרצן פראַק אויפגעקנעפּלט, בלאַנקט פון וועסטל-טעשל אַרויס אַ טאָמבאַק קייטעלע, פון זיין רעכטער האַנט בליצט אַראָפּ אַ ברייטער רינג פּונם זעלבן מעטאַל אויף אַ פינגער. דרייסט, העזהדיק רוקט ער צו זיך צו אַ שטענדער אויף וועלכן ער גיט אַ האַסטיקן קלאַפּ מיט זיין האַנט, אַ צייכן דער עולם זאָל זיך באַרויקן.

שטויגענדיקע בליקן פון פאַרזאַמלטן נייגעריקן עולם פאַלן פון אַלע זייטן צו דעם מאָדנעם פאַרשוין.

— רבותי, חברים — שרייט ער אויס מיט אַ קלינגענדיק שיינעם באַריטאָן.

ס'ווערט אַ געלעכטער, דאָס פּובליקום שטופּט זיך נענ-טער צו אים.

— איך וועל אייך זאָגן, איך וועל אייך מודיע זיין, אַז-דאָס — — —

זיינע שוואַרצע גליענדיקע אויגן פינקלען. ער זוכט ווער-טער, לעקט מיט דער צונג זיינע ליפּן און מאַכט מיטן פּנים העוויות, די הענט באַוועגן זיך געשווינטער ווי זיין מויל.

— זייט וויסן — רעדט ער איבערגעהאַקטע ווערטער — אַז אַלע אייערע פּלענער און גערעדערייען זענען נישט מער ווי אַ — — — נעכטיקער טאָג! — — — אַ פאַראַיאָריקער שניי! וואָס מיר צאַציאַליזם! איך בין מיט אייך נישט מסכים און פּטור...

ס'ווערט אַ געוואַלטיקער טומל, די יוגנט וואַרפט זיך אויף אים, וויל אים דורסן.

די דונערנדיקע שטים זיינע איבערשרייט אַלעמען. מיט געהויבענע צוויי פויסטן, וואַרפנדיק זיי אין לופטן, ברומט ער און שטורעמט מיט אויפגעריסענע אויגן. וואָס אָבער איז שוין שווער צו הערן.

הענט באַוועגן זיך איבער זיין קאָפּ, שטורכניעס און בוכ-ניעס פאַלן אויף אים פון אַלע זייטן. ער ווערט געשטויסן און געשליידערט. דער שטייפער גלאַנציקער גומי-קאָלנער הענגט שוין און שלעפּט זיך נאָך ביי אים הינטערוויילעכץ אויף דער פּלייצע,

דער פראַק צעפּליקט אויף עטלעכע שטיקער. אַט מיינט מען, אַז ער ווערט געממיתט, אַז קיין לעבעדיקער וועט ער פון דאַנען נישט אַרויס. אַ קנויל פון יונגוואַרג וואַרפט אים שטויסנדיק צו דער טיר אַרויס.

פלוצים פאַרשווינדט דער גאַנצער שטורעם און כעס, די אויפגערעגטע געמיטער שטילן זיך, די אויפגעהויבענע געבײַלטע פויסטן פאַלן פאַרשעמט אַראָפּ.

— משוגענער ישראלעק! — לאַכן אים באַקאַנטע אין פּנים אַריין — ווי קומסטו פלוצים דאָ אַהער? שלום-עליכם משוגענער!

מענטשן שטויסן זיך און דרינגען נענטער אים אָנצוקוקן. ישראלעק שטייט אַ צעיאַכמעטער, אַ צעהיצטער, ברענגט זיך צו-ריק אין אָרדנונג די אויפגעשפּילעטע וועסט מיטן נאָכבאָמבלענ-דיקן רויטן שניפּס און אויפגעקנעפּלטן קראַגן. זיינע פינגער גראַב-לען ציטערנדיק אַרום זיין האַלדז און ברוסט.

— איך וועל אייך שוין לערנען דרך-ארץ-דראָעט ער מיטן פינגער אין כּלל אַריין. ער נעמט אַראָפּ די שררהשע מאַטשעיוווקע פון קאָפּ, ווישט אָפּ דעם שווייס פון שטערן מיטן אַרבל, פאַרוואַרפט זיין געלאָקטע טשופּרינע אַרינטער-צו.

— איך וועל אייך שוין ווייזן צאַציאַליסטן. ווען איך וויל שיק איך אייך אַלעמען אין קייטן נאָך צעביר... שטייט בפירוש אין דער תורה — רעדט ער מיט אַ טאָן פון אַ אויטאָריטעט און כּעסט זיך כּסדר, די אויגן ביי אים וואַרפן פייערלעך, אויף די ליפּן בלעזלט זיך אַ ווייס-געדיכטער שוים — אין דער תורה-הקדושה איז דאָ אַ דין, אַז — — — אַז — — — לעדי עד ימלך מלך אביון, מיט מלכות טאָר מען זיך נישט אָנהייבן.

דער עולם קייכט פאַר געלעכטער. אַ טייל פרעגן אים אויס, ווו ער איז ביזאהער געווען, ביי וועמען זיך אויפגעהאַלטן, אַנ-דערע וויצלען זיך מיט אים איבער. ער ענטפערט קיינעם נישט, ער איז אין כּעס, פאַרוואָס מ'האָט אים נישט געלאָזט ענדיקן זיין שיינע דרשה. ער וואָלט זיי, די אחדות-יונגען געוויזן וואָס אַזעלכעס עס הייסט צו שטיין אין אַ מקום-קדוש אָן אַ הוט אויפן קאָפּ.

ישרלעק האָט אויסגעזען אין דאָזיקן מאָמענט, ביים עולם אומבאַקאַנטע אי העלדיש אי עלעגאַנט, שלאַנק און הויך מיט אַ עלאַסטישער ווייבלעכער פיגור, אויגן שוואַרצע, בריענדיקע און באַפעלערישע; העלע געקרייזטע לאָקן צעשלענגלט ביז צום האַלדז און א גלייך געפּאָרעמטע נאָז איבער א בלאָנד פּאַסמעלע וואָנס אויף דער אייבערשטער ליפּ, ערנסט און שטאָלץ. אינם ווילדן צאַפּל פון די שוואַרצאַפּלען אין זיינע אויגן האָט געווירבלט דער שרעק פונם פאַרפאָלגטן באַנאַנד מיט דער הפקרישקייט פון פאַר־אַכטער.

ווידער איז ישראַ'עק פאַרשוונדן; נישט מ'זעט אים און נישט מ'הערט אים. איבריקנס, וועמען איז עס אָנגעגאַנגען צו וויסן? וויכטיקערע געשעענישן האָבן באַשעפטיקט די חושים, און ישראלעקס באַווייזן און פאַרשווונדן איז געבליבן ווי נאָך אַ קליינער עפּיזאָד אינם גרויסןווירוואַר־געשעעניש.

וואָכן, חדשים זענען אַוועק, יעדער טאָג האָט געבראַכט שפּוגל־נייע איבעראַשונגען.

דער פּאָליטישער האָריזאָנט איז צוריק געוואָרן פּאַרוואָלקנט, דער רעזשים האָט זיך פאַרשטאַרקט, דערשטיקט אַלע מעגלעכע אויסגעקעמפטע פרייהייטן, די אַרעשטן און פאַרשיקונגען האָבן זיך פאַ־טאָפּלט און פאַרצענפאכט פון טאָג צו טאָג, דאָס יונג־וואַרג איז זיך צעלאָפן אין שרעק. די מאַסן רעדנער אויף מיטינגען זענען געוואָרן אַלץ וויניקער און זעלטענער.

חברטע דבורה, וואָס איז אַרויסגעטרעטן מיט פלאַמיקע רעדעס, אַגיטירנדיק פאַרן סאָציאַליזם, זיצט איצט גאַנץ באַ־שיידן ווי אַמאָל, שוין לאַנג אהער, ביי דער ניי־מאַשין און שטעפּט סוקמאַנעס פאַר די טאַנדייטערס זיי צו פאַרקויפן פוי־ערים אויף ירידים.

אין שטעטל איז אַלץ צוריק, ווי געווען, אַלץ כדאשתקד. קאַטשקעס באָדן זיך אין די בלאָטיקע רינשטאָקן פאַר די היי־זער און מיט צופרידנהייט שטעקן זיי זייערע קרומגעבויגענע קעפּ אַריין אין קויט, כדי פון דאָרטן אַרויסצוגראַבלען עפּעס... דער גרויסער האָן פון דאָזער מיט זיינע רויטפלאַמיקע פעדערן

און שטאָלצגעבויגענעם עק אַרויפצו אין אַ האַלבן בויגן, מיטן רויטן פייערדיקן קאַם, וואָס פירט אָן מיט די שטאָטישע סטאַדע הינער ווי זיין אייגנטום און לאָזט קיינעם צו זיי נישט צו, פּיקט זיך ווייטער די קערנער אין די תבואות-געוועלבער, אפילו ביי די זיצערקעס אויפן מאַרק מיט קיכלעך, פאַרגלוסט זיך אים אַ מאָל אַ כאַפּ צוטון אַ קיכעלע פאַר זיך. פאַר זיין יחסנישקייט איז מען יוצא בלויז מיט אַ שטילן „אַ שאַ!", וואָס שרעקט אים, דעם יחסן, גאָר ווייניק. אָפּגעהיינט שוין, אַז מער ווערט אים גאָרנישט פּאַסירן, חזרט ער איבער דאָס זעלביקע זייער אָפט...

און דער אַלטער קהלס-באָק? דער בכור, וואָס איז געבוירן געוואָרן דער ערשטער זון ביי זיין מוטער, די ציג מיט די לאַנגע הערנער, ביים דאָרפישן יודישן שווייגער שוין מיט יאָרן צוריק, וועלכער האָט אים געבראַכט צום רב אין שטאָט אריין, אים איבערגעלאָזט אַלס הייליקע מתנה דעם קהל... איז אויסגעוואַקסן אויפן הפקר, ווילד און דרייסט און מענטשן פלאָנטערן פאַר אים, מחמת פון איין זייט אַ בכור, פון דער צווייטער זייט אַ נישטגעצייִמטע באַשעפעניש. וויל מען אים אָוועקטרייבן פון געוועלב, וווהין ער קומט זיך נעמען אַ בינטעלע גרינס, אַ פּיעטרשקע, צי אַ מייערל, צי בשעת-הדחק — אַ קיכעלע, אַ זעמל, נישט צו פאַרזינדיקן... שטעלט ער זיך אויף, אויף די הינטערשטע צווי פיס, קוקט דיך אָן מיט זיינע בהמהשע אויגן, צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ, מיט די שפּיציקע הערנער, ווי איינער זאָגט:

„אָנו פאַרמעסט דיך מיט מיר, אויב דו ווילסט אָוועקגיין אַ צעמזיקטער, מיט ריסוק-אברים!

די גאַנצע סטאַדע שטאָטישע ציגן פירט ער מיט הינטער זיך און אויף זיין „מע-ע-ע". מעקעט זיך פאַנאַנדער. איבער אַלע שטאַלן דער גאַנצער שטעטלדיקער בהמהשער כאַר, אַ פסדרדיקער אייגנייער אין הקדש, אין מקוה, אין בית-מדרש אפילו—פילט ער אפּנים זיין יחסנות אַלס „בכור", אַלס קהלס קעסטקינד און

פאַדערט זיין שייכות צו די אַלע עפנטלעכע ערטער, ווו קיינער דאַרף אים נישט פוגע-בכבוד זיין.

זייט דער צייט, וואָס דער משוגענער ישראלעק, האָט אין שטאָט געפעלט, האָט דער קהלס באָק כמעט איבערגענומען יענעמס פונקציע. נישט איינער האָט זיך געמאַכט אַ וויץ, אַז דער בכור מוז זיין אַ גלגול פון ישראלעקן.

לייכטזיניקע מענטשן האָבן אויסגעזוכט אַן אַלטע מאַ-טשעיוווקע, אַרויפגעצויגן עס שטראָם אויף דעם באָקס הערנער און אים געלאָזט אַזויאַרום שפּאַצירן איבערן שטאָט. דער קהלי-שער באָק האָט געוואָרפן אויף אַלע זייטן דעם קאָפּ, געשאָקלט מיט די הערנער, געבאָדזשעט אין לופט אַריין, געוואָלט זיך באַפרייען פון דעם הוט אָנגעצויגן אויף זיינע הערנער; זיין שפּי-ציקע, לאַנגע, ווייסע ציגן-באָרד האָט זיך געהאַלטן אין איין טרייסלען אַמאָל אין דער בריט, אַמאָל אַרויף-אַראָפּ און מענטשן פאַרנעמענדיק, ווי קליינוואַרג, באַטייטלט אים מיטן נאָמען — „משוגענער ישראלעק", לאַכן פאַנאַנדער און קוועלן אָן פון דער קליינער חברהס המצאה און ווען דער בכור באַווייזט זיך ערגיץ נאָענט, ווייל פאַרכאַפּן עפּעס צום איבערבייסן, הילעכט פאַנאַנדער אַ וואָרעניש:

„— דער משוגענער ישראלעק גייט!"

א חגא-טאָג. די געוועלבער זענען געשלאָסן. בעלי-בתימלעך זיצן אויף די שוועלן פון זייערע צוגעמאַכטע געוועלבער אַרון געגעצן, צייכענען מיט די שטעקנס און ריסעווען אויף דער ע ד און פאַרווישן דאָס, כדי ווידער עפּעס צו צייכענען; כאַפּן אַ שמועסל פון וואָס עס לאָזט זיך. קליינוואַרג שפּילט זיך נאָענט צו די הייזער, היגטער דער וואָרעמער אָב-זון.

די גלאָקן פון אַלטן קלויסטער קלונגען און הילכען אין חליל אַריין, גאָך דער „נאַבאָזשענסטוואָ". די מתפּללים שיטן זיך אַרויס פון דעם קלויסטער — אין אַ שטילער אָרדנונג, צעגייען זיך. שפּאַצירנדיק אין צווייען, אין דרייען און אין גאַנצע שורות אין אַלע זייטן.

צולעצט גייען אַרויס אַ חברה יונגוואַרג, אינמיטן פון זיי שפּרייזט אַ הויכער שלאַנקער יונגערמאַן פון אַ יאָר צוואַנציק, מיט אַ רויטן שניפּס הינטער אַ גומענעם גלאַנציקן קראַגן. ער רעדט צו די קליינע באַגלייטער זיינע, צוואַרפנדיק מיט זיינע הענט ווי מיט זיין קאָפּ, וואָס ברענגט חברה צום לאַכן און זיך לוסטיק צו מאַכן איבער אים. אויף דער פּלייצע פון הויכן יונגנמאַנס טונקעלער אָפּגעשאָסענער מאַרינאַרקע האָט אים עמיץ מיט ווייס קרייד אָנגעצייכנט אַ גרויסן צלם.

איבערגייענדיק מיט דער קליינער געזעלשאַפט נאָענט פאַר די יודישע פאַרמאַכטע געוועלבער, איז גראָד פון אַ דערבייאיק שמאָל ליקל אָנגעקומען אין באַגלייטונג פון צוויי ציגן, דער קהלס באָק. עמיץ האָט אַ רוף געטון:

— זעט, זעט, דער משוגענער ישראלעק!״

דער וואָס האָט אַזוי גערופן, איז דערמיט נישט אויסן געווען קיינעם ווי בלויז דעם באָק.

דעם קאָפּ שאָקלענדיק אין דער ברייט פאַר כעס, מיט פייער שפּריצנדיקע אויגן אַרום צו אַלע, וואָס זענען געשטאַנען און געזעסן נאָענט צו די הייזער, האָט דער הויכער יונגערמאַן צווישן די קליינע חברים זיינע צעביילט די פויסטן, וואַרפנדיק זיך ביים שאָקלען ווי מיט אַ לולב אין האַנט:

— איך וועל אייך ווייזן, וואָס דער משוגענער ישראלעק קאָן. — האָט ער זיך צעברוגזט, צאַרניק און דראָענדיק — דאָ — ווײַנען די „זשידעס״, איך וועל מיך מיט זיי שוין אָפּרעכנען — האָט ער אָנגעוויזן אַרום אויף די געוועלבער — אַרויסגעטריבן מיך פון זייער „בּוזשניצע״, ווייל כ׳קאָן בעסער רעדן ווי זייער „ראַבין״ און ווייל כ׳האָב געוואָלט אויסראָטן פון דער „בּוזשניצע״ די „צאָציאַליסטן״, פּשאַקרעוו, נו, נו וואַרטס! — האָט ער אויסגעשפּיצט דעם פינגער, אַהין צו די דערשראָקענע יידן.

דער יודישער עולם, האָט אים דערקענט, דעם משוגענעם ישראלעק, וועלכער איז אַ צייטלאַנג פאַרשוווּנדן. מיט שרעק

אין די אויגן, האָבן זיך זייערע בליקן איבערגעוואָרפן, ווייבער האָבן טרויעריק געשאָקלט מיט די קעפּ:

— ווער ווייסט, וואָסער אומגליק דער משוגענער קאָן אויף אונדז ברענגען.

אין קלויסטער איז ישראלעק געוואָרן אַ נכנס-ויוצא, אַ גאַנצער בן-בית ביים גלח. אויב ער האָט זיך געשמדט, אָדער ער האַלט ערשט פאַרן שמדן זיך, האָט קיינער נישט געוווּסט.

די אינעווייניקסטע חדרים פון קלויסטער האָט מען רע-מאָנטירט. ישראלעק איז געווען באַשעפטיקט ביי דער אַרבעט; ער האָט געשלעפּט ברעטער, לייטערס, געטראָגן דעקלעך, שלים-קרייד, פאַרב מיט פענזלען און געווען פאַריאַזשוועט, פאַרשוויצט, איינגעשמירט דאָס פּנים, די האָר און די הענט מיט פאַרשידנ-ערליי פאַרבן, און אַ שפּאָר ביסל שטויב און שפּינוועבעכץ זענען געווען אויף זיינע בגדים.

קיינער פון די יידן האָט צו אים נישט גערעדט און ער צו קיינעם אודאי נישט.

פאַרבייגייענדיק גראָד פאַר אַ פענצטער פון אַ נידריק הייזל, ווו שניידער-מאַשינען האָבן געקלאַפּט און אַ מיידלשער קאָפּ האָט אַרויסגעקוקט, האָט ישראלעק זיך אָפּגעשטעלט מיט אַ ראָל שאַבלאָנען פאַר מאָלערס אין דער האַנט. דערקענט אין דעם מיידל די חברטע דבורה די סאָציאַליסטישע אַגיטאַטאָרקע פון אַמאָל (יענע — אים אויך).

— וואָס, דבורה, שוין אויס מיט דיין צאָציאַליזם? — וואַרפט איר ישראלעק צו אַ פראַגע פון העלער הויט און קוקט איר לאַכנדיק אין פּנים אַריין.

— ווייסט ישראלעק, וואָס איך וואָלט דיר געזאָגט? — הערט ער דעם מיידלס ערנסט קול — ס'וואָלט צייט געווען, זאָלסט דיך אַביסל אויסמענטשלען. פון דיר וואָלט געקאָנט ווערן אַ נוצלעכער מענטש. זעסט — רעדט זי ווייטער מיט דעם זעלבן ערנסט און קוקט אים פריינטלעך אין זיינע, שוואַרצע אויגן אַריין — אַ שענער יונג ביזטו, אַ שאָד בלויז, וואָס דו האָסט דיך געשמדט.

— איך האָב מיך געשמדט? — שטעלט ער אויס א פּאָר דערשראָקענע אויגן — איך? זאָלן זיי אַזוי געזונט זיין און איך נישט; נישט איך האָב מיך געשמדט, נישט כ'האָב בדעה מיך צו שמדן, בלויז להכעיס די זשידלאַקעס, וואָס האָבן מיך אַרויס־געטריבן פון בית־המדרש, דעמאָלט ווען כ'האָב מיך געוואָלט פאַר זיי אָננעמען, געוואָלט מיט מיין רעדע, זיי, די אחדות־מענטשן געבן אַ טויט־קלאַפּ, אַ כאָלערע זיי אין די ביינער אַריין, קומט מיך אַרויסצוואַרפן? אין קלויסטער באַגייט מען זיך מיט מיר מענטשלעכער, מ'באַהאַנדלט מיך פיינער, קיינער טשעפּעט מיך נישט.

— ישראלעק! אַ שאָד דיינע יונגע יאָרן — ווענדט זי זיך ליבלעך און פריינטלעך אים אַקעגן — קאָנסט ווערן לייטיש און ניצלעך, ביזט נאָך יונג און אגב עלעגאַנט און קרעפטיק.

— לאַכסט פון מיר, דבורה — מיינט ישראלעק רויטווערנ־דיק און אַראָפּלאָזנדיק די אויגן — איך האָב פון קיינעם נאָך נישט געהערט אַזוי רעדן.

אין זיין האַלטן זיך און רעדן איז דאָסמאָל ישראלעק גאָרנישט געווען דער זעלבער, נישט קיין עגלעכקייט צו זיין געוויינטלעכן שטענדיקן משוגעתדיקן באַנעמען זיך.

— נאָך דער אַרבעט, ישראלעק, קום אַריין צו מיר. מיר וועלן נאָך שמועסן — האָט זי געענדיקט, אויפשטעלנדיק זיך, אַוועקצוגיין פון פענצטער.

ישראלעק האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ. האָט גע־צויגן דעם הוט און אַוועק, אָפּטראָגן די שאַבלאָנען אין קלוי־סטער אַריין.

גייענדיק אַזוי מיט דער ראָל פּאַפּירן, האָט ער זיך פאַר־טראַכט און דערפילט, ווי אַ וואַרעמע האַנט וואָלט אים געגלעט, ווי פינגער צערטלדיקע וואָלטן זיין פּנים באַרויקט. זייט ער לעבט, האָט ער נאָך אַזעלכע זיסע רייד, אַזעלכע מיטליידנדיקע ערנסטע ווערטער נישט פאַרנומען; עפּעס אַזאַ מין רעדן ——— נישט פאַרלאַכט, נישט פאַרשפּאָט, האָט זי אים, ווי אַנדערע פלעגן עס טון בנוגע אים. ניין, ניין, ער אַליין האָט דאָך גע־

הערט, וואָס דבורהלע האָט אים געזאָגט, איר פּנים האָט אויסגעזען אַזוי ערנסט און פֿריינטלעך. אַ שיינער יונג איז ער, ער קאָן ווערן אויך אַ נוצלעכער מענטש.

צום ערשטן מאָל אינם לעבן איז אים עפּעס אַזוי וואַרעם אויפֿן האַרץ און אינם קאָפּ און אין דער נשמה אַזוי לייכט, אַזוי קלאָר...

נאָך דער אַרבעט. דרויסן איז אַ שיינער פֿאַרנאַכט. פֿאַרלעך שפּאַצירן אַרויס הינטער דער שטאָט. ישראלעק, ריין אַרומגעוואַשן, אָנגעקליידט אין זיין אָפּגעבלאַקעוועטן, שוואַרצן אַנצוג מיטן רויטן שניפּס און גומי-קראַגן, אָפּגערייניקט די שיך, אויפֿגעקאַמט די לאָקיקע טשופּערינע מיט אַ צופֿרידנקייט, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געפֿילט בײַ זיך, לאָזט זיך גיין צו דבורהלען.

ער גייט, ווי געמאָסטן זיינע טריט. ער וויל אין געדאַנק זיך צוזאַמענשטעלן ווערטער, וואָס און ווי ער זאָל מיט איר רעדן, עס לאָזט זיך אָבער גאָרנישט צוזאַמענשטעלן. עפּעס רייען זיך שלעכט די ווערטער, אָדער זיי צעפֿליען זיך איידער ער איז מיטן גאַנצן זאַץ פֿאַרטיק. דאָס האַרץ פֿילט ער, קלאַפּט בײַ אים האַסטיקער, פֿלינקער, ווי שטענדיק. ס׳צעגיסט זיך אין אים אַזאַ זיסע צופֿרידנקייט, אַזאַ אָנגענעם געפֿיל, וואָס איז בײַ אים נאָך קיינמאָל נישט פֿאָרגעקומען.

— אַוודאי, אַוודאי אַזוי — רעדט ער צו זיך שטיל — ס׳איז טאַקע שוין צייט אַ טראַכט צו טון וועגן זיך, אַ ביסל זיך אויסמענטשלען, ווי זי, דאָס קלוגע, ליבלעכע מיידל, דבורהלע האָט געזאָגט: איך בין אַ שיינער יינג און קאָן ווערן אַ נוצלעכער מענטש.

די לעצטע ווערטער, דוכט זיך אים, האָט ער שוין אַמאָל פֿון עמיצן געהערט, אָבער נישט פֿון אַ מיידל, טאַקע דאָ גאָרנישט לאַנג ערשט, יאָ, פֿון וועמען האָט ער עס געהערט? ער דערמאָנט זיך, דאָס האָט אים געזאָגט דער גלח, זונטאָק, ווען ער ישראלעק, האָט באַקומען בײַם גלח אַ מיטאָק, אגב אויך נאָך אַ פּאָר גראָשן אין טאַש אַריין, פֿאַר דעם ווייל ער האָט געהאָלפֿן בײַ דער אַרבעט אינם גאָרטן, אָבער דעמאָלט זענען

די ווערטער פון גלח אים גאָרנישט געגאַנגען אין זין אַריין מיט וואָס אייגנטלעך קאָן ער מער נוצלעך זיין ווי צו אַרבעטן אינם גלחס גאָרטן? די זעלביקע ווערטער פון דבורהלעס מויל האָט אים גאָר אַנדערש אַ וואָרעם געטון ביים האַרץ? דבורהלע איז דאָך נישט עפּעס אַ פּשוט מיידל. ווען זי רעדט פאַר אַ מאָסע הערן זיי זי אויס, מענער ווי ווייבער, יונגען און מיידלעך מיט אַזאַ דרך־ארץ און, ווען זי ענדיקט איר רעדן פּאַטשט מען מיט די הענט און מען שרייט: בראַוואָ! ווען זי זאָגט איז עס נישט פּשוט... מיינט זי אויף אַן אמת, מיטן גאַנצן האַרצן... פאַר וועמען? ווי אַזוי?

די טריט ווערן אים לייכטער. דאָס גאַנצע האַרץ צערונט אין אים פאַר שמחה. זי דבורהלע, האָט אים דען נישט געזאָגט: קום, ישראלעק, מיר וועלן נאָך שמועסן... הייסט עס: איך בין אַ מענטש מיט אַלעמען צוגלייך. נישט משוגע, חלילה, ווי אַלע רופן מיך משוגענער? אַז איך וויל, למשל אַזוי ווי איצט... בין איך נישט דען זיניק ווי יעדער אַנדערער? און פאַרוואָס איז מיר דאָס טאַקע קיינאיינציק מאָל נישט אויף דער מחשבה געקומען זיך איבער צופרעגן וועמען, נאָר גראָד איצט?

איצט טראָגן אים די פיס געשווינטער. ער גלעט גלייך די מאַרינאַרקע, זי זאָל אויף אים ליגן בעסער און געפּאַסטער. די פינגער באַרירן דעם שניפּס, אויב ער ליגט גראָד אויף זיין אָרט, שטרייכט זיך צורעכט די האָר הינטער די אויערן אַרונטער.

— קום איך אַריין צו איר — רעדט ער צו זיך אין געדאַנק און אים דוכט זיך, אַז ער רעדט דאָס הויך אויפן קול — וועל איך איר זאָגן פּשוט: דבורהשי קרוין, אַלע האַלטן דיך פאַר אַ קלוגע, פאַר אַ געלערנטע, זאָג־זשע מיר, טייערינקע, מיט וואָס קאָן איך זיין נוצלעך און ווערן אַ מענטש ווי אַלע? איך וועל דיך האָרכן, אַלץ טון, וואָס דו וועסט הייסן, איך האָב נאָך קיינמאָל קיינעם נישט געפאָלגט, ווייל אַלע מענטשן זענען אַ רוח אין זייער... ניין, דאָס וועל איך נישט זאָגן. דו ביזט אַזאַ גוט, קלוג און ליבלעך מיידל, אַז אַלץ וועל איך טון פאַר דיר. דו ביזט די ערשטע, וואָס האָסט צו מיר גערעדט ווי אַ

מענטש, ווי אַ... שוועסטער, הייס מיך שפּרינגען אין פייער אַריין פאַר דיר און, איך שפּרינג, נאָר בלייב פאַר מיר שטענדיק אַזוי גוט, רעד צו מיר אייביק אַזוי ווי דו האָסט צו מיר היינט גערעדט.

ער האָט נישט באַמערקט, אַז רעדנדיק אַזוי צו זיך אין געדאַנק, איז ער אַרויס שוין לאַנג פון דער קלויסטער-גאַס און אַריבער אויפן מאַרק, נאָענט צו דעם הייזל, וווּ דבורהלעס עלטערן וווינען. ערשט דאָס געמורמל פון אַ סך מענטשן, דאָס שושקען זיך אין דער שטיל, האָבן אים פון זיינע זיסע פאַנטאַזיעס אויפגעטרייסלט.

פאַר דבורהלעס הויז, שטייט פאַרזאַמלט און באַוועגט זיך זייער אַ גרויסער עולם.

וואָס זאָל דאָס באַדייטן? — בלייבט ער מבולבל און שטעקט צו זיין אויער צו די קופּקעלעך דאָרטן, ווי אַנדערע מענטשן נייגיריקע, אַנגעקומענע אָקאָרשט, לאָזן זיך דערציילן, אַז ביי דבורהלען איז אַ „אָביסק". זשאַנדאַרמען און פּאָליציי זוכן ביי איר פאַרבאָטענע ליטעראַטור, „צאָציאַליסטישע זאַכן".

דאָס האָט אים אַ הייב געטון, ראַפּטום האָט ער זיך אַ וועג געמאַכט צווישן ענגשאַפט ביים טויער, דורכשטופּנדיק זיך צו דער טיר, וואָס פירט אַריין צום מיידלס וווינונג, דער פּאָליציאַנט, וואָס איז געשטאַנען ביי דער טיר און קיינעם נישט אַריין און נישט אַרויסגעלאָזט, האָט אים פאַרשטעלט דעם וועג, מיט אַ שטרענגער, בייזער פראַגע:

— וווּהין? צו וואָס?

— איך מוז אַריין — האָט ישראלעק הויך אויפן קול, כמעט ווי געשריגן, אים געענטפערט — איך האָב דער פּאָליציי איבערצוגעבן, וואָס וויכטיקס.

דער פּאָליציאַנט האָט אים פאַרשנדיק באַטראַכט, ווייזט אויס אַ פרעמדער געוועזן און ישראלעקן נישט געקענט. דער טאָן פון ישראלעקן אָבער איז געווען אַזוי דרינגענדיק און פעסט און דער דורכבויערנדיקער בליק אַזוי זיכער, אַז דער פּאָליציאַנט

חאָט געגלייבט, אז פאר אים שטייט אן „אייגענער" און אים ארייגעלאָזט.

דער אַרומשטייענדיקער עולם, האָט דאָס אָנגענומען פאַר אַ סימן, אַז ישראלעק האָט אָנגעאַרבעט די גאַנצע מעשה, בפרט ווען מענטשן האָבן דערמאָנט יענעם טאָג, ווען ישראלעק איז אַרויס פון קלויסטער. דערמאָנט און געהערט ווי מען רופט אים „משוגענער ישראלעק", וואָס איז געווען אייגנטלעך אַ וואָרנונג אויפן השבון פון קהלס באָק, וואָס איז אין דער זעלבער מינוט אָנגעלאָפן פון אַ זייטיק ליקל, און געדראָעט מיט נקמה.

די בעלי-בתּישע מענטשן, הגם זיי זענען געווען גליקלעך, ווערנדיק פטור פון דער ממשלה פון די אחדות-מצבטשן, איז זיי טראָצדעם געווען אַ רחמנות אייף דעם מיידל. דאָך אַ געלערנטע, אַ באַחנטע, בפרט די לעצטע צייט הערט מען וועגן איר גאָרנישט קיין אויסטערלישס, נישט צו פאַרזינדיקן... זיצט, אַרבעט זיך רויק און פאַרדינט. מילא, וואָס ס'איז געווען אַלץ... זענען דען נישט בעלי-בתּישע קינדער, ווויל-געלערנטע בחורים אַרייגעפאַלן אין זייער נעץ און אַ טייל פון זיי ווידער געוואָרן די זעלבע, וואָס פריער און — טאַקע אויסגעבייטלט אַלע קללות און חרמות אויפן משוגענעם ישראלעקס קאָפּ. געווען ווייּבער, וואָס האָבן אויפגעוויזן, אַז דעמאָלט באַלד אינם חגא-טאָג האָבן זיי באלד געזאָגט: ווער ווייסט, וואָסער אומגליק דער משוגענער קאָן אויף אונדז נאָך ברענגען...

ישראלעק איז שטיין געבליבן פאַר די זשאַנדאַרמען און פאַרן פאָליציי-אַגענט אין דבורהלעס שטוב מיט אַ בלייך פּנים און אַן אָפן מויל. אויפן מיטן טיש איז געלעגן אַ פּאַק סאָציאַליסטישע בראָשורן, אויפרופן, געדרוקטע ביבולע, וואָס זיי האָבן נאָך אַ שטרענגער רעוויזיע באַוויזן אָפּצוזוכן אויפן בוידעם אין אַ ווינקל...

דבורהלע מיט צעשראָקענע אויגן, שטייט אַ דרייסטע נעבן זשאַנדאַרם, וועלכער שרייבט דעם פּראָטאָקאָל. נישט ווייט ביים עק טיש שטייט איר אַלטע מוטער, ברעכט זיך פון צער און חרפּה די פינגער פון די הענט און קוקט פאַרצווייפלט דאָ

אויף איר טאָכטער, דאָ אויף די נישט געוווּנטשענע געסט, וויפילגדיק, אַז אָט, אָט נעמען זיי זי פון איר אַוועק, איר ברויטגעבערין, איר איינציק גראָטן טעכטערל. יעדעס רוסישע וואָרט, וואָס זיי רעדן אַרויס, שטעלנדיק דבורהלען פראַגן, שניידט איר ווי מיט מעסערס אין לעבעדיקן פלייש. דבורהלע באַקענט זיך צו גאָרנישט. זי לייקנט שטיין אוןביין: „דאָס האָט עמיצער געמוזט איר אונטערוואַרפן“. זי ווייסט גיט, אַז דאָס וועט איר גאָרנישט העלפן, זי האָט שוין געוואָלט זאָגן איר מוטער, אַז זי זאָל איר איינפּאַקן עטלעכע נייטיקע זאַכן מיטצונעמען אין תּפיסה, וווהין זי ריכט זיך באַלד אָפּגעפירט צו ווערן.

דער פראָטאָקאָל־שרייבער האַלט זיך אָפּ אַ ווײַלע אין מיטן שרייבן, מעסט אָפּ מיט בייזע, כיטרע אויגן, ווי אַ פוקס דעם פּלוצים אַרײַנגעקומענעם ישׂראלעק, וועלכער שטייט אַזוי נאָענט ביי אים מיט אַ שטייפער, שטאָלצער האַלטונג.

— ווער זייט איר, און וואָס ווילט איר דאָ? — פרעגט אים אַ צווייטער זשאַנדאַרם, וועלכער שנורעוועט צונויף די געפונענע דרוקזאַכן.

— ווער איך בין? ווער איך בין? — פּאַרטאָפּלט ישׂראלעק זיין ענטפער שטאַמלענדיק — אָט זאָג איך דאָך אייך. איך האָב די... דאָ ביכער — ווייזט ער מיט זיין פינגער אויף דעם איינגעפּאַקטן פּעקל מיט די בראָשורן, וואָס דער זשאַנדאַרם האַלט ביים צונויפפּעקלען — דאָס איז אַלץ מיין, איך האָב זיי אַהערגעבראַכט, איך קום איצט, זיי צוריקצונעמען.

ישׂראלעק שטרעקט אויס אַ האַנט צו די בראָשורן, ער באַקומט אָבער אַ פּעסטן שטויס צוריק.

דער זשאַנדאַרם שטעלט זיך אויף און פרעגט:

— אַ פּאַספּאָרט האָט איר! ווייזט אים נאָר אַרויס!

— איך האָב נישט קיין פּאַספּאָרט.

— איר וועט אונטערשרייבן אייער נאָמען אויף אַ פּראָטאָקאָל. אַז איר באַשטעטיקט, וואָס איר האָט איצט געזאָגט?

— אזוי ווי איך קאָן, אזוי וועל איך אונטערשרייבן. אַלץ דאָ איז מיין, איר פּארשטייט מיך?

— ווען האָט איר געגעבן די דרוקעס, כ׳מיין ווער האָט זיי פון אייך גענומען?

— קיינער נישט, איך פרעג ביי אייך דען, וואָס איך האָב צו טון. איך האָב זיי געבראכט ווען קיינער איז דאָ נישט געווען. דאָס אַלץ איז מיין.

דער געהיים-אגענט, האָט שטיל עפּעס איינגערוימט אויפן אויער אָנקוקנדיק אגב ישראלעקן, צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ אויף יאָ. און געווענדט זיך מיט א פראַגע צו ישראלעקן:

— זאָגט מיר, איר זייט היינט דאָ געשטאנען פאַרן פענצטער, גערעדט מיט דעם פריילין?

— יאָ, דאַרף איך נישט? אפשר ביי אייך זיך מעלדן אויף א דערלויבעניש?

די דראסטישע ענטפערס ישראלעקס און זיין חוצפּהדיקע האַלטונג האָט זיי מער נישט איבערגעלאָזט צו צווייפלען, אז אין זייערע הענט איז אריינגעפאַלן דער ריכטיקער, וועמען זיי ברויכן...

דבורהלע האָט זיך געבראָכן די פינגער, אים מיט וווּנדער און רחמנות אָנגעקוקט; ישראלעקן האָט פּאָליציי אוועקגעפירט. וואָס מיט אים איז ווייטער געשען ווייסט קיינער נישט. נישטאָ ביזן היינטיקן טאָג קיין שום ידיעה דערוועגן... דבורהלע, זי איינע בלויז דערמאָנט אָפט זיין נאָמען און פארטראכט זיך...

....

WITHDRAWN
FREE PUBLIC LIBRARY
Trenton - New Jersey